

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**HOCA SADEDDİN EFENDİ’NİN TÂCÜ’T
TEVÂRÎH ADLI ESERİNDE İ.MURÂD
DÖNEMİ TRANSKRİPSYONU VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Esra HAVZA

Danışman
Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

Erzincan/2021

TEZ BİLDİRİMİ

“Hoca Sadeddîn Efendi’nin Tâcü’t-Tevârîh Adlı Eserinde I.Murâd Dönemi Transkripsyonu ve Değerlendirilmesi” isimli “Yüksek Lisans” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

27/12/2021

Esra HAVZA

HOCA SADEDDİN EFENDİ’NİN TÂCÜ’T TEVÂRÎH ADLI ESERİNDE I.MURÂD DÖNEMİ TRANSKRİPSYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Esra HAVZA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2021

Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

ÖZET

Hazırlanan tezde Hoca Sadeddin Efendi’nin Tâcü’t-Tevârîh adlı eserinin I. Murâd dönemini (1362-1389) ele alan farklı nüshaları karşılaştırıldı. Bu nüshaların incelenmesi ve değerlendirilmesi yapıldı. Michigan Üniversitesindeki “Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonu”nda 381 arşiv numarası ile kayıtlı nüshânın diğer nüshâlara göre I. Murad’ı konu alan sayfa sayısının daha fazla olduğu tespit edildi. Fransız Milli Kütüphanesindeki Turc.64 arşiv numaralı nüsha da ve Michigan Üniversitesindeki 381 Arşiv numaralı nüshâsında başlıklar ve âyetler kırmızı mürekkep ile belirtilirken, 1862 numaralı matbu nüshâsında bu belirtilere rastlanmadı. Bunun gibi bütün farklılıklar çalışmada tek tek ortaya konuldu. Nüshâlar karşılaştırılırken ana nüsha olarak aldığımız Turc.64 arşiv numaralı nüshâ AN, 1862 nolu matbu nüsha M, Michigan Üniversitesinde bulunan 381 Arşiv numaralı nüshâ ise B Şeklinde kodlandı. Çalışmada karşılaştırmalı metin analizi yapıldı. Elde edilen bilgiler metin içerisinde değerlendirilerek farklılıklar dipnotlarda belirtildi. Ayrıca bu süreçte metin içerisinde rastlanan ayet, hadis, dualar, atasözleri ve deyimler ise Arap alfabesi ile metin içerisinde ilgili yerlerde belirtildi. Ekler kısmında ise farklı nüshalardaki konu ile ilgili birkaç varak örnek olarak eklendi. Sonuç kısmında ise bulgular, genel başlıklar altında sunuldu.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Tarih Yazıcılığı, Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü’t-Tevârîh.*

TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF MURAD I İN TACÜ'T TEVARİH BY HOCA SADEDDİN EFENDİ

Esra HAVZA

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences

Department of History, Master Thesis, December, 2021

Supervisor: Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

ABSTRACT

In this thesis different copies of Tâcü't-Tevârîh by Hoca Sadeddin Efendi, which examines Murad I era (1362-1389) are compared. These copies are examined and evaluated. In this study, 3 different copies of the Tâcü't-Tevârîh written by Hoca Sadeddin are compared. The copy registered with archive number 381 in the "Turkish Manuscript Collection" at the University of Michigan is found to have more pages concerning Murad I when compared to other copies. The titles and verses were indicated in red ink in the copy registered with archive number Turc.64 in French National Library, and in the copy registered with archive number 381 at Michigan University, while the indications were not found in the 1862. All such differences are revealed individually in the study. When comparing the copies, the copy archived as Turc.64 which I took as the main copy, is encoded as AN, the copy archived as 1862 in the library of the University of Toronto is encoded as M, the copy archived as 381 at Michigan University is encoded as B. Comparative text analysis is performed in the study. The information obtained is evaluated in the text and the differences are indicated in the footnotes. In addition, in this process, verses, hadiths, prayers, proverbs and phrases found in the text are indicated in the Arabic alphabet and related places in the text. In the appendix part of the thesis, words, phrases and terms that are used extensively in the texts are put in the form of a dictionary. In addition, several leaflets selected from the text are added to this section as examples. In the conclusion section, the findings are presented under general headings.

Keywords: *Ottoman History, Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârîh.*

ÖN SÖZ

Tezde Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârîh adlı eserinin farklı yerlerdeki üç nüshâsının karşılaştırması ve buna bağlı olarak değerlendirilmesi yapıldı. Daha önce Hoca Sadeddin Efendi ve ilgili eseri ile farklı başlıklar altında birçok çalışmalar yapılmıştır. Abdurrahman Daş 2003 yılında "Osmanlılarda Münşaat Geleneği ve Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı" adlı doktora tezi, Ahmet Akgün 1995 yılında "Hocazade Mehmet Efendi'nin İbtihâcü't-Tevârîh" adlı doktora tezi bu çalışmalar arasındadır.

Bu çalışmadaki asıl amaç ise daha önce karşılaştırılması yapılmayan Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârîh nüshâlarındaki farklılıkların tespit edilerek gün ışığına çıkarılmasıdır.

Çalışmamız toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Girişte Hoca Sadeddin Efendi'nin genel hayatı ile meşhur eseri Tâcü't-Tevârîh ile ilgili genel bilgiler verildi. Daha sonra müellifin, eserinde olayları anlatırken desteklediği âyetler, atasözleri ve deyimlerin tespiti yapıp yorumlandı. Son bölümde ise transkripsiyon yapılarak nüshadaki farklılıklar ortaya konuldu. Bu bölümdeki farklılıklar ana nüsha olarak ele aldığımız Fransız Milli Kütüphanesinde bulunan Turc.64 nolu nüshaya göre yapıldı. Fazla olan kelimeler kod ile gösterilerek "+" eksiklikler "-" farklı kelime kullanımları ise ":" olarak belirtildi. Ayrıca transkripsiyon uygulanırken uzatmalar için "^", ayın harfi için (^), hemze için (') kullanıldı. Sayfa numaraları ise [62] ve [62^b] olacak şekilde gösterildi.

Eser, açık ve rahat bir yazı şeklinde kaleme alındığından metin transkribinde büyük problemlerle karşılaşmadı. Ancak az da olsa okunamayan ya da okunuşundan emin olmadığımız kelimeler oldu. Nüshâların bazı sayfaları okunamayacak kadar tahrip olduğundan bu durum dipnotlarda belirtilmiştir.

Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârîh adlı eserini çalışırken başta, büyük emeği geçen değerli hocam Prof. Dr. Abdulkadir GÜL'e ve çalışma boyunca karşılaştığım problemlerin çözümünde bana yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Süleyman LOKMACI'ya ayrıca çalışma boyunca manevi desteklerini

esirgemeyen ablalarım Duygu KÖKSAL, Elif TOPAL bütün aileme, çalışmam sırasında küçük veya büyük yardımını esirgemeyen başta İsmail DOĞAN ve İbrahim Kurtcebe AKKUŞ olmak üzere herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
HOCA SADEDDİN EFENDİ VE I. MURAD DÖNEMİ SİYASİ OLAYLAR	5
A. Hoca Sadeddin Efendi ve Tâcü't-Tevârîh Adlı Eseri	5
1.Hayatı ve Şahsiyeti	5
2.Tarihçiliği ve Eserleri	11
3.Eserin Muhtevası ve Önemi.....	14
4. Tâcü't Tevârîh'in Nüshaları	17
4.1. Eserin Tespit Edilebilen Nüshaları.....	17
4.2. Çalışmada Kullanılan Nüshalar Hakkında Genel Bilgiler	18
5. Eserin Diğer Eserler Üzerindeki Tesirleri	19
B. Hoca Sadeddin Efendi'nin Gözünden I. Murâd Dönemi Siyasi Olayları	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	38
ESERİN İÇERİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	38
A. Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârîh Adlı Eserinde (I. Murad Dönemi)	
Geçen Bazı Kur'an Âyetleri.....	38
1. Cihâda Teşvik Eden Âyetler	38
2. Manevi Yardım ile İlgili Âyetler	39
3. Gânimetler İle İlgili Âyetler	40

B. Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârîhinde Geçen Bazı Atasözleri Ve Deyimler.....	41
TÂCÜ'T-TEVÂRİHTE YER ALAN BAZI ESKİ SÖZCÜKLERİN TANIMLANMASI	42
SONUÇ.....	49
KAYNAKÇA.....	51
METİN KISMI.....	56
EKLER.....	136

KISALTMALAR

DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDEA	: Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Sad.	: Sadeleştiren
S.	: Sayı
s.	: sayfa
vb.	: ve benzeri
Vrk.	: Varak
Yay.	: Yayınlayan
TDK	: Türk Dil Kurumu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

Tarih bilimi kaynakları içerisinde tarih yazıcılığı büyük öneme sahiptir. Osmanlı vaka'nüvist geleneği, güçlü bir tarih yazıcılığı anlayışına sahiptir. Bu geleneğin birikimi sayesinde birçok eser gelecek kuşaklara miras bırakılmıştır.¹ Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarına dair tarih yazıcılığına ilişkin bilgiler mevcut değildir. Günümüze ulaşan tarih kaynaklarından anlaşıldığına göre, Osmanlı'da tarih yazıcılığı kuruluş yıllarından itibaren değil, sonraki yıllarda başlamıştır. Bu yüzden kuruluştan, XV. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde, devlet içerisinde Türkçe ile yazılan herhangi bir Osmanlı kaynağı ile karşılaşılmamıştır.² Bu dönem kaynaklarının genel karakteri efsane ve destanlardan oluşur.³

İlk Osmanlı tarihi, XV. yüzyılın başlarında yazılmış olan Yahşi Fakih Menâkıbnamesi'dir. Ancak bu eser bugün mevcut değildir. Bu eserin yazıldığı bilinmekte olmasına karşın, bu kitap kaybolmuş elimize ulaşmamıştır. Bu eserin Osmanlı'nın kuruluş yıllarını anlattığı ve bizzat Yahşi Fakih'in gözlemleri ile yazılan bir tarih kitabı olduğu bilinmektedir. Yahşi Fakih'in eseri günümüze ulaşmamış olsa bile eserin içeriği vb. hakkında bize bilgiler veren kişi ise Âşık Paşa'dır. Âşık Paşa sayesinde bu eserin yazarı, yazıldığı zaman ve eserin içeriği hakkında fikir sahibi olabiliyoruz. Osmanlı'nın kuruluşunu anlatan Âşık Paşazade'nin kitabını yazarken Yahşi Fakih ile tanışması ve kitabından söz etmesi sayesinde bu kitaptan haberdar olmaktadır.

İlk devirlere ait önemli bilgiler veren bir tarih kaleme almış olan Aşıkpaşazâde, 1413 yılında Gebze'den geçerken hastalanmış ve Yahşi Fakih'in evinde misafir olmuştu. Burada Yahşi Fakih'in yazdığı kitabı görüp okumuş ve kendi tarihini yazarken de bu bilgileri kullanmıştır.

¹ İsmail Coşkun, *Batı İdeolojilerinin Türk Tarih Anlayışına Yansımaları Üzerine, Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildiriler*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1991, s.43-44.

² Necdet Öztürk, *Anonim Osmanlı Kroniği 1299-1512*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s.10.

³ Büşra Ersanlı Bahar, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu*, Afa Yayınları, İstanbul 1992, s.41.

XIV. yüzyıl Osmanlı tarihini konu alan ilk Türkçe eser ise Ahmedî'nin İskender-nâme'sinin sonuna eklemiş olduğu manzum “*Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman'ı*”dır.⁴ Bu dönem Osmanlı Tarihi ile ilgili bilgiler genel olarak Bizans tarihçilerinden Pachymeres Nicephoras ve Kantakousenos ile Arap seyyahlarından İbn Battûta, İbn-i Said ve El-Ömerî gibi tarihçilerin eserlerine ve daha sonraki kaynaklara dayanır.⁵

II. Murad dönemi (1421-1451) Osmanlı tarihçiliğinin temellerinin atıldığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, Farsça ve Arapçadan tercüme edilerek Türk kültürüne kazandırılan eserlerin yanı sıra, Osmanlı tarihini konu edinen eserler de yazılmıştır. Bunlar, Ahmedî'den sonra gelen ilk Osmanlı tarihinin kaynaklarından olan ve Hz. Âdem'den başlayarak peygamberlerin ve halifelerin kronolojik listelerinin verildiği; Selçuklu, Osmanlı ve Karamanlı tarihlerine ait önemli olayların da not edildiği, çoğunluğu II.Murad döneminde hazırlanarak padişaha sunulmuş olan ve kronolojik bir düzen içerisinde olayların çok kısa olarak anlatıldığı ve orijinal şekilleriyle günümüze kadar ulaşan tarihi takvimler (saray takvimleri) ile fetih-nâme ve gazavat-nâme türünden eserlerdir.

Bu eserlerden başka Fatih dönemi (1451-1481) ise devlette olduğu gibi Osmanlı tarih yazımında da önemli bir devir olmuş, bizde “*Şehnâmecilik*” denen “*Saray Tarihçiliği*” ya da “*Yarı Resmi Tarihçilik*” bu devirde başlamıştır.⁶ XV. yüzyılın son padişahı II. Bayezid ve döneminin (1481-1512) tarih yazıcılığı bakımından yine önemli bir yeri vardır. Bu dönemde sultan için yüksek ve edebi bir üslupla yazılan eserler vardır. Halk ve askerler için Osmanlı tarihini basit bir dille özetleyen *Tevârih-i Âl-i Osman*'lar mevcuttur. Örneğin Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*'ı, Neşri'nin *Kitâb-ı Cihannümâ'sı*, İdris-i Bitlisi'nin Farsça olarak kaleme aldığı *Heşt Bihişt*'i ve İbn Kemâl'in *Tevârih-i Âl-i Osman*'ı bu dönemde yazılmıştır. Kimler tarafından yazıldığı belirli olan *Tevârih-i Âl-i Osman*'lar dışında kimler tarafından

⁴ Necdet Öztürk, *Anonim Osmanlı Kroniği 1299-1512*, s.11.

⁵ Erhan Afyoncu, “Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.I, S.II, İstanbul 2013, s.102-103.

⁶ İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat, Ankara 2011, s.86.

yazıldığı belirli olmayan Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'lar da yine bu dönemde ortaya çıkan eserlerdendir. Tevârih-i Âl-i Osmanların yanında sadece bir olaya mahsus yazılan Menâkıb-ı Sultan Bâyezîd; Firdevsî'nin yazdığı Kutb-nâme ve Suzi Çelebi'nin Gaza-nâme'si gibi monografik eserler de yazılmıştır.⁷

Bu dönemden sonra Osmanlı tarihçiliğinde daha çok, döneminin tarihini ya da savaşları anlatan Selim-nâme, Süleyman-nâme, Şeh-nâme gibi tarih eserleri ön plana çıkmıştır. Osmanlı tarih literatüründe dönemleri ele alan padişahların adını taşıyan eserler ayrı bir grup oluşturmuş, bu ad verme geleneği ilk kez Yavuz Sultan Selim döneminde Selim-nâme olarak ortaya çıkmıştır.⁸ Fakat bu gelenek, Kanûnî Sultan Süleyman ve II. Selim'den sonra birkaç istisna dışında devam ettirilmemiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ı ve dönemini konu alan Süleyman-nâmelerin başlıca örneklerini ise Matrakçı Nasuh, Arifi Fethullah Çelebi, Karaçelebizade Abdulaziz Efendi, Senai gibi yazarlar vermiştir.⁹ Şehnâmecilik kurumsal olarak Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1550 yılı civarında kurulmuştur. Daimi şehnâmecî makamı ilk kez şair Arif-i Fethullah Çelebi için oluşturulmuştur ve bu dönemde daima ve maaşlı bir memurluk haline gelmiştir. Eflâtûn-i Şîrvânî, Seyyid Lokmân, Tâlikîzâde Mehmed Subhi önemli şehnâmecilerdendir.¹⁰

Çeşitli sefer, zafer ve fetihlerle ilgili monografilerin de yazıldığı XVI. yüzyıl tarih yazıcılığının diğer önemli eseri ise Feridun Ahmed Bey'in Münşeatü's-selâtn'dir. Yine XVI. asrda ilk örnekleri günümüze ulaşan biyografya ve bibliyografyalar da tarih yazıcılığının vazgeçilmez türlerinden olmuştur. Gerçi İslâm tarihinin siyer geleneğinin tipik örneklerinden Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât adlı mevlidi ile İskender-nâme ve Hamza-nâme gibi eserler daha önceden yazılmışsa da, gerçek anlamda biyografik eserler XVI. asrda kaleme alınmıştır diyebiliriz.

⁷ Abdulkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış" *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.1, İstanbul2013, s.273.

⁸ Ahmet Uğur, "Selimnâme", *DİA*, C.36, İstanbul2010, s.440-441.

⁹ Abdurrahman Sağır, "Süleymannâme", *DİA*, C.38, İstanbul2010, s.125-127.

¹⁰ Christine Woodhead, "Şehnâmecî", *DİA*, C.38, İstanbul2010, s.457.

Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin Arapça Nevâdirü'l-Ahbâr'ı ve eş-Şekaiku'n-Nu'mâniyye'si ile Ali'nin Menâkıb-ı Hünerverân'ı biyografi türünün ilk örnekleridir.

XVI. yüzyılın asıl önemli tarihçileri ve bunların verdiği eserler ise bu asrın sonlarında gerçekleşmiştir. Hoca Sadeddin Efendi ve onun kıymetli eseri Tâcü't-Tevârih bunlardan bir tanesidir.¹¹

¹¹ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, (Haz. Coşkun Üçok), T.C. Kültür Bakanlığı, Dünya Edebiyatı Yayınları, Ankara 1982, s.107-110.

BİRİNCİ BÖLÜM

HOCA SADEDDİN EFENDİ VE I. MURAD DÖNEMİ SİYASİ OLAYLAR

A. Hoca Sadeddin Efendi ve Tâcû't-Tevârîh Adlı Eseri

1. Hayatı ve Şahsiyeti

Osmanlı padişahlarından III. Murad ve III. Mehmed'in öğretmenliğini yaparak Hoca Efendi ismiyle ün kazanan, Hoca Sadeddin Efendi 943'te (1536-37) İstanbul'da, Kanuni Sultân Süleyman döneminde (1520-66) dünyaya gelmiştir.¹² Çocukluğu Osmanlı merkez saray çevresinde geçmiştir. O; Türk tarihi, devletine ait gelenek ve görenekleri, kültür ve medeniyeti hakkındaki ilk bilgileri babası Hasan Can'dan dinlemiştir. Babasından sözlü olarak Osmanlı sultânları hakkında öğrendiği bilgiler, onun tarih bilgisinin temelini oluşturmuştur.¹³

Hasan Can ile Yavuz Sultân Selim'in ilişkisi hakkında Ahmet Refik Altınay ise bize eserinde şu bilgileri vermekte: *"Hoca Sadeddin Efendi'nin babası Hasan Can İbn Hâfız Mehmed İbn Hâfız Cemaleddin İsfahânî'dir. Yavuz Sultân Selim tarafından Çaldıran Zaferi sonrasında Hâfız Mehmed ile büyük pederi İstanbul'a getirilmişlerdir. O tarihten itibaren Hasan Can'ı harem-i muhteremlerine almıştır. Altı yıl, hiçbir dakika hizmetinden uzaklaştırmamıştır. Hasan Can, Sultân Selim'in en samimi ve en seçkin devlet adamıdır. Yavuz'un hizmetinde bulunduğu müddetçe, padişahların adab-ı merasimini tam elde eden ve devlet sırları ile sultânların sohbet arkadaşlığında liyakat gösteren Hasan Can, Yavuz Sultân Selim'in son dönemlerine kadar onun hizmetinde bulunmuştur. Hatta Yavuz Sultân Selim dünyayı terk eylediği sırada, ölüm*

¹² Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcû't Tevârîh*, (Haz. İsmet Parmaksızoglu) Kültür Bakanlığı yayımları, Ankara 1979, C.1, s.3; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.298.

¹³ Şerafettin Turan, "Hoca Sadeddin Efendi", *DİA*, C.18, İstanbul 2010, s.196.

döşeginin başucunda Hasan Can oturuyor, gözlerinden yaşlar dökerek Kur'an-ı Kerim okuyordu. Hasan Can, pek çok zaman yaşadı. 1008 yılına kadar ömür sürdü".¹⁴

Yukarıda da belirtildiği gibi Hoca Sadeddin Efendi, temel eğitimini babasından alırken bunun yanında, ilmi eğitime de küçük yaşta başlamıştır. Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ile Karamanlı Mehmet Efendi gibi devrin önde gelen devlet adamlarından dersler almıştır. Hoca Sadeddin Efendi 1556 yılında 20 yaşına geldiğinde, 30 akçe maaşla İstanbul Murat Paşa Medresesine, 1566 yılında “*erbâin*” payesi ile Bursa Yıldırım Bâyezîd Medresesine müderris olarak atanmıştır. Bir yıl sonra “*Hâric*” müderrisliğine, 1570’te “*Sultânî*” müderrisliğine, 1572’de “*Sahn Müderrisliğine*” terfi edilmiştir. Onun Sahn-ı Müderrisliğindeki şöhreti Sultân II. Selim’in takdirini kazandığı için, Manisa’da Vâli bulunan Şehzâde Murâd’ın hocası İbrahim Efendi’nin vefatı üzerine Şehzâde hocası olarak 1573’te oraya gönderilmiş ve 8 ay kadar Manisada şehzade ile kalmıştır.¹⁵

III. Murâd, Aralık 1574 tarihinde tahta çıkmış, tahta çıkmasından sonra Sadeddin Efendi, “*Hâce-i Sultânî*”¹⁶, “*Reis’ül-Ulemâ*” veya “*Hoca-i Cihân Sadeddin Efendi*” unvânları ile anılmıştır.¹⁷ “... a’lemü’l-ulemâ ve efdalü’l-fudalâ Hoca-i Şâh’ı cihân veya a’lemü’l-ulemâ’il-mütebahhirîn Mevlânâ Sa’dî Efendi, Mevle’l-mevâlî Sa’deddin Efendi, Müftilenâm ve Şeyhülislâm Hoca-i Şâh-ı cihân Sa’deddin Efendi hazretleri” onun için kullanılan diğer sıfatlardandır. Ancak bazı kaynaklar, Hoca Sadeddin’i “...sultân III. Mehmed hazretlerine cülûslarından mukaddem ta’lîm u ulûm-i nâfiaya me’mûr ve ahd-ı saltanatlarında dahi pâdişâhı müşârûn ileyhî hocalığı ile hizmet-i fetevâyı cem ile meşhûr olan Koca Hoca Efendi’dür ki...” gibi sıfatlarla anlatılmıştır.¹⁸ Rivâyetlere göre Şehzade Murâd tahta çıkmak üzere Hoca Sadeddin ile beraber, Manisa’dan İstanbul’a beraber geldiklerinde Sultân Murâd

¹⁴ Ahmet Refik Altınay, *Âlimler ve Sanatkârlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980, s.76-77.

¹⁵ Halil Ersoy, “Hoca Sadeddin Efendi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1981, s. 248.

¹⁶ Turan, “Hoca Sadeddin Efendi”, s.196.

¹⁷ Abdulkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ayyıldız Yayınları, Ankara 1972, s.47.

¹⁸ Ersoy, “Hoca Sadeddin Efendi”, s.249-250.

yolculuk esnasında göremediği hocasını sormuş, yanındakiler ise onun bindiği atın ham olması dolayısıyla yetişemediğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Sultân Murâd derhal kendi yedek atlarından birini altın işlemeli eyer ve süslü takımlarla donatarak ona göndermiş ve yetişinceye kadar da Hoca Sadeddin Efendi'yi beklemiştir.¹⁹

Hoca Sadeddin Efendi III. Murâd'ın saltanatı yıllarında çok önemli mevkiler kazanmış, konumunu güçlendirmiştir. Devletin dış siyasetinde bile büyük etkileri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin dış siyasetine dair en büyük etkisi İngiltere ile diplomatik ilişkilerin kurulması ve ticaret anlaşmasının imzalanması olmuştur. *“Kraliçe Elizabeth'in İstanbul'a gönderdiği Harbone ve Barton isimli temsilcileri raporlarında Hoca Sadeddin Efendi'nin kendilerine her türlü kolaylıkları sağladığını ve desteği verdiğini belirtmişlerdir. İngiltere bir yandan Osmanlı devleti ile ticaret yapmaya, öte yandan da savaş halinde olan İspanya ile Osmanlılar arasında bir işbirliğini önlemeye yönelik diplomatik ilişkilere dâhil olarak Hoca Sadeddin Efendi kendisinden bu konuyla ilgili bir “arz-ı hâl” vermesini istemiş ve onun hazırladığı metni düzelterek III. Murâd'a sunmuştur.”*²⁰ Böylece Hoca Sadeddin Efendi Türk-İngiliz resmi ilişkilerinin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Sultân III. Murâd'ın vefatından sonra III. Mehmed tahta çıkmak için Manisa'dan İstanbul'a hareket etmiştir. Cülûs töreninde ulemâ sırasıyla biat ederek nasihatini vermiş ve artık padişahlığa III. Mehmed getirilmiştir. III. Mehmed'e ilk biat eden kişilerden biri Hoca Sadeddin Efendi olmuş ve şehzadenin hocası Nevali Efendi'nin cülûstan iki gün önce ölmesi nedeniyle *“Hoca Şeref-i Payesi”* yine Hoca Sadeddin'e bırakılmıştır.²¹ Yeni padişahın annesi Safiye Sultan'ın sevgisini kısa sürede kazanan Hoca Sadeddin Efendi'nin siyasi gücü bu dönemde de devam etmiştir.

Osmanlı tarihi boyunca padişah hocaları içerisinde devletin işlerine karışıp devletin felakete sürülmesine neden olanlar gibi Osmanlı Devleti'ne büyük fayda

¹⁹ Muammer Yılmaz, “Hoca Sadeddin Efendi”, *Somuncubaba Aylık İlim ve Kültür Dergisi*, Çamlıca Basın Yayınları, S.206, Malatya Aralık 2017, s.49.

²⁰ Turan, “Hoca Sadeddin Efendi”, s.197.

²¹ İsmail Hami Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s.197.

sağlayanlarda olmuştur. İşte bu fayda sağlayan hocalardan birtanesi Haçova Meydan Muhârebesi'nin kazanılmasında önemli rol oynayan Hoca Sadeddin Efendi'dir.²²

1593'te çıkılan Eğri seferinde de sefere padişahla birlikte katılan Hoca Sadeddin Efendi, Haçova'da düşmanla savaşıp savaşılmaması konusunda görüşüldüğü zaman devlet erkânının savaştan yana olmamasına karşı çıkmıştır. Padişaha dayanıklı olması gerektiğini ifade ederek metanet tavsiyelerinde bulunmuştur. Beraberinde muhârebenin faydalarını anlatmaya devam etmiş, askere savaş düzeni aldirtmış, padişahın huzuruna getirildiğinde de onu düşmanla savaşmaya teşvik etmiştir. Muhârebe'nin gerçekleşmesiyle bizzat Hoca Sadeddin Efendi padişah ile birlikte ordunun merkezinde bulunmuş ve ordu düzeni ile de ilgilenerek, sadrazam İbrahim Paşa'nın Eğri muhafazasında bırakmış olduğu Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa kuvvetlerinin de sol kolda yer almasını sağlamıştır. Bütün sefer boyunca orduyu terk etmemiş, savaşı adım adım izleyerek, hırsı ve kararı ile Osmanlı ordusunu hezimetten kurtardığı gibi Türk tarihinde önemli bir zafere imza atmıştır. Bu zafer dolayısı ile ki Eğri Fetihnâmesini de kendi eli ile yazmıştır.²³

Sultân III. Mehmed'in şehzâdelik yıllarında hocası olan Nevali Efendi, III. Mehmed ttahta çıkmadan birkaç gün içinde vefat ettiği için, Hoca Sadeddin Efendi onun yerine III. Mehmed'in de hocası sayılarak "hâce-i sultânî" unvânını kullanmaya devam etmesi'nin yanında²⁴ Ebusuûd Efendi ile birlikte XVI. Yüzyılın en ünlü öğretmenlerinden olduğu için "Koca Hoca Efendi" unvânıyla da anılmıştır.²⁵ Bu arada Vâlîde Safiye Sultân'ın desteğini alan Hoca Sadeddin Efendi, eskiden beri araları açık olan Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi'yi gözden düşürmeye çalışmıştır. Çok geçmeden III. Mehmed, vezirliklere ve ilmiye rütbelerine tayin edilecek kişiler için Hoca Sadeddin Efendi ile görüşülmesi gerektiği emrini verince mevkisi iyice

²² Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 1997, s.105-106.

²³ Hoca Sadeddin Efendi, "Sergüzeşt-i Sultan Cem ve Ba'zı Veka'yi-i Sultân-ı Sa'id Bâyezid Hân", (Haz. Süleyman Lokmacı), İstanbul 2018, s.8-9; Turan "Sadeddin" *İA*, C.10, Eskişehir 1997, s. 28; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.5.

²⁴ Abdurrahman Daş, "Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.24, Konya Aralık 2003. s.170.

²⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.3.

sağlamlaştı. Damat İbrahim Paşa'nın, hiçbir kusur yokken sadrazamlıktan uzaklaştırılmasında ve yerine Sinan Paşa'nın tayin ettirilmesinde etkili oluşu, hem eski dostu İbrahim Paşa'yı bir daha barışmamak üzere kendisine gücendirdi hemde Valide Safiye Sultanı damadı olduğu için harekete geçirmiştir. III. Mehmed, annesinin düşünce ve ısrarı üzerine İbrahim Paşa'yı yeniden sadârete getirirken Hoca Sadeddin Efendi'yi de hocalıktan azledüb ulemâ tayinlerine ve diğer devlet işlerine karışmamasını emretti. Hoca Sadeddin Efendi'nin hizmeti ve fedakârlığı saray tarafından hiç dikkate alınmamış.²⁶ İbrahim Paşa bununla da kalmamış onu Mekke kadılığıyla İstanbuldan uzaklaştırmayı planlamıştır. Hoca Efendi bu entrikadan ancak Safiye Sultan'a başvurarak kurtulmuştur. Devlet işlerine karışmamak koşuluyla İstanbul'da oturulmasına izin verilmiştir.

Birkaç ay sonra sarayda önemli değişiklik olmuştur. Sadrazam İbrahim Paşa tedbirsizliği yüzünden azledilmiştir. Hoca Sadeddin Efendi'nin rakibi Bostanzade ise vefat etmiş, İbrahim Paşa, damat olduğu için Valide Sultân'ın sevgisini ve ilgisini kazanmıştı. Fakat Sadrazam olduktan sonra Valide Sultân'a karşı saygısızlıklarda bulunmuştur. Bu durumu fırsata çevirmeye çalışan Hadım Hasan Paşa, durumdan yararlanarak Safiye Sultân'a mücevherler ve elmaslar hediye ederek şeyhülislamlıkta Hoca Sadeddin Efendi'yi istemese de Hoca Sadedddin Efendi padişahın kesin emriyle bu göreve yükseltilmiştir.²⁷ Yeni sadrazam Hadım Hasan Paşa, şeyhülislâmlığa meşihat makâmının kazaskerlerinden olan şair Bâkî ya da Kara Çelebizade Hüsâmeddin'e verilmesini istediği halde III. Mehmed, Hoca Sâdeddin'i tercih etmiştir.1 Nisan 1598 tarihinde ulûfesi bâkî kalmak şartıyla şeyhülislâmlığa getirilmiş, Osmanlının 23. şeyhülislâmı olarak kayıtlara geçmiştir.²⁸

Şeyhülislâmlık ile padişah hocalığını aynı anda yürüttüğü için “*câmiu'r-riyâseteyn*” unvânıyla anılmaya başlandı. Böylece yeniden güç kazanan Hoca Sadeddin rakiplerinden intikam almakta gecikmedi ve yine devlet işlerine müdahale

²⁶ Turan, “Hoca Sadeddin Efendi”, s.197.

²⁷ Altınay, *Âlimler ve Sanatkârlar*, s.89-90.

²⁸ Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2009, s.254.

etmeye başladı. Hadım Hasan Paşa'yı sadâretten azlettirerek yerine Cerrah Mehmed Paşa'yı tayin ettirdi; arkasından üçüncü defa bu mevkiye getirilen Damad İbrâhim Paşa'yı da kendisine ayak uydurmak zorunda bıraktı.²⁹ Zamanla aralarındaki ilişkinin güçlendiği Hoca Sadeddin Efendi ve İbrahim Paşa arasında sağlam bağ kuruldu. Hatta İbrahim Paşa bile Harem'de görülecek işler için Hoca Efendi' ye başvurduğu zamanlar oldu. O zaman Hoca Sadeddin Efendi altmış üç yaşında idi. Hoca Efendi artık mevkisi'nin sarsılmayacağını anlayarak İbrahim Paşa'ya çok yardımcı oldu.³⁰

Siyasi yönlerinin yanında ilmi yönleri de ağır basan Hoca Sadeddin Efendi'nin ayrı zamanda astronomiye de büyük katkısı olmuştur. Takyeddin bin Mehmed adında astronomi öğrencisi kendisine bir lâyiha sunarak, artık Uluğ Bey Zic'in yeni rasatlarla düzeltilmesi gerektiğini, çünkü o, Zic'e göre yapılan hesapların sonuçlarının her zaman doğru çıkmadığını bildirmiş ve Hoca Sadeddin Efendi ise bu lâyhaya önem vererek hemen padişah III. Murâd'dan rasathane kurulması için izin almıştır. Padişah bu isteği onaylamış, hemen inşa işlemleri için emir vermiş ve rasathane tamamlanarak her türlü astronomi aletleriyle donatılmıştır.³¹

Hoca Sadeddin Efendi Şeyhülislâmlık görevini, Ayasofya Câmii'nde III. Murâd'ın ruhuna bağışlanmak için düzenlenen mevlid-i şerifte duâ etmek üzere bulunduğu sırada vefât ettiği ana kadar devam etmiştir. Hoca Sadeddin burada bulunurken aniden rahatsızlanmış, oğulları Mehmed ile Said Efendilerin gelmesini istemişse de orada vefât etmiştir.³²

Cenaze namazı Fatih Sultân Mehmed Câmii'nde, halefi Sunullah Efendi tarafından kıldırılmış, tabutunu dört oğlu götürmüştür. Eyüp'te bulunan Yahyazade

²⁹ Turan, "Hoca Sadeddin Efendi", s.197.

³⁰ Altmay, *Âlimler ve Sanatkârlar*, s.92.

³¹ Ahmet Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Evrim Yayınları, İstanbul 1982, s.99-100; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara 2014, s.146.

³² Abdurrahman Daş, "Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeâtı", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi*, Ankara 2003, s.103.

Tekkesine defnedilmiştir.³³ Toplamda beş oğlu olan Hoca Sadeddin'in oğullarından üçüncüsü Mesud Efendi, sahn-ı müderris iken vefat etmiştir. Eğri Seferi'nde bulunduğundan "Gazâ-ya terk-i mal ve terk-i evlâd eyledik, geldik" nazmı bunun içindir. İlk iki oğlu Mehmed Efendi ve Esad Efendi şeyhülislâm, dördüncü oğlu Abdülaziz Efendi ile beşinci oğlu Sâlih Efendi kazasker oldu. Torunlarından Ebû Said Mehmed Efendi ve Bahâî Efendi ile torununun oğlu Feyzullah Efendi de şeyhülislâm olmuşlardır.³⁴

2.Tarihçiliği ve Eserleri

Hoca Sadeddin Efendi, resmi görevleri dışında sanat ve kültür ortamında kendini geliştirmiş bir kişiliktir. Çeşitli yerlerde müderrislik, kadılık yaptığı yıllarda Arapça ve Farsça yazılmış dinî bakımdan önemli eserleri Türkçe'ye tercüme etmiştir.³⁵Yusuf el Lami'nin Behcetü'l-Esrâr ve Madenü'l-Envâr'ı,³⁶ Molla Muslihiddin Lârî'nin, Miratü'l Edvâr ve Mirkatü'l Ahbâr'ı³⁷ Abdulkerim Kuşeyrî'nin Risâle-i Kuşeyrî'sini, Abdulkadir Geylânî'nin menkıbeleri³⁸ Üşî'nin Mâtürîdiyye akaidine dair "el-Emâlî" adlı eseri Hoca Sadeddin Efendi'nin çevirisini yaptığı önemli eserler arasındadır. Kemal Edip Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye" başlığı altında kütüphanesindeki bir yazma mecmua içinde yer alan yine önemli birçok eser de kendisinin Türkçe tercümeleri arasında yer alır. ³⁹

³³ Süleyman Lokmacı, "Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't Tevârih İsimli Eseri'nin Künhü'l Ahbâr, Solak-zâde Tarihi ve Nuhbetü't Tevârih'e Etkileri", *Belgü(Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi)*, S.3, 2016, s.96-97.

³⁴ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul Mayıs 1996, s.1415.

³⁵Canan Kuş Büyüktaş, "16. Yüzyılda Osmanlı Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler", *Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu*, Zonguldak 23-25 Ekim 2014, s.86.

³⁶ Şerafettin Severcan, "Hoca Sadeddin Efendi ve Tarihçiliğimizdeki Yeri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, Kayseri 1992, s.74.

³⁷ Severcan, "Hoca Sadeddin Efendi Ve Tarihçiliğimizdeki Yeri", s.74.

³⁸ Hoca Sadeddin, *Sergüzeşt-i Sultan Cem ve Ba'zı Veka'yi-i Sultân-ı Sa'id Bâyezid Hân*, s.10.

³⁹ Turan, "Hoca Sadeddin", s.198.

Hoca Sadeddin Efendi'nin eserlerinden birtanesi yaşadığı döneme ve sonraki dönemlere damgasını vuran Tâcü't-Tevârih'tir. II. Selim'in padişahlığı döneminde yazmaya başlayan müellif, Murâd-ı Hüdavendigâr'ın ölümüne kadar olan yani Osmanlı Devleti'nin kuruluş bölümünü, bu padişah zamanında tamamlamış bulunmaktadır. Görevi gereği birtakım zorluklarla karşılaşmış olması nedeniyle eserine ara vermiş fakat çalışmalarına yine de devam edebilmiştir.⁴⁰ III. Murâd'ın cülûsunu izleyen günlerde onun arzusu üzerine metni yeniden gözden geçirip temize almış, Sultân III. Murâd'a sunarak, yapıtını, çalışmasına duyduğu bağlılıkla tarihlere taç olmaya layık gördüğü için Tâcü't-Tevârih benzer başka bir ifade ile ise Sultân Murâd'ın teşvikini, başının tâcı olarak kabul ettiği için yazdığı tarih kitabına bu adı verdiğini kaydetmiştir.⁴¹

Hoca Sadeddin Efendi, eserini yazarken büyük ölçüde tarafsız kalmaya çalışmış, yer yer eleştirilerde bulunarak güvendiği kaynaklardan intihal derecesine varan aktarmalardan kaçınmamıştır.⁴² Örneğin Osmanlı da beşte bir usulünü yazdıkları tarihlerinde kötü olaylardan biri olarak değerlendiren Lütî Paşa, Aşıkpaşazade gibi yazarları eleştirerek onların Kara Rüsteme karşı olan değerlendirmelerinde kendisi din adımlarına saldırı olarak nitelendirmiş bu yazarlara kafasız olarak ithamlarda bulunup onların bu düşüncesini züğürtlük olarak ifade etmiştir.

“Osmanlı tarihini yazmaya kalkışan bazı kafasız yerli yazarlar, beştebir alınması usulünü kötü biatlerden biri olarak değerlendirmişler ve Kara Rüstem paşa böylece ilk kez zulüm yolunu açmıştır diye bildirmişlerdir. Din bilginlerinin temiz etekleri ol asılları bed kişilerin diliyle kirlenmez. Üzülecek, yüz kez üzülecek taraf, Osmanlı padişahlarının şanlı gazilerini, ulu adlarını ki bunlar İslamiyetin en büyük padişahlarıdır. Bu makule kişilerin yazılarında anmaları ve bu bilgisizliğin boş

⁴⁰ Samet Arker, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, *Iğdır üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.8, Ekim 2015, s.209.

⁴¹ Daş, *Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı*, s.198.

⁴² İsmet Parmaksızoğlu, “Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnamesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Yıl 1953, C.3, S.5-6, İstanbul Haziran 2011, s. 132.

kavramlarını zöğürtlük örneği olan çirkin yazılı kalemleriyle zaman defterine yazmış olmalarıdır.”⁴³

Bu ünlü eserini yazarken kendinden önce yazılan birçok Osmanlı tarihinden faydalanmıştır. “İdrîs-i Bitlisî’nin Heşt Bihişt’i, Şerefeddin Ali Yezdî’nin Zafernâme’si, Hâtîfî’nin Timurnâme’si, Hüsvrev-i Dihlevî Hamse’si, İbn Hacer’in Ed-Dürerü’l-Kâmine’si, Âşıkpaşazâde’nin Tevârih-i Âl-i Osman’ını, Kemâlpaşazâde’nin Tevârih-i Âl-i Osman’ını, Hadîdî’nin manzum Tevârih-i Âl-i Osman’ını ve Taşköprülüzade’nin eş-Şekaiku’n-Numaniyye’si,⁴⁴ Neşrî’nin Kitab-ı Cihannümâ’si” bunlardan bazılarıdır. Özellikle Hâtîme bölümünde biyografya kısmında ise büyük ölçüde Taşköprülüzade Ahmet Efendi’den yararlanmıştır.

Hoca Sadeddin Efendi’nin eserlerinden bir tanesi III. Mehmed’in emriyle yazdığı Eğri Fetih-nâmesi’dir. Bu fetih-nâmeyi yazan bir başka müellifin ise Lâm Efendi olduğu söylenmektedir. Lâm Efendi’nin bu fetih-nâmeyi yazdığını rivâyet eden tarih kaynakları bulunduğu gibi, Hoca Efendi’nin Eğri fetih-nâmesini yazdığını İsmet Parmaksızoglu söylemiştir.⁴⁵ Daş ise bir çalışmasında bu fetih-nâmeyi Hoca Sadeddin’in yazdığı kanâatine vardığını haklı gerekçelerle ifade etmiştir.⁴⁶ Hoca Sadeddin’e ait olduğu zikredilen eserlerden birtanesi “Münşeât ve Mükâtabât-ı Sultâniyye” adlı yazma eser olup içerisinde yer alan konuların içeriğinin, kendisinden önceki yüzyıllara aittir.

Farklı türdeki eserlere zeyiller yazmış ancak bazı telif ve zeyiller halindeki çalışmalarını kısa ve dağınık olması, farklı ilim sahâlarına ait olması veya fetva konularına ait oluşu sebebiyle birer eser halinde değerlendirilememişse de ⁴⁷ Türkçe şiirler yazarak bu şiirleri “Zübdetü’l-Eş’âr” adlı eserde toplamıştır.⁴⁸ Bu eser ise 1512

⁴³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü’t- Tevârih*, C.1, s.120.

⁴⁴ Mehmet İpşirli, “Tâcü’t Tevârih’in Kaynakları Üzerine Bazı Tespitler”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Tarih Dergisi*, S.71, Aralık 2020, s.184-186.

⁴⁵ Hoca Sadeddin, *Tâcü’t- Tevârih*, C.1, s.8.

⁴⁶ Daş, *Hoca Sadeddin Efendi’nin Hayatı ve Eserleri*, s.125.

⁴⁷ Daş, “Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Sadeddin Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Münşeâtı” s.123.

⁴⁸ Büyüktaş, “16. Yüzyılda Osmanlı Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler”, s.86.

yılında Sultân III. Murâd'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnet merasimi için söylediği şiir mecmuasıdır.⁴⁹ Yine Yavuz Sultân Selim'e ait menkıbeleri ihtiva eden “*Selim-nâme*” isimli eseri bulunmaktadır. Hoca Sadeddin, babası Hasan Can'dan duyduğu Yavuz Sultân Selim ile ilgili bilgileri genel olarak ele almış hatta zaman zaman Yavuz Sultân Selim'i insanüstü bir varlık olarak göstermiştir. Bir mukaddime ve on iki hikâyeden oluşmakta olup Tâcü't-Tevârîh'in sonuna eklenmiştir.⁵⁰

Hoca Sadeddin Efendi'nin “*padişah hocası, reis'ül-ulemâ, şeyhü'l-islâm*” ve “*Osmanlı vakanüvisti*” olarak tanınması, kişiliği kadar eserleri de Osmanlı ulemâsı arasında değer görmüştür. 17. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın birçok ülkesinde onun eserleri çeşitli dillere tercüme edilmiştir.⁵¹ Hayatı ile ilgili kısmında, bilgiler verdiğimiz babası Hasan Can'ın, Yavuz Sultân Selim'e en yakın devlet adamı ve onun güvendiği şahsiyetlerden biri olduğu zikredilmişti. Saray ortamına yakın oluşu, Hoca Sadeddin'in iyi eğitim-öğretim görmesi; Osmanlı Devleti'nin diplomatik işleyişini, diplomasisini, kültür ve geleneğini, vukû bulan olayları çok iyi tanınmasına vesile olmuştur. Eserlerini böyle bir ortamda kaleme alması, herkesin o dönemde ulaşamayacağı tarihi vesikalara kolaylıkla ulaşabilmesi, Yavuz Sultân Selim Han hakkındaki bilgileri bizzat babası Hasan Can'dan dinlemesi, eserlerinin hem tarihi değerini artırmış hem de diğer eserlere kaynaklık etmesi bakımından önemini arttırmıştır.

3.Eserin Muhtevası ve Önemi

Hoca Sadeddin Efendi'nin en önemli eseri Tarihlerin Tacı anlamına gelen Tâcü't-Tevârîh'tir. Bazı kaynaklarda “Hoca Tarihi” adıyla da geçen bu eseri Hoca Sadeddin Efendi, yazılış amacını eserin başında açıklamıştır. O, şüana kadar yazılan Osmanlı tarihlerinin, dillerinin ağır olması gerekçesiyle zor anlaşıldığını, ağıdalı ifadelerle konuların uzatılarak dağınık şekilde yazıldığını belirtmiştir. Bu eserlerin II.

⁴⁹ Veyis Değimençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 2013, s.552.

⁵⁰ Ahmet Uğur, “Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimnâmesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, Ankara 1980, s.225-240.

⁵¹ Turan, “Hoca Sadeddin”, s.197.

Bâyezîd dönemine kadar geldiğini ve çok önemli başarılar kaydedilen Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinin kaleme alınmamasının büyük eksiklik sayıldığını vurgulamıştır.⁵² Özellikle Onun bu eserini yazmaya başlaması Lârî Tarihi'nin tercümesinden sonra olmuştur. Çünkü Lârî Tarihi'nin sonundaki Osmanlı padişahlarına ait özet kısmı inceleyince bu eserdeki eksikleri ve yanlışların düzeltilmesi gerektiğini anlayarak daha önceleri yazdığı fakat kitap haline getiremediği tarihini tamamlamak istemiştir.⁵³

Eser toplamda 9 fasıldan oluşup her bir fasıl bir Osmanlı padişahı dönemine aittir. Hoca Sadeddin Efendi bu eserinde Osmanlı Devletinin kuruluş tarihinden başlayıp Yavuz Sultan Selim'in vefatına kadar olan dönemi ele almıştır.⁵⁴

Eseri Hoca Sadeddin Efendi'nin ölümünden sonra, oğlu Hoca-zade Mehmed Efendi, Sultan I. Ahmed'in isteği üzerine esere eklemeler yapmış ve esere "İbtihâcü't-Tevârih" adını vermiştir. Toplamda İki cild olan bu eserin birinci cildinde Kanunî'nin cülûsundan başlayıp Mohaç'ın sonuna kadar gerçekleşen siyasi gelişmeler, Canberdi Gazali isyanı, Selman Reis'in Kızıldeniz'deki faaliyetleri anlatılır. İkinci cildinde ise 1551-1554 yıllarını kapsar. İki cild arasında ciddi boşluklar olup bazı yıllar eksiktir. Eserde yer alan bilgilerin çoğu ise orijinal değildir.⁵⁵ Üstelik Kardeşi Esad Efendi'nin de yardımıyla da bu eseri Tâcü't-Tevârih'e zeyl olarak hazırlamak istemişse de tam anlamıyla tamamlayamamıştır.⁵⁶

O dönem Osmanlı tarihleri genelde kendinden önceki devirlerle başladır. Yani Osmanlıların mensup oldukları, Türk tarihinin destan kahramanı Oğuz Han'ın ve çocuklarının kısa hayatını yazmak gibi bir âdet mevcuttu. Tarih kısa bir Oğuznâme ile

⁵² Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, s.4.

⁵³ Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s.299.

⁵⁴ Münir Aktepe, "Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârih'i ve Bunun Zeyli Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, C:13, İstanbul Aralık 2010, s.103.

⁵⁵ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s.50-51.

⁵⁶ Ahmet Akgün, "Şeyhülislâm Hoca-zade Mehmed Efendi ve Eseri İbtihacü't-Tevârih", *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Balıkesir 1998, C.1, S.2, s.68-67.

başlar, sonra yine kısa bir Selçuklu tarihi ile devam eder ve esere Moğol tarihine ait olaylar da konulurdu. Böylelikle Osmanlı tarihine bir giriş yapıldı.

Hoca Sadeddin Efendi ise Tâcü't-Tevârih'e başlarken kendinden önceki devirlerden bahsetmeyip doğrudan Osmanlı tarihi ile başlayarak önceki geleneğin dışına çıkmıştır. Onun bu değerli eseri ise kısa sürede sevilmiş ve kendisinden sonra yazılan tarihlere bu bakımdan önemli etkileri olmuştur. Böylelikle Hoca Sadeddin Efendi'den sonra Türk tarihinde Osmanlı tarihi ile başlamak klasik âdet olmuştur.⁵⁷

Eserde nesir aralarında yer yer, müellif tarafından yazılmış manzum parçalar da yer almaktadır. Olaylar anlatılırken sık sık konu ile ilgili ayetlere, hadislere, atasözlerine ve deyimlere başvurulmuştur. Tâcü't-Tevârih, dil ve üslup bakımından ağır olup devrin Arap-Fars kelimeleriyle yüklü Türk nesrinin tipik bir örneğidir.⁵⁸

“Hoca Tarihi” diye de anılan eserin bazı önemli kısımları Batı dillerine de tercüme edilmiştir. Önceki ifâdelerimizde de belirtildiği gibi, Hoca Sadeddin Tâcü't-Tevârih'i, Lâri'nin dünya tarihine zeyl olarak yazmayı düşünmüş ve bunun için de bu eserin Osmanlılara ait kısmını bırakarak diğer kısımlarını Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserin sonradan birçok kopyası yayılmış ve daima bir örnek olarak övülmüştür.⁵⁹ İleriki yıllarda İtalyanca, Almanca, Fransızca, Rusça, İngilizce ve Macarca çevirileri yapılmış, Batı dünyası tarihçilerinin takdirini kazanan bir Osmanlı tarih kaynağı olarak değer görmüştür. Osmanlı Maârif Nazırı Nevres Paşa zamanında 1863 yılında iki cilt halinde ilk kez matbu şeklinde baskısı yapılmıştır. Türkçeye çevirip 5 cilt halinde basılması ie tamamen İsmet Parmaksızoglu'nun çalışmalarıyla olmuş ve T.C. Kültür Bakanlığı tarafından Ankara'da 1992'de yayımlanmıştır.

İsmet Parmaksızoglu'nun sadeleştirerek yayımlattığı Tâcü't-Tevârih'in birinci cildinde Osmanlı devletinin ilk kuruluş yıllarından başlayarak, Yıldırım Bâyezîd'in

⁵⁷ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, MEB, İstanbul 1998, s.610.

⁵⁸ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964, s.408.

⁵⁹ Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, (Haz. Coşkun Üçok), s.138; Erdal Taşbaş, “Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C.1, S.2, Antalya 2011, s.221.

vefat ettiği 1402 yılına kadarki olayları başlıklar altında ele almıştır.⁶⁰ İkinci cildinde ise genel olarak fetret devrinden bahsederek, şehzadeler arası taht mücadelelerini detaylandırmış bunun yanında, Çelebi Mehmed'in cülusunu ve düğününü, İstanbul'un kuruluş tarihi ve özelliklerine de yer vererek tamamlamıştır.⁶¹

Üçüncü cildinde İsmet Parmaksızoğlu'nun hazırlamış olduğu baskıda ise Fatih ve oğlu Bâyezîd devri tarihi detaylandırılarak anlatılmıştır.⁶² Dördüncü cildinde Yavuz Sultân Selim dönemi olayları anlatılmaktadır.⁶³ Beşinci cildinde, *Tâcü't-Tevârih*'in hâtime bölümüdür, bibliyografya kısmına ilâve olarak Selim-nâme'yi de buraya dâhil etmiştir.⁶⁴ Özet olarak bu cildin sonunda, o zamana kadar geçen Osmanlı sultânlarının her birinin kendi iktidarları zamanında yanlarında bulundurdıkları üst seviyelerdeki umerâ, ulemâ ve meşâyih'in hayatlarını anlatan özlü bilgiler ilâve edilmiştir. Toplamda 264 ulema ve meşâyih bilgileri içeren bu kısımda kendi ilmiye mensubu olması nedeniyle tecrübe bilgi ve gözlemlerini nakletmiştir. Bunun dışında bu kısım için Hoca Sadeddin Efendi, Taşköprizade'nin Osmanlı Kuruluşundan başlayarak 1558 yılına kadar olan devletin önemli ulema ve meşâyihleri hakkında bilgileri içeren Eş-şekayikun-Numaniyye'sinden yararlanmıştır.⁶⁵

Günümüzde Osmanlı tarihine ilgi duyan yerli ve yabancı birçok araştırmacının mutlaka başvurduğu kaynaklar arasındadır.

4. *Tâcü't Tevârih*'in Nüshaları

4.1. Eserin Tespit Edilebilen Nüshaları

Tacü't-Tevârih'in nüshaları belirlenmek üzere İstanbul'daki kütüphanelerde toplamda altmış sekiz, Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'nde, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde, Tunus Milli Kütüphanesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü

⁶⁰ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C.1, s.1-383.

⁶¹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C.2, s.1-348.

⁶² Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C.3, s.1-399.

⁶³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C.4, s.1-403.

⁶⁴ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C.5, s.1-323.

⁶⁵ Abdulkadir Özcan, "Eş-şekayikun-Numaniyye", *DİA*, C.38, İstanbul2010, s. 486.

Ankara Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi'nde birer adet olmak üzere, Ankara Milli Kütüphane'de iki adet, Vatikan Kütüphanesi'nde üç adet, İtalya'daki kütüphanelerde, Rusya Akademiyası Navk Naradov Azii Enstitüsü Türkçe Yazmaları Bölümünde beşer adet, İngiltere Milli Kütüphanesi'nde sekiz, Almanya Milli Kütüphanesi'nde dokuz, Mısır'daki kütüphanelerde on iki, Fransa Milli Kütüphanesi'nde on dokuz nüshâ olmak üzere toplam 135 nüshâsı tespit edilebilmiştir.⁶⁶

4.2. Çalışmada Kullanılan Nüshalar Hakkında Genel Bilgiler

Ana nüsha olarak kullanmış olduğumuz Fransız milli kütüphanesi Türkçe yazma eserler koleksiyonunda Turc.64 arşiv numarası ile kayıtlı nüsha 352 varaktan oluşmaktadır. Bu nüshanın devamında 5 boş varak mevcuttur. Bu nüshanın başlangıç ve bitiş numaraları her sayfasında 23 satır mevcuttur. Atasözleri deyimler ayetler konu başlıkları kırmızı mürekkep ile belirgin hale getirilmiştir. Bu nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Çalışmış olduğumuz Sultan I. Murad dönemi 35a-65a Varakları arasında yer almaktadır. Cetvel kullanılmış ve sayfa dışındaki derkenarlarda genel olarak diğer sayfa başındaki kelimeler yazılmıştır.

Tâcü't-Tevârih'in, Michigan Üniversitesi Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonunda 381 Arşiv numarası ile kayıtlı nüsha 639 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 25 satır mevcuttur. Bizim çalışmış olduğumuz I. Murad dönemi 80-158 varak numaraları arasında bulunmaktadır. Yazılı olan sayfaların tamamının kenarları cetveli olup düzgün bir talik yazısı ile yazılmıştır. Derkenarlarda yine bir sonraki sayfa başlangıcındaki kelimeler yazılmıştır. Nüshanın istinsah tarihi tespit edilememiştir. Hathi Trust dijital kütüphanede <http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130483> bu bağlantı üzerinden nüsha temin edilebilir.

3. olarak kullandığımız nüsha Tâcü't-Tevârih'in matbu nüshasıdır. Toronto üniversitesi kütüphanesinde DR485S34-1862v1 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Tâcü't Tevârih'in nüshasının 1. Cildi Maarifi Umumiye Nazırı Nevrez Paşa nezaretinde 1862

⁶⁶ Lokmacı, "Hoca Sadeddin Efendi'nin Tacü't Tevârih İsimli Eserinin Künhü'l Ahbâr, Solak-zâde Tarihi ve Nuhbetü't Tevârih'e Etkileri", s.98; Mehmet İpşirli, "Tâcü't-Tevârih" *DİA*, C.39, İstanbul2010, s.359

yılında matba-i amirede basılmıştır. Bu baskıda ki nâşirin önsözünde eserin baskısı için özel bir itina gösterildiği, biri Hoca Sadeddin Efendi'nin sağlığında 1597 diğeri ise ölümünden hemen sonra 1684 tarihlerinde istinsah edilen iki nüsha esas alınıp Sadeddin Efendi'nin kendi el yazısı ile olan 3 nüshadaki notlardan da yararlanılarak yayımlanmıştır.⁶⁷ Matbu nüshamız 582 sayfadan oluşmakta I. Murad dönemi ise 65-125 varakları arasında yer almaktadır. Derkenarlar diğer iki nüshadaki gibi kelimeler kullanılmış ancak tek mürekkep kalem kullanılıp serlevhalar, ayetler, tarihler kırmızı mürekkep ile belirtilmemiştir.

5. Eserin Diğer Eserler Üzerindeki Tesirleri

Tâcü't-Tevârih, Osmanlı tarihini başlangıcından XVI. yüzyılın sonlarına kadar anlatan güvenilir ve çok okunan önemli bir kaynak olmuştur. Tâcü't-Tevârih bu özelliğinden dolayıdır ki, kendisinden sonra yazılan birçok Osmanlı tarihi kitaplarına örnek teşkil ederek kaynaklık yapmıştır. Bu tarihi kitaplardan birtanesi Kayıhan Kabilesi'nin Anadolu'ya göçü ile başlayıp Sultan I. Ahmed'in vefatına kadar geçen siyasi ve askeri olayları içeren Solakzade Tarihi'dir.⁶⁸

Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi'nin, Solakzade Tarihi, Tâcü't-Tevârih adlı eserin bir nevi özeti niteliğindedir. Abdulkadir Özcan bu durumun tesbitini yaparken, Müellifin eserini yazarken özellikle Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar olan bölümünden yararlandığını, Solakzade Mehmed'in açık açık Tâcü't-Tevârih'in adını vermese de, Timur Bâyezîd savaşını anlatırken Şerefeddin Ali Yezdi ile Hatifi'nin Timurnâme'lerinden, Molla Hamza'nın tarihinden ve Câmiu'l-Meknûnât'tan naklettiğini söyleyip Yezdi'nin aşırı abartılara kaçtığını ifade ederek orta yolu bulmaya çalıştığını söylediğini bunların da aynen Tâcü't-Tevârih deki ifadeler olduğunu tespit etmiştir.⁶⁹

⁶⁷ Mehmet İpşirli, “Tâcü't-Tevârih”, *DİA*, C.39, İstanbul2010, s.357-358.

⁶⁸ Süleyman Lokmacı, “Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015, s.5

⁶⁹ Abdulkadir Özcan, “Solakzâde Mehmed Hemdemi”, *DİA*, İstanbul2009, C.37, s.371.

Süleyman Lokmacı ise bir çalışmasında bu durumu hem Solâkzâde Tarihinden hem Tacü't-Tevârîhten örnekler verme yoluna giderek ispatlamıştır.

“Solâk-zâde Tarihi

Bu tas sernîgûn olmaz cefâdan bir nefes hali / Gönül verme ana ey akıl anın böyledir hali (Nesr) Hâlen Sazlıdere'de türbesi mâ'lûmdür. Merhûmun Bursa'da mescidi ve medresesi vardır. Ve Bursa Hisârı'nda mescid ve medresesi ve imâreti olan İsâ Beg anın ferzend-i sûlbiyesidir. Bâyezîd Pâşâ'nın şehâdetinden mukaddem İzmiroglu Cüneyd Beg dahi müte'allikatı ile Düzme yanına varmış idi. Ana dahi pâye-i vezâretle ri'âyet olunup hayli iltifâta mazhar düşdü. Ve Rumili'nin yayasını müsellemedü bir birine harçlıkcı eylemek anın tedbîri ile Düzme eyyâmında peydâ olmuştur. Ve hem hadden ziyâde sipâh ve piyâde ki azab demekle ma'rûfdur... A.F.15/51/b”

“Tacü't-Tevârîh

Bu tas sernîgûn olmaz cefâdan bir nefes hali / Gönül verme ana ey akıl anın böyledir hali. Merhûmun Bursa'da mescidi ve medresesi vardır. Ve Bursa Hisârı'nda mescid ve medresesi ve imâreti olan İsâ Beg anın ferzend-i sûlbiyesidir. Bâyezîd Paşa'nın şehâdetinden esbak İzmiroglu Cüneyd Beg dahi a'vânı ile Düzme yanına varmış idi ve ol dahi pâye-i vezâret rütbesine erişmiş idi ve Rumili'nin yayasını müsellemedü ba'zını ba'zına harçlıkcı eyleyüp ellişer akça vermek anın tedbîri ile Düzme eyyâmında peydâ olmuştur. Ve hem hadden ziyâde sipâh ve piyâde ki azab demekle ma'rûfdur cem' etdiler.”

Tacü't Tevârîh, Matbaa -i Amire, İstanbul 1862, s: 308”⁷⁰

Tâcü't-Tevârîh'in tesir ettiği eserlerden bir diğeri ise Nuhbetü't-tevârîh ve'l-ahbâr'dır. Mehmed Bin Mehmed Edirnevi İslamiyetin ortaya çıkışından başlayarak, 1. Ahmed'in vefâtına kadar olan olayları kaleme aldığı bu eserde kaynak göstermeden Tacü't-Tevârîh'in muhtevasından büyük oranda yararlanmışır. Örneğin:

⁷⁰ Süleyman Lokmacı, “Solakzade Tarihi” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Eylül 2018 Erzurum, S.63, s.520-521.

“Tacü’t-Tevârîh

“...Karâsi Vilâyetinin Hâkimi olan Aclan Bey ki Selâtin-i Selçukiyye ümerâsının neslinden idi. Kuvvet-i sipâh ve ricâl û kesret esbâb ve emvâl ile ol diyâr hükümetinde istiklâl bulmuş idi. Devlet-i Osmaniyye zuhûrunun ibtidâsından berü bu hânedân-ı sa’det nişân ile musâdakat merâsimini te’kîd ve muhâlesat levâzımını tehîd itmeğin Dursun Beğ nâm bir ferzen-i ercümendini Asitâne-i Sultân Orhanda dursun diyü irsâl itmiş idi... İttifaken sene seb’a ve selâsin ve seb’ame’de ‘Aclân Beğ vefât idüb yanında olan büyük oğlu kâymakâm-ı peder ve mâlik-i sipâh ve kışver olucak etvâr-ı nâ pesendidesinden erkân-ı rüzgârdide remîde olub aralarında sâhib-i ihtiyâr ve medâr-ı i’tibâr olan vezir-i Ruşen zamîr hâcî ilbegi huzuruna gelüb dergâh-ı şâh-ı kerem penâhdan Dursun Begi talep idüb anın hükümet ve eyâletine ittifâk ve bu tedbir üzre ‘ahd û misâk eyleyüb elçilerinden ba’zı mutemed kimseleri risâlete nâmzed idüb tuhaf û hedâya-ı lâyika ile dergâh-ı ma’dilet destgâh savbına iblâg itdiler...”

“Nuhbetü’t-Tevârîh

“...Ve Karesi vilâyetinin hâkimi olan Aclan Beğ ki selâtîn-i Selçukiyye ümerâsının neslinden idi devlet-i Osmâniyye’nin zuhurundan beri bu hânedân-ı sa’âdet-nişân ile musâdakat merâsimini te’kîd itmeğin Dursun Beğ nâm ferzend-i| dil-bendini âsitân-ı Sultan Orhan’a dursun deyu göndermişidi. İttifâkan sene seb’a ve selâsin ve seb’ame’e’de Aclan Beğ fevt olub yanında olan büyük oğlu cânîşîni olmuşidi. Lâkin etvâr-ı nâ-pesendidesinden erkân-ı devlet ve a’yân-ı memleketi remîde olub dergâh-ı şâh-ı kerem-penâhdan Dursun Beği talep itmeleriyle şâh-ı cem- câh cem’-i sipâh idüb cânib-i Karasiye azm-i râh buyurdılar.”⁷¹

16. Yüzyıl müelliflerinden Gelibolulu Mustafâ Ali de yine Künhül Ahbar adlı eserini 1592 de kaleme almaya başlamış ve Hoca Sadeddin Efendi’nin Tacü’t-Tevârîhini kendine kaynak edinmiştir. Gelibolulu Mustafâ Ali bu eserden yararlanırken Hoca Sadeddin Efendi’nin adını zikrederek konular ile ilgili yerleri,

⁷¹ Lokmacı, “Hoca Sadeddin Efendi’nin Tacü’t-Tevârîh İsimli Eserinin Künhü’l Ahbâr, Solak-zâde Tarihi ve Nuhbetü’t-Tevârîh’e Etkileri” s.104-108.

eserin muhtevasını yer yer bazen aynen aktararak belirtmiştir. Bu özelliğindendir ki, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Yavuz Sultan Selim döneminin sonuna kadar gerçekleşen olayları anlatırken, geniş ölçüde bu eserden yararlanmış olmalarına rağmen kaynaklarını belirtmeyen diğer iki eser Solakzade Tarihi ve Nuhbetü't-tevârîh ve'l-ahbâr'den farklılık gösterir.⁷² Hasanbeyzade Ahmed Paşa'nın, iki ciltten oluşan Hasanbeyzade Tarihi'nin ilk cildi ise yine Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't Tevârîh adlı eserinin tesirinde kalan bir kaynak olup eserin ikinci cildi ise Tâcü't Tevârîh'e zeyl olarak yazılmıştır. ⁷³

⁷² Jan Schmidt, “Kühü'l Ahbar”, *DİA*, Ankara 2002, C.26, s.556; Lokmacı, “Hoca Sadeddin Efendi'nin Tacü't Tevârîh İsimli Eserinin Kühü'l Ahbâr, Solak-zâde Tarihi ve Nuhbetü't Tevârîh'e Etkileri”, s.98-102.

⁷³ Nezihi Aykut, “Hasanbeyzade Ahmed Paşa”, *DİA*, İstanbul, 1997. C.16.363.

B. Hoca Sadeddin Efendi'nin Gözünden I. Murâd Dönemi Siyasi Olayları

Osmanlı Devleti'nin 3.Padişahı olan I. Murâd 1326 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Orhan Bey, annesi Nilüfer hatundur. Kaynaklarda ve kitâbelerde “*bey, emîr-i a'zam, han, hudâvendigâr, padişah, sultânü's-selâtîn, melikü'l-mülûk*” gibi unvânlarla anılır.

Orhan Bey'in yaş itibariyle dördüncü oğlu olan Şehzade Murâd, Rumeli fatihi olarak anılan ağabeyi Şehzade Süleyman Paşa ile birlikte Trakya'da idi. Ağabeyinin ölümü üzerine ordunun komutanlığını bir müddet kendisi yaptı. Birkaç yıl sonra da, babasının ölümünü savaş bölgesinde haber alan Şehzade, Bizans'la devam etmekte olan savaşın idaresini komutanlara emânet ederek devlet işlerini eline almak için Bursa'ya döndü.⁷⁴ Tahta çıktığında ise otuz beş yaşındaydı.⁷⁵ Tahta çıkışını Hoca Sadeddin Efendi eserinde şu övgülerle anlatmaktadır:

“...En büyük hükümdar olan tanrının katına uçup gittik de Cihan egemenliğinin Yüce tahtı padişahlık makamının güzel durağı, şahlık etme sırlarına erişmiş, ilahi nurların doğuştur yer olmuş, Allah'ın lütuf ve kerametine ulaşmış, Gazi Hüdavendigâr sanıyla tanınmış Sultan Murad Hazretlerinin devlet ışıkları ile süslenip parladı. Zaman da onun uğurlu ayaklarının bereketiyle pırıldadı. Heybet ve azametini duyuran köslerin sesi gökkubbede yönetimde benimsediği tutum da halkın kulağında yer etti. Bu kadar azamet ve haşmete göre, merhamet ve iyilikte o kadar bilinmiş ki, adı baldan tatlı, iştah açıcı bir söz, bir atasözü gibi belllenmişti. Cennetleri andıran makamlarında, her zaman yüceliğe örnek, yüksek sözler söylenir, ululukta örneği olmayan otağlarında şeriatin temiz özünden derlenmiş ay gibi parıldayan nasihatlar edilirdi...” ⁷⁶

⁷⁴ Halil İnalçık, “I. Murad”, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.31, İstanbul 2006, s. 156; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “I. Murad”, *İslam Ansiklopedisi*, C.8, MEB, Eskişehir 1997, s.587.

⁷⁵ Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, (Haz. Metin Hasırcı), C.1, Emir Yayınları, İstanbul 1999, s.47.

⁷⁶ Hoca Sadeddin, *Tacü't Tevârih*, s.107.

I.Murad Türk tarihine şeref veren en büyük askerlerden ve en muktedir devlet adamlarından olup çok cesurdu. Halk arasında keramet sahibi olduğuna da inanılırdı.⁷⁷

Orhan Gâzî'den itibaren Osmanlı Devleti toprakları iki kıta üzerine yayılmaya başladığından I. Murâd babasından devraldığı devlet mülkünü her iki tarafta da genişletmeye çalıştı. Onun döneminde tüm idari ve askeri kurumlar geliştirilmiş, devlet imparatorluk olmuştur. Hem Doğu hem de Sırp, Bulgar, Arnavutluk hükümdarları ona bağlanmıştı. Anadolu'daki Türkmen beylikleriyle gerekli görülmediğinden mücadele edilmemişti. Sonraki süreçlerde beylikler kendileri I. Murâd'a itaatlerini sunmuş ve Osmanlıya bağlılıklarını bildirmişti. Böylece Anadolu'da Türk birliği sağlanmıştı.⁷⁸

Ordusuyla Rumeli'ye geçerek Çorlu ve Lüleburgaz'ı almıştır. Hoca Sadeddin Efendi eserinde buraların ele geçirilişinden şu şekilde bahsetmiştir;

“Çorlu fethine hareket edildi bu kalenin tekuru direnmek yolunu tutan bir kâfir olduğundan hayli savaşılar oldu. Padişah işi anlaşılarak bitirmek istediğinden önce cizyeyi vermeyi kabul etmesi ve boyun eğilmesi gereği kendisine bildirildi. Bunun üzerine daha fazla direnme gösterdi... Günlerden bir gün bir sipahi'nin süslü yayından süzülen temren bir kuş gibi kanatlarını açıp, ol aşağılık kâfirden yana uçup kederler göresice gözlerini gözleyip hedefe yönelen sivrisi ışıktan yapılmış bir iğne ucu gibi göz bebeğini uğradı. İslam'ın mutlu okunun doğrultusu sonunda ol kâfir kör oldu sanki bir gayb oku iyi bir haberci idi ki, anılan tekurun körlüğüne karşılık İslam askerinin gözünü açtığı Muştusunu getiriyordu... Bunun üzerine devletli padişah içinde duvarlarına tırmanarak hurilere örnek kız ve oğlanları sayısı eşya ile malları ile geçirmiş oldular. Horda tutulan tekürü de Gazi padişahın otağına getirdiler. Baş kesilerek öteki kâfir beylerine örnek olmak için gönderildi... Buradan misilli kalesine yüründü. Tekürü direnemeyeceğini bilmekte ve padişahın gücünden çekilmekte olduğundan anahtarlarını teslim ederek Yüce sultanın sultanın affına Mazhar düştü.

⁷⁷ Necmi Tarkan, *Kütük*, Destek Yayınları, İstanbul 2017, s.112.

⁷⁸ M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s.29.

Oradan Çorlu'ya bir Konak kadar yakında bulunan Burgaz adı ile tanınan hisarın kâfirleri ise kaçışmış olduklarından boş bulunan bu kale baştanbaşa yıkılıp harap edildi...”

Buralara, Anadolu'dan getirttiği Türk göçmenlerini yerleştirdi. Yerli halktan bir bölümünü Anadolu'ya gönderdi. Gâzî Evrenos Bey Malkara, Keşan ve İpsala'yı; Hacı İlbey de Dedeoğlu ve Dimetoka'yı ele geçirdi. Bundan sonra Edirne'nin alınmasına karar verildi.⁷⁹

Lala Şahin ismi Osmanlı kaynaklarında ilk olarak Gâzî Murâd ile Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra Rumeli'ye geçtiği sırada zikredilmiştir. Sonradan Müslüman olmuş ve Osmanlı hizmetine girmiş iyi bir askerdir. Edirne o dönemde önemli bir şehir olup Bizans hâkimiyetinde olan şehrin yönetiminden halk memnun değildi. Bunun üzerine Babaeski-Pınarhisar arasında Sazlıdere mevkiinde Bizans-Bulgar ordusunu dağıtan Türkler Edirne'ye girmiş ve burası da fethedilmiştir.(1363)⁸⁰

Buraların ele geçirilişini Tacü't Tevârih'te detaylı bir şekilde anlatan Hoca Sadeddin Efendi sık sık tasvirlerle başvurarak dönemin iki önemli komutanı Gazi Evrenos beyi ve Hacı İlbey'i

“...Bu iki şanlı serdar...”

“...din yolunun savaşçıları...”

“...cihad töresini yürütmek ve ülkeler açmak yolunda kendilerini küffarlara tanıtan...”

“... Küffar topraklarını yakıp yıkmakta şöhret yapanlar...”

olarak nitelendirirken; düşmanları ise

“...yerebatasica kâfir...”

“...vesvese dolu şeytanlardan oluşan kalabalık ordu...”

⁷⁹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevârih*, C.I, s.111-113.

⁸⁰ Joseph von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, (Çev. Mehmet Ata), C.I, MEB Yayınları, İstanbul 1990, s.28-29; Yılmaz Öztuna, “I.Murad”, *Büyük Türkiye Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977, 284-285.

gibi tasvirler ile nitelendirmiştir. ⁸¹

Müellifin bu fetihleri ele alırken dikkat çektiği bir husus da Edirne'nin iktisadi ve kültürel açıdan değerli oluşu olmuştur;

“Osmanlı padişahlarının yüce tahtlarının durağı ve güvenlik, huzur bakımından övünülecek beldelerden biri oldu. Bugün de gayet bakımlı, yiyeceği içeceği bol, tatlı suları, temiz havası, güzel görünüşü olan, keyif çatılacak, sefa sürülecek bir şehir olarak tanınmakta ve İslam dünyasının en büyük beldelerinden biri sayılmaktadır. Her türlü yaşama gerekleri orada bulunmaktadır. Gezi ve seyir yerleri, yardımları dağıtan imarethaneleri, mescit, medrese ve tekkeleri sayılamayacak kadar çok ve uludur. Zamanın içinde yaptığı şöhret bu güzel şiirle dile getir ise elbette yeri vardır” diyerek birde düşüncelerine nazım ile devam etmiştir;

*“İşte Edirne şehri bu ülkenin tahtkenti
Bir şehirki şehirler padişâh-ı bilindi.
Suyu tatlı üç ırmak birleşiyor o yerde
Her birine Kevser, hem âbı hayat denildi.
Bütün Mısır belki onun bir bucağı olur.
Kan bu üç ırmağa Nil dâhi benzetildi.
Servet ü samaniyle oldu uçmağa örnek
Özü mazhar olduğu nimetlerle sevildi.
Benziyor havası suyu Berin cennetine
Huriler misali güzelleri begenildi.
Bahçeleri dolmuştur cennet meyveleriyle
Çünkü güzel toprağı ekime elverişli”⁸²*

⁸¹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C.I, s.114-116.

⁸² Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, C.I, s.117.

Aynı yıl içerisinde devam eden fetih hareketleri doğrultusunda Lala Şahin Paşa, Filibe'yi; Evrenos Bey, Gümölcine'yi aldı. Rumeli'de yeni bölgelerin ele geçirilmesiyle asker ihtiyacı artmış, Osmanlı Devleti'nde bir yeniliğe gidilerek Çandarlı Kara Halil'in önerisiyle esir alınan Hristiyan çocuklarından Yeniçeri Ocağı kuruldu. Bize bu bilgileri eserinde detaylıca yer veren Hoca Sadedddin Efendi bunun dışında islam hukuku gereğince beşte bir vergi alınması usulüne dikkat çekmiştir. Kendisi eserini yazarken büyük ölçüde tarafsız kalmaya çalışsa da beşte bir vergi alınma usulünü yazdıkları tarihlerde kötü olaylardan biri olarak değerlendiren Lütü Paşa, Aşıkpaşazade gibi yazarları eleştirerek onların eserlerinde Kara Rüstem'e karşı olan değerlendirmelerini ulemaya dil uzatan züğürtlük olarak ifade edip bu yazarları kafasız olarak nitelendirmiştir.⁸³

Lala Şahin Paşa'nın padişah fermanıyla yöneldiği bir başka yer ise Filibe olmuştur. Buranın ele geçirilişini anlatan Hoca Sadeddin Efendi ayrıca bize şu bilgileri aktararak bölgenin kültürel ve iktisadi önemine de değinmiştir;

“...Filibe'nin en büyük özelliği toprağının bereketli oluşu sebebiyle bolluk içinde bulunması ve etrafının geniş çiftliklerle çevrilmiş olmasıdır. Etrafında sayısız köy ve haneler vardır. Her yıl geniş ölçüde ürün kaldırılır Hatta rumeli'nin çeşitli yerlerinin pirinç ihtiyacını burası karşılar bu ovadaki pirinç tarlalarından gönderilir. Sadece pirinç mahsulün den her yıl kırk yük akçe yani kırk kere yüz bin osmanlı dirhemi padişahın hissesi olarak hazineye verilmektedir. Bundan şehrin elde ettiği ürünün ne derece olduğunu anlamak mümkündür...”⁸⁴

Türklerin hızla ilerlemeleri karşısında Balkan milletleri büyük kuşkuya düşüp Papa V. Urban'ın öncülüğünde Bulgarlar, Sırlar, Macarlar, Eflâklılar ve Bosnalılar birleşerek bir Haçlı ordusu oluşturup kaybedilen yerlerin geri alınması amacıyla harekete geçmişlerdir.

⁸³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.117.

⁸⁴ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.122.

Hoca Sadeddin Efendi ittifakları eserinde detaylı bir şekilde anlatırken Filibe tekfurunun Sırp despotundan yardım istemesini “*Katrardan olmaz şeker olsa da cins cinsine çeker*” atasözünü “...*bilinir ki cins cinsine çeker*...” olarak eksik bir şekilde kullanmıştır.⁸⁵

Bu ittifakı ve haçlıların Osmanlı üzerine harekete geçme haberini alan Lala Şahin Paşa, o esnada Anadolu’da bulunan I. Murâd’dan yardım istemiştir. Hacı İlbey’i 10.000 kişilik kuvvetle önden ilerleyerek düşmana karşı savunmaya girişti. Haçlılar, Türklerden çok kalabalık olduklarına güvenerek hiçbir önlem almadan geceyi içki ve eğlence ile geçiriyorlardı.⁸⁶ Bu durumu fırsat bilen Osmanlı ordusunun nasıl başarılı bir şekilde gece baskını yaptıklarını Hoca Sadeddin Efendi eserinde şu şekilde anlatmaktadır;

“...*Hacı İlbeyi düşmana yaklaştığı zaman gördü ki, bu kalabalık öyle şaşkın bir topluluk ki birbiri içine girmiş, domuz topu olmuş, saçlarından kıl koparmak pek zor, aralarından asker kaldırmak ise karanlık gecelerin korkusundan daha dehşet vericidir. İslam askeri on bin kadarken bunlar ona göre kat kat çoktur. Bu sayısız kalabalıkla savaşmak onlara karşı durmak mümkün gözükmemektedir. Hacı İlbey durumu kavrayıp başarısız topluluğun halini anlayınca darda kalanlara koşan tanrının katına yalvarmaya başladı. O sırada kalbine doğan düşünce üzerine durdu. Sayısız kalabalık teşkil eden küffar, güçlerinin çokluğuna güvenerek, din yolunda savaşanların azlığına bakarak, ellerindeki fırsata aldanarak, kendilerini kesinlikle galip gelmiş saydıklarından, şimdiden gece gündüz fisku fücurla vakit geçirmekteler. Geceleri içkiden sarhoş, gündüzleri de onun mahmurluğu ile bir hoş bulunmaktadırlar. O takdirde uygun düşen tutum şu olmalıdır. Bu sapkın topluluk üzerine geceleyin bir baskın vermeli ve “Eğer Allah size yardım ederse sizlere Galebe edecek kimse olamaz emrini kendinize rehber etmeliyiz” diyerek yanındakileri savaşa heveslendirdi emrindeki askerleri geriye çekerek düşmanın dört bir yanına adamlar saldı. Gecenin ileri saatlerinde düşmanın bazıları uykuda bazıları da şarap için kebab*

⁸⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü’t Tevârih*, s.123

⁸⁶ Halil İnalçık, “Murad I” *DİA*, İstanbul2006, C.31, s.157

yemek havasında iken leşker-i abbasi gibi karanlık geceyi bayrak edinip emeli zafer olan askere öncü eyledi. Geceleri uyumayan kişilere hizmetlerini Gözde yerel bunlar her taraftan kıyamet gününü andırırçasına nara ve feryatlar kopardılar. Davul ve boru sesleriyle tekbir ve tehlil avezeleri ile kâfirlerin yüreklerine dehşet salıp onları şaşkın ve serseme çevirdiler. Bu ölçüstüz insan yığını, her yandan gelen boru ve hayvan seslerini duyunca korkuya düşmüş, karanlık gecede darmadağın olmuştu. Bu karışıklık sırasında birbirlerini kırarak kanlar içinde toprağa sermişlerdi. Kargaşalık sonunda iyice şaşırıp güçlerini yitiren sersemeler savaş ateşine sürülen hayvanlar gibi yataklarından fırlamışlar, Ceng meydanında dayanamayıp kaçma yolları aramışlardı. Kahir ateşinden esen yakıcı rüzgârdan kaçıp kurtulma çabasında olan yere batasıca küffar Böylece Meriç ırmağına dökülerek boğulmuştu. Bir nicesi de çevik gazilerim yürekleri alan korkusu ile savaşa bile katılmayarak birer köşede gizlenmeyi daha uygun bulmuşlardı. Bu savaşın geçtiği alana bugün de Serfsındığı (Sırpsındığı) derler...”

Hoca Sadeddin Efendi’nin bu savaşı anlattıktan sonra altını çizdiği bir husus ise Lala Şahin Paşa’nın istenilen başarıyı gösterememesi üzerine üzülp haset ettiği ve o haset ile savaş meydanının arslanı ve gazilerin en şanlısı olarak tasvir ettiği Hacı İlbeyi zehirleterek onu cennet konağına yolcu etmesi olmuştur. Bu bilgileri verirken ise okuru şu anlamlı cümleleri ile düşündürmeye itmiştir;

“...Gerçekten de yeryüzü sıkıntıların kaynağı olup vücut fena ırmağı üzerine kurulmuş bir köprüye benzer. Yiğit olan, aklı başında olan, bu fani Cihan'a önem vermeyen kişidir...”

I.Murad’ın orduyu fetih için görevlendirdiği başka bir bölge ise Edirne civarında olan Çirmen kasabası olmuştur. Düşman burada da Osmanlı ordusuna karşı koyamamış ve Çirmen tekfuru ve ordusu aman dileyerek bölgeyi teslim etmiştir.⁸⁷

Padişah Dimetoka’da bulunduğu bir gece rüyasında bir yerde açık olarak dolaştığını ve dolaştığı esnada gece yıldızların yüzü ile parıldayan bir ihtiyar ile

⁸⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.125-129.

karşılaştığını, Bu ihtiyarın kendisine Edirne'yi onararak başkent yapması gerektiğini ifade ettiğini görmüş ve bu konuda padişahın kalbine ilham vermiştir. Padişah bu rüyadan sonra hemen Edirne'ye yönelmiş ve kendisinin emri üzerine imâr faaliyetlerine başlanmıştır. Birçok mescit, câmi, medrese, çarşılar, pazar, han, köprü ve en önemlisi padişaha yakışır bir saray yapıldığını bize müellif yine detaylıca şu sözlerle bildirmiştir;

“...Bunun üzerine cennet misali bu yerde inşaata başlanması yolunda erman buyurdu. Gerçekte devletli kapısında görevli bulunan işbilir mühendisler, başarılı ustalar işe koyuldular ve o güzelim cennet gibi alanda Firdevs bağına denk yüksek, gönül alıcı bir köşk yaptılar. Dara tutumunda olan sultan için oturmaya elverişli, sevinçler saçan bir saray inşa ettiler. Bu sarayın çevresinde ise devletin önde gelen kişilerine ve padişahın kapısında hizmet alanlara uygun geniş evler, konaklar yaptırıldı. Böylece kısa bir süre sonunda bu gönül çeken alanda pek çok insan toplanmış, bunların yerleşmeleri içinde çeşitli yapılar, sağlam binalar meydana getirilmişti. Çevre şehirlerden bir araya gelip yerleşenler de ferahevler, nice bostan ve bahçeler yaptırmakla, burası dünyanın büyük şehirlerinden biri haline gelmiştir. Halkın ve padişahların gayreti ile hayır ve imaret bina binaları çoğalmış, mescit ve camiler sayısız hale gelmiş, medreseler hanıkahlar, gelen ve gidenler için misafirhaneler, muallimhaneler, latif keşaneler, zengin dopdolu çarşı ve pazarlar, köprüler, hamamlarla söziün kısısı bu güzel şehir islam'ın doruğu ve darüsselam'ın dengi olmuştur...”⁸⁸

Osmanlı Devleti'nin yeni başkenti artık Edirne olmuştur (1365). Ayrıca eserinde başkent dışında bu şehrin farklı özelliklerine değinen müellif Edirne'nin hayvancılık ile meşhur olduğunu ve süt, yağ, et gibi ürünlerin bolca üretildiğinin de altını çizmiştir. Padişah burada beş yıl konaklayarak Bursa'ya geçmiş bu esnada ise Timurtaş Bey ve Lala Şahin Paşa'ya yeni görevler vermiştir.

Türk ilerleyişi hızla devam ederek Kara Timurtaş Bey tarafından, Bulgarlardan Kızılağaç ve Yanbolu; Lala Şahin Paşa tarafından İhtiman ve Samakov ele

⁸⁸ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.133.

geçirilmiştir. I. Murâd da Bulgarlardan Aydos, Karnabad ve Süzebolu'yu; Bizanslılardan Hayrabolu, Pınarhisar, Vize, Kırklareli'ni almıştır.

I. Murâd, Bizanslıların tekrar harekete geçip saldırması üzerine onları yenilgiye uğratarak İnceğiz ve Çatalburgaz (Çatalca) Kalelerini de almıştır.⁸⁹

Hoca Sadeddin Efendi eserinde gerçekleşen bu siyasi olayları detaylandırırken yine benzetmelerle nitelendirme yoluna gitmiştir;

“Ülkeler açan padişah...”

“...yürekli serdarlar...”

“...yüreksiz kalabalık...”

“Zaferleri emel bilen Gazi Hüdavendigâr...”

“...muzaffer ordu...”

“...kerem sahibi padişah...”

“...ikbal sahibi sultan...”

“Adaleti ile ülkeleri tutan padişah...”

“...Durağı yüce, yaratılışı güzel padişah...”

“...Ülkeler açan padişah...”

“Cihan padişahı...”

“...Yerebatasica kâfirler...”⁹⁰

Osmanlı Devleti'nin bu kadar hızlı güçlenmesi karşısında diğer devletlerin hükümdarları zaferlerini kutlamak amacıyla I. Murâd'a sayısız tebrik mektubu göndermiştir. Germiyanogulları Beyliği hükümdarı Süleymanşah da bunlardan biri olup bu güçlenme karşısında iki devlet arasındaki dostluk ilişkisini pekiştirmek amacıyla kızını, I. Murâd'ın oğlu Bâyezîd ile evlendirmek için elçi gönderdi. I. Murâd, durumu uygun görüp oğlu Bâyezîd'i Germiyanogulları Beyliği'nin hükümdarı

⁸⁹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.137.

⁹⁰ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.138-147.

Süleymanşah'ın kızı Devlet Hatun ile evlendirildi (1378). Süleymanşah, kızının çeyizi olarak başkenti Kütahya ile Tavşanlı, Simav ve Emet kasabalarını Osmanlılara bırakmıştır. Kendisi Kula'ya çekilmiştir.⁹¹

Gazi Murad Hüdavendigâr Yıldırım Bayezid Han'ın düğününde toplanan elçilerin geri dönmesi esnasında Hamitoğlu Hüseyin Bey'in elçisine aralarında bulunan sevgi ve dostluk, yakınlık ve birlik gereğince ondan istek ve ricası olduğunu bildirmiş ve Hamitoğlu Hüseyin Bey'e söylemesi için emir vermiştir. Hamitoğlu Hüseyin Bey Gazi, Murâd'ın isteği üzerine 80.000 altın karşılığında Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç, Karaağaç ve Isparta'yı Osmanlı Devleti'ne satmıştır (1382). Bu dostluk ilişkilerine eserinde detaylandırarak anlatan Hoca Sadeddin Efendi bu alışverişin islam kadılarının imzalarıyla belgelerle tapuların alınıp verildiğinin yani herşeyin islam usulü gereğince yapıldığının altını çizmiştir. ⁹²

Bu dönemin en önemli iç karışıklıklarından birisi “Şehzade Savcı Ayaklanması” olmuştur. Padişah 1385 yılında yine cihan hâkimiyeti gereğince Rumeliye hareket ederken, oğlu Yıldırım Bayezid Han'ı Kütahya vilayetine, ortanca oğlu Yakub Çelebi'yi Karesi vilayetine, küçük oğlu Savcı Bey'i ise Bursa muhafızlığına bırakmıştır. Savcı Bey burada etrafına adamlarını toplayarak babasına başkaldırmış, taht iddiasında bulunarak kendi adına hutbe okutsa da bu isyan kısa sürede Sultan Murad ve ordusu tarafından bastırılmıştır. Savcı Bey'in ise gözüne mil çekilerek kör edilmesi emredilmiştir. Hoca Sadeddin Efendi eserinde bu bilgileri aktarırken birtakım eleştirilerde bulunmuştur;

“...Savcı Bey gençlik heyecanlı atılganlık ile başına buyruk olmak ve dini işlemek hevesine düşmüştü. Onun bu toyluğunu kötü yakınları şeytanca düşünceler taşıyan dostları da kamçılarmış. “cennetin bir bölümü de gençliktir” atasözüne gerçek olduğunu fitnecilere kanmakla göstermiş bulunmaktaydı... Çıkartılan ferman şehzadeye ulaşınca verilen emre aldırış etmemiş fitne ve sapkınlık olgusunun toplamaya savaş gereklerini sağlamaya girişmişti... Şehzade yakalanıp padişahın

⁹¹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.148-152

⁹² Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.153-155.

huzuruna getirilince Suçunu kabul edip özrünün hoş görünmesini tövbe ettiğini bildirmesi gerektiği yolunda yapılan uyarılara rağmen bütün nasihatler aldırış etmemiş, yeniden barışma yolu kendisine gösterildikçe kulaklarını gaflete tıkamış inadına direnerek babaya bağlılığı, boyun eğmeyi reddetmiştir... Hakkı inkâr etmesi sevgiyi düşmanlığa çevirmesi babalık hakkı ve padişahlık gereği beğenilmeyen tutumlarının ortaya konulmasına ve padişahın merhametinden, af ve sevgisinden uzak düşmesine iltifat ve desteğinden olmasına sebep olmuştur... ”⁹³

Bundan sonra Sultan Murad Gazi Osmanlı topraklarına saldıran ve o dönemde en güçlü beylik olan Karamanoğulları üzerine sefer hazırlıklarına başlamıştı. Hoca Sadeddin Efendi’ye göre bu esnada;

“...Mısır sultanından padişahı alkışlayan öğren yücelten kaygılarını sunan bir muhabbetname ile Pek değerli hediyeler ağır ve kıymetli eşyalar özellikle eşi benzeri olmayan atlar, cihat için yaptırılmış kılıçlar getiren bir Elçi Sultan’ın sevgilerini bildirmek üzere gelmişti. Beraberinde olan mektubu adigüzel padişaha sunduğu zaman bunda Mısır hâkiminin ona “Sultan-ül-Guzât ve’l Mücâhidin” unvanı ile hitap ettiği ve daha nice süslü gösterişi da kaplar verdiği, ayrıca cihat ve gaza seferlerinde yüce ve şanlı padişahın özengisi dibinde bulunmak istediği de “keşke onlarla birlikte olsaydım ben de bu büyük başarıdan pay alırdım sözlerini yazmasıyla belli olmuştu...”

Sefere çıkan Sultan Murad Gazi ve ordusu üstün başarıyla mücadele vererek Karamanoğulları’nın kuvvetlerini Konya önünde bozguna uğratmıştır. ⁹⁴Karamanoğulları’nın aldıkları yerleri geri vermeleri koşuluyla iki Türk devleti arasında barış yapılmıştır (1387).

I.Murâd Osmanlı Devleti’nin, Balkanlarda durumunu sağlamlaştırması ve ilerleyebilmesi için bazı önemli bölgelerin alınmasının gerekli olduğunu görerek buraların fetihleri için emir vermiştir. Obri, Niş, Manastır ve Sofya alınmış buraların alınmasına sessiz kalmayan Sırp, Bosnalılar, Hırvatlar, Arnavutlar ve Bulgarlar bir

⁹³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü’t Tevârih*, s.157-158.

⁹⁴ Halil İnalcık, “Murad I”, s.158-159.

olarak Osmanlı üzerine harekete geçmişlerdir. Bu durumu haber alan I. Murâd büyük vezir Çandarlı Ali Paşa komutasındaki orduyu Bulgaristan'a göndermiştir (1388). Pravadi, Şumnu ve krallığın başkenti Tirnova alınmıştır. Kral Şişman'ın sığındığı Niğbolu Kalesi de kuşatılarak karısı ve çocuklarıyla birlikte kral esir alınmıştır.⁹⁵

Hoca Sadeddin Efendi buraların ele geçirilişini ve Kral Şişmanın esir alınışı hakkında bilgiler verirken yine olayları eleştirerek değerlendirmekten kendisi alıkoyamamıştır;

“...Ama anılan tek akılsız bir kimse olduğu kadar dilden görmez olan gözleri şeytanın karalamasıyla da iyice körleşmiş olduğu için inat ve isyan yolunu tutarak olmadık bir cevap vermişti. Bunun üzerine Ali Paşa yaralı Doğanbey demek ile tanınan bir zorlu pehlivanın yanına birkaç bin kan yutucu atlı koşarak Kosova üzerine at kopardı Doğanbey hızlı uçan şahin gibi Kuşça canları avlamak niyetiyle kanat açarak ansızın bu ülkeye erişti ve kurt misali yere batasica kâfirin kellesine girdi. Aldığı güzel tedbirlerle sayısız tutsak ele geçtiği kadar yağma ve talan sonunda nice ganimetler çıkarıldı. Kösova tekürü ülkesindeki kadın-erkek bütün halkın tutsak olduğunu görünce çaresiz kaldı ve bunlara karşılık Çetr-hezar kalesini vermeyi kabul ettiğini elçi ile duyurarak Paşa'ya yalvarıp yakardı. Ali Paşa bu teklifi görünüşte kabul etti ise de kaleyi ele geçirdikten sonra o uygunsuz vâdi yerine getirmekten vazgeçti. Bu akıl okşayıcı davranışı kovulasica kâfirin yüreğini dağladı. Buradan Hırvatıye kalesini fethederek Tuna boyuna ulaştı. Bu büyük ırmak kenarında olup da Sasmonosa bağlı bulunan bütün kaleler, zaferleri bayrak edinen askerin güç çalışmaları sonunda bir bir alınarak keremli padişahın ülkesine katıldı. İşi eşkıyalık olan Sasmanos kötü talihi ile Niğbolu kalesine kapanmış bulunuyordu. Ali Paşa büyük bir ordu ile en sonunda gelip bu kaleyi kuşatınca, hayâsız Sasmanos kurtuluş ihtimali kalmadığını görünce, kabahatini çirkin davranışlarını itiraf ederek, huyugüzel padişahın lütuf ırmağında boğulmaktan gayri çare bilmeyip çoluğu çocuğu ile korkusuzca kaleden çıktı. Ali Paşa'nın ayağına düştü. Öürler, yakarışlar arasında yüzünü yerlere sürdü. Ali Paşa'da hem Niğbolu hem de öteki kaleleri zapt ederek Sasmanos'u adamları ve

⁹⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.159-172.

eşyası ile birlikte Tavusluda bulunan Cihan Padişahın ordugâhına gönderdi. O kendini bilmez in ettiği günahı affeylemesi hususunda bir istek veya dilekte de bulunmadı. Gerçi Sasmanos işlediği suçlar yaptığı günahlar karşısında padişahın affına uğrayacağını akıl kestiremiyordu ama uğur ve bereket kaynağı olan Sultan karanlıklar içinde bulunan bu kâfirin cürmünü, keremli etekleriyle örterek can ve malını çoluk çocuğunu bağışladı ise de, ne kadar kale ve hisarı varsa bütün topraklarını zabtederek İslam ülkeleri arasına kattı... ”⁹⁶

I. Murâd cihân hâkimiyeti düşüncesiyle bu defa Sırlar üzerine sefere çıkmaya karar vermiştir. Hoca Sadeddin Efendiye göre haberi öncesinde alan Sırp hâkimi olan Lazar, çevredeki krallara elçiler göndererek Gazi Sultan'ın sefere çıkmak üzere olduğunu ve bölgedeki bütün düşmanları hizaya getirmek niyetinde bulunduğunu duyurmuştur. Kral Lazar çevre komşularına Sultan Murad'ın kendi ülkesini ve tahtına ele geçirdikten sonra kendilerinin ki de sırayla tahrip edeceklerini belirtmiş ve yardım talebinde bulunmuştur. Bu suretle Bosna, Frank, Engürüs, Eflak, Arnavut, Boğdan hâkimleri Lazar ile anlaşarak onun yanında ittifak oluşturmuşlardır. Böylece yaklaşık 200 bin küffar bir araya gelmiştir.

Sultan Murad Gazi ise Yakup Çelebi ve Yıldırım Bayezid'e hazır olmaları yolunda ferman göndermiş bunun yanında Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey'e, Germiyan hâkimi Yakub Bey'e, Saruhan, Menteşeli, Aydınli, Hamidili hâkimlerini yardıma çağırmıştır. Bu beyliklerde bu cihad için yardımcı ordularını göndermişlerdir.

Ordunun sağ kanadını Şehzade Bâyezîd, sol kanadını ise Şehzade Yakup yönetiyordu. I. Murâd merkezde bulunarak başkomutanlık yapıyordu. Büyük vezir Ali Paşa, akıncı kuvvetleri komutanı Evrenos Bey, Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa, Anadolu Beylerbeyi, Sarınca Paşa ve öteki tanınmış beyler bu savaşta görev almıştır. Hoca Sadeddin Efendi yaklaşık 23 saat süren mücadelenin ne kadar çetin geçtiğini bize şu ifadeler ile aktarmıştır;

⁹⁶ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.173-174.

“...Bu sırada Hüdavendigâr Gazi Şehzade Yıldırım Han ile düşman durumunu incelemek üzere bir tepeye çıktıkları zaman yeryüzünün demir deryasına dönmüş olduğunu gördüler...”

“...Kâfir krallarının önde gelenleri o karanlık gecede İslam ordusuna baskın yapmak konusunda düşünmüşlerdi ama Yorgi adındaki kâfir Bey'i gururla hareket ederek, gece baskın yaparsak Müslüman askeri çaresiz bizimle savaşmadan kaçır, karanlık gecede kaçanı kim arar, hazır hava kaçırmak neye yarar. Sayıca bu kadar az bir kuvvet ordumuz deryası canavarlarına ancak iştah verecek birkaç lokma olur demiş ve onların hareketini sabaha bıraktırmıştı. Savaş günü zebanileri andıran bu yedi kâfir beyinin her biri bir bölümde yerlerini aldılar...”

“...İlk önce okçular zalim kâfir üstüne ok ve demir döktüler. Canlar alan temrenler ciğerler dağılayan oklar önünde acısına tahammül edemeyen, balta yemiş domuz gibi hınzır suretinde kâfir, bir uğurdan din yolunda savaşanların sol kanadı üzerine atıldı...”

“...Sultan Yıldırım Bayezid sol kanadın yenilgiye uğrayarak bayraklarının devrildiğini, düşman askerinin safları yararak İslam askeri arasında yol bulduğunu görünce, gerçekten gayrete gelip akan bir yıldırıma örnek saldırıyla ol sonu kötü güruh üzerine hücumla geçti ve bozdoğanlar ile onların kafalarını kırıp, zırhlarını mum gibi yumuşacık eyledi...”

“...yerebatasica kâfirlerden düşen kellelerden de o alanda tepeler peyda oldu ve geniş ova kan deryasına döndü...”

“...yerebatasica kâfirin derneği sızıntı ve çığırışlarla doldu. Goril misali Las, korkusuz gazilerin kılıç darbeleri altında helak oldu...”

I. Murâd'ın yönetimindeki Türk ordusu, büyük bir zafer kazandı. I. Murâd otağına dönmeden önce, İslâm geleneğine uygun olarak savaş alanını dolandığı esnada Miloş Obiliç adında yaralı bir Sırp soylusu tarafından hançerlenerek şehit edildi. Bu durumu ise müellif şu şekilde ifade etmiştir;

“...bu düşünce ile gönlü kırık, geride kalan askerle cenk meydanında duruyor, küffar ardınca giden gazilerin dönüşlerini bekliyordu. Meğer kendi tepeleri arasında

ol yedi yilandan biri yaralı yatmakta fakat henüz diri bulunmakta imiş ve can derdiyle ölüler arasına gizlenmiş. Keremli padişah küçük bir birlikle o tarafa geldiği zaman, bu kanlı kâfir ki Miloş Nikole idi. Artık yaşamaktan umudunu kesmiş, bir isim ve ad yapmak için İslam padişahını öldürmeye niyet etmiş ve bu tehlikeli işi işlemek üzere birden kafası yarı koparılmış bir horoz gibi ölüler arasından çıkarılarak padişahın ayaklarına kapanmaya atılmış. Bunu gören güçlü kuvvetli çavuşlar o yıldızı sönesiceyi durdurmak isteseler de faydası olmadı. Yaradılışı yüce padişahın yana yaklaşınca, gizli sözüm vardır diyerek, adaletli özensine iyice yanaştı. Keremleri gölge edinen Şah ise, açık şevketleri ve belli merhametleri gereğince bu kanlara boğulasıcının güzel boynuna acıyarak, uğurlu çevrelerinden kovup etek öpmek şerefinden uzak bırakmadı. Bu görünüşü uğursuz, edepsizliği belli umutsuz kâfir öper gibi davranarak gösterişli, heybetli hünkârın özensine yaklaşınca, meğerki ne dolu yeni içre bir zehirli hançeri varmış. Ve bu keskin hançeri güzel huyklu şahın temiz bağrına sapladı. İnancı bozuk düşüncesi eseri, kahrolasica mel'un bu pis işle kendisini tanıttı ama din yolunda savaşanların sultanı dinin yüce durağı ile gaza ve şehadet rütbesini özünde topladı.⁹⁷

Türk kuvvetleri, Laz ile oğlunu tutsak aldılar. I. Murâd'ın öldürülmesine karşılık olarak onlar da öldürüldü.⁹⁸

⁹⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.187

⁹⁸ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't Tevârih*, s.188; Feridun Emecen, “Kosova Savaşları”, *DİA*, C.26, Ankara 2002, s.223.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN İÇERİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârîh Adlı Eserinde (I. Murad Dönemi) Geçen Bazı Kur'an Âyetleri

Osmanlı tarihçileri tarihi olayları aktarırken bunlara uygun âyet, hâdis, atasözü ve şiirleri de kullanmışlardır. Böylece yazdıkları metinlere edebi boyutun dışında, dinî bir boyut da kazandırmışlardır. Hoca Sadeddin Efendi ise Tâcü't-Tevârîh adlı eserinde önemli farklı konuları içeren âyetlerin yanında, daha çok savaş konularını içeren âyetler kullanmıştır. Bu âyetleri kullanırken sadece konuya uygun olan kısımları ele almış, âyetleri bir bütün olarak kullanmamıştır. Bu âyetleri konunun önemine göre ustalıkla kullanan Hoca Sadeddin Efendi daha çok askerleri savaşa teşvik etme, yapılan fetihleri dini temele dayandırma gerekçesiyle kullanmıştır. Müellif bu âyetleri kullanırken kırmızı mürekkep ile belirginleştirmeyi tercih etmiştir.

1. Cihâda Teşvik Eden Âyetler

Hoca Sadeddin Efendi “Tâcü't-Tevârîh” adlı eserinde “Feth-i Enguriye ve Kahru Gürûh Özrü Kin” başlığı altında Ankara Kalesi'nin alınışını anlatırken önce kâfirlerin Osmanlıyı yakıp yıkmak amacıyla Bursa ve İznik üzerine harekete geçtiklerini bildirmiştir. Bu haberi Sultân Murâd Gâzî'nin alması üzerine hemen din bilginlerini ve işlerini yöneten hâkimleri topladığını, onlara “Amacımız, emelimiz dinimize destek olmak, “Kâfirlerle ve münâfıklarla cihâd et.”⁹⁹ emrine uymaktır.”¹⁰⁰ diyerek harekete geçtiklerini bildirmiştir. Müellif aynı zamanda Çorlu Kalesi'nin alınışında da padişahın orduyu teşvik etmek amacıyla “Müminleri savaşa heveslendirin.”¹⁰¹ emri gereğince kaleyi yağma buyurduğunu belirtmiştir.

⁹⁹ Kur'an-ı Kerim, “Tahrîm sûresi”, 9.âyet.

¹⁰⁰ Hoca Sadeddin, Tâcü't-Tevârîh, v. 36b.

¹⁰¹ Kur'an-ı Kerim, “Enfal sûresi”, 65. âyet.

Hoca Sadeddin Efendi 1364 yılında yaşanan Sırpsındığı Savaşı'nı ise şöyle aktarır:

Sırp askerleri kabaran bir deniz gibi yayılarak, hücum dalgalarını köpürterek Edirne'ye yaklaşmış bulunuyorlardı. Hâcî İlbeği kendilerine karşı kat kat kalabalık olan bu orduya karşı Tanrı katında yalvarmaya başladı. Sayısız kalabalık teşkil eden küffâr, güçlerinin çokluğuna güvenerek, din yolunda savaşımların azlığına bakarak kendilerini kesinlikle galip gelmiş saydıklarından gece gündüz fışk u fücurla vakit geçirmişler ve geceleri içkiden sarhoş olmuşlardı. O vakit bu sapkın topluluğun üzerine gece baskın vermeli ve “Eğer Allah size yardım ederse, sizlere galebe edecek kimse olamaz.”¹⁰² emirini kendimize rehber etmeliyiz, diyerek yanındakileri savaşa heveslendirmiştir.

Hoca Sadeddin Efendi, Sultân Murâd Hüdavendigâr dönemindeki Kosova savaşını anlatırken ise İslâm ülkesinin sınırında bulunan kâfirleri, kirli toplulukları, pis varlıkları temizlemek, ülkelerini zabt ve fethetmek padişahın boynuna borç olduğunu ifade ederken Padişah'ın “Onlarla savaşınız tâ ki yeryüzünden fitnenin kökü kurusun ve Allah dini bütünüyle egemen olsun.”¹⁰³ hükmünce dosdoğru harekete geçtiğini belirtmiştir. Bunun yanında aynı başlık altında cihâdın seyrini anlatan müellif “Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et.”¹⁰⁴ Ayetinin Sultân Gâzî'ye aşikâr olduğunu belirterek olaylara devam etmiştir.

2. Manevi Yardım ile İlgili Âyetler

“Hücûm-u Kâfiri Sırf ve Zuhûr-u Âyet-i Din” başlığı altında Osmanlı ordularına karşı Sırp kâfirlerinin harekete geçtiğini anlatan Hoca Sadeddin Efendi, kâfirlerin Osmanlı ordusu karşısındaki sayısız kalabalığını ifade ederken Sultân Murâd Hüdavendigâr'ın “Eğer Allah size yardım ederse, sizlere galebe edecek kimse

¹⁰² Kur'an-ı Kerim, “Al-i İmran Sûresi”,160. âyet.

¹⁰³ Kur'an-ı Kerim, “Bakara Sûresi”, 193. âyet.

¹⁰⁴ Kur'an-ı Kerim, “Tevbe Sûresi”,73.âyet.

olamaz.”¹⁰⁵ emrini kendisine rehber edinerek manevi bir güçle orduyu savaşa yönlendirdiğini ifade etmiştir.

Kosova savaşında Hoca Sadeddin Efendi savaşa teşvik edici âyetlerin yanında Allah katında gelen mânevi yardımları içeren âyetleri de vurgulamıştır. Babası ile düşmanlara karşı çetin mücadele veren Şehzade Yıldırım Han’dan bahseden Hoca Sadeddin Efendi, Şehzade Yıldırım Han’ın düşman karşısında ordusuna “*Allah size pek çok yerde yardım etmişti.*”¹⁰⁶ âyeti gereğince Yüce Allah’a sığındıklarını ifade etmiştir. Yine aynı savaşın seyrini anlatan müellif savaş seyrinin sonlarında doğru kâfirlerin sayısız kalabalıkları karşısında İslâm ordusunun direnmesini ele alırken Padişah’ın “*Gerçek yardım ancak Allah’ın katından olur.*”¹⁰⁷ âyetince cenge doğru pes etmeden ileri emrini verdiğini belirtmiştir.

3. Gânimetler İle İlgili Âyetler

Hoca Sadeddin Efendi Tâcü’t-Tevârîh adlı eserinde diğer ilgili âyetlerin yanında gânimetler ile ilgili âyetlere de yer vererek islâm savaş hukukuna vurgu yapmıştır. Zağra’nın ele geçirilişinden bahseden Hoca Sadeddin Efendi bu konu başlığı altında Lala Şahin Paşa’nın başarılarından bahsettikten sonra bu başarıları sırasında “*Bol gânimetler elde edersiniz.*”¹⁰⁸ âyetine yer vermiş ve bu hüküm gereğince ele geçirilen gânimetleri belirtmiştir. Bu gânimetlerin başarı sağlayan askerlere ayrıca dağıtıldığı da bahsedilmiştir. Bunun yanında yine aynı konu hakkında bize bilgiler vermeye devam eden Hoca Sadeddin Efendi, Mevlânâ Kara Rüstem Paşa’nın Zağra’nın fethi sonrası islâm hukuku gereğince gâzilere beşte bir vergi ödemek usûlünün yerine getirilmediğini fark etmiş. Hoca Sadeddin Efendi bu durumu “*Ele geçirdiğiniz gânimetlerin beşte biri Allah içindir.*”¹⁰⁹ âyeti gereğince Mevlânâ Kara Rüstem Paşa’nın, Mevlânâ Halil Paşa’yı uyarıda bulunduğunu belirtmiştir. Bu olay sonucunda

¹⁰⁵ Kur’an-ı Kerim, “*Al-i İmran Sûresi*”, 160. âyet.

¹⁰⁶ Kur’an-ı Kerim, “*Tevbe Sûresi*”, 25. âyet.

¹⁰⁷ Kur’an-ı Kerim, “*Enfal Sûresi*”, 10. âyet.

¹⁰⁸ Kur’an-ı Kerim, “*Fetih Sûresi*” 20. âyet.

¹⁰⁹ Kur’an-ı Kerim, “*Enfal Sûresi*”, 41. âyet.

Padişah'ın da peygamberin sünneti gereği ganîmetlerin beşte bir alınmasını kabul edip bu iş için Mevlânâ Rüstem Paşa'yı da görevlendirdiğini Tâcü't-Tevârih adlı eserinde ayrıca belirtmiştir.

B. Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârihinde Geçen Bazı Atasözleri Ve Deyimler

Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih adlı eserinde detaylı bir şekilde bahsettiği konulardan biri de I. Murâd döneminde Filibe ile çevresinin ele geçirilişi olmuştur. 1363 yılında Lala Şahin Paşa komutasındaki ordunun bu başarılı zaferi sonucunda, Filibe tekfurı Sırp despotundan, Müslümanlardan öcünü almak için yardım istediği bilgisini vermiştir. Bu bilgiyi verirken Hoca Sadeddin Efendi, Sırp despotunun yardımını kabul ettiğini ifade ederek “*Bilinir ki cins, cinsine çeker.*” atasözünü kullanmış ve kâfir topluluğun Müslümanlar üzerine harekete geçtiğini detaylı bir şekilde bahsetmiştir. Hoca Sadeddin Efendi bu atasözünü kullanırken tam kullanmamış sadece konuyla ilgili kısmını ele almıştır.¹¹⁰ Bir başka atasözünü I. Murâd'ın büyük cihâdı olan Kosova Savaşı'nı anlatırken ele alan müellif Evrenos Beğ'in düşüncesini padişaha sunarken önce cenge ve orada dayanmaya elverişli yer bulunması gerektiği daha sonra savaşta acele etmemek gerektiğini ifade ettiğini belirterek kendisi de “*Soğuk demir işlenmez.*”¹¹¹ atasözünü örnek göstermiştir.

¹¹⁰ Katranı kaynatsan olurmu şeker, cinsi batasica mutlaka cinsine çeker.

¹¹¹ Soğuk demir işlenmez. (İşleyen demir pas tutmaz).

TÂCÜ'T-TEVÂRİHTE YERALAN BAZI ESKİ SÖZCÜKLERİN TANIMLANMASI

Ahterân: Yıldızlar	Ber-serîr: Tahta çıkmak
Ahîr: Son	Beşâret: Müjde
Âteş-bâr-i: Ateş yağdıran	Bezîr: Tohum
Âkıbet: Son	Bilâd: Memleketler
Âkil: Yiyen	Büldân: Beldeler/Ülkeler
Aklâm: Kalem	Bünyân: Sağlam /Dayanıklı
Âlîcâh: Yüksek Dereceli	Cânib: Taraf/Yön
Âr: Utanma/Ar	Câh: Mâkam
Ârâm: Dinlenme/yerleşme	Cây: Yer
Ârâmgâh: Mezar/ Dinlenme yeri	Cenâb: Hazret
Ashâb: Dostlar	Cem: Toplanmak/Bir araya gelmek
Âsâr: İzler/Eserler	Celb: Unutmak
Asl: Kök/Gerçek	Cevf-i leyl: Gece yarısı
Azîmet: Gıtme/Yola Çıkma	Cezb: Kendine çekmek/Kendine çekilmek
Avân: Zaman	Cihân: Dünya
Ayş: Yaşama/Keyif alma	Cûş: Çoşku/kaynama/coşmak
Âzedagan: Köle olmağın	Dâd: İyilik
Bahâ: Değer/Önem	Dâr: Yurt
Bâr: Yük	Def: Uzaklaştırma, Giderilme
Bedhâh: kötü niyetli	Devân: Akan/Giden
Behçet: Güzellik	Derûn: İç/Gönül
Bervech: Olduğu gibi	

Dilâver: Yürekli/Yiğit

Düşvâr: Güç

Ecded: Ata

Ebniye: Binalar

Ecnâs: Cinsler/Türler

Edvâr: Devir

Efâzıl: Seçkin insanlar

Efzûn: Fazla

Ensâr: Yardımcılar

Enâm: Canlılar/İnsanlar

Envâr: Işıklar

Esbâb: Neden/Sebeb

Erkân: önde gelen

Erşed: Olgun

Ercümend: Değerli

Erzân: Ucuz

Evân: Zaman/Çağ

Evkât: Vâkit

Eshel: En kola

Efser: Taç

Fâhir: Değerli

Fasl: Mevsim

Fehm: Anlamak

Ferzâne: Bilge

Feza: Gökyüzü

Feza-i: Düzlük

Fısk: kötülük/dinsizlik

Firûzi: Muzaffer

Firavân: Bol/Çok

Fuad: yürek

Fuzâla: erdemlik/bilginlik

Fücûr: Günah

Gâret: Yağma/Yığıntı

Gılman: Köle

Giriftâr: Yakalanmış/tutulmuş

Gürûh: Topluluk/Zümre

Güzâr: Geçiş

Hâb: Uyku

Haiz: Sahip

Hasîn: Sağlam

Hayf: Yazık

Hasene: Güzel/Hoş

Havf: Korku

Hevlnak: Korkunç

Hemvar: Düz/ daima

Hezâr: Güç perişan

Hidemât: Hizmetçiler

Hilât: Kaftan

Hirâs: Korku

Huşû: Alçak gönüllülük

Hûnâlûdî: Gözü kana bulanmış

Hüsrev: Padişâh/Hükümdar

Hükkâm: Hâkimler

Hülâsa: Özet

Hüccet: Kanıt/delil

Isâl: Kavuşturma/Ulaştırma

Iyal: Eş/Aile

İbâd: Kullar

İçtihâd: Çalışma

İdrâk: Kavrama

İhâta: Kavrama/Kuşatma

İhdâs: Kurma/oluşturma

İhlâl: Bozma

İhtirâ: İcat

İhrâk: Yakma/Yıkma

İhâta: Kuşatma

İğtinam: Ganîmet

İkbâl: Talih/Mutluluk

İktiran: Yakınlaşma

İmtina: Kaçınma/geri durma

İmtidâd: Süre

İnâyet: İyilik

Înâm: Bağış

Înşirâh: Açılmak/Ferahlamak

İntisâb: Bir yere bağlanmak

İstinga: kimseye muhtac olmama

İstihbâr: Duyum

İstimâ: Kulak verme/Dinleme

İstişâre: Danışmak

İstihbâr: Haber/duyum

İstina: Seçme

İstitaât: Güç

İstifsar: Sorgu

İrtihâl: Ölmek/Göçmek

İrsâl: Gönderme

İtinâ: Özen

İtâle: Uzatma

İntisâl Boyun Eğmek

İtikâd: İnanç/İnanmak

İtmâm: Tamamlama

İstidâ: Dilekçe

İstidâd: Yetenek

İtidâl: Denge

İstimdâd: Yardım isteme

İstimâ: Dinlenme

İrtifâ: Yükseklik

İstifsar: Soruşturma

İşrâk: Doğma

İştigal: Uğraş

İzâz: Değer veme

Kavl: Söz

Kârin: Yakın/Eş, Dost

Kemâl: Olgunluk

Kâmkâr: Mutlu

Kudûm: Gelmek

Küffâr: Kâfir

Kifât: Biriktirilmiş

Kirâm: Cömert

Kılâ: Kaleler

Keyd-i: Hile/düzen

Keniz: Cariye

Kukteder: Güçlü

Kalemrev: Ülke/ diyâr

Kâmyâb: Mutlu

Leşker: Asker

Menai: Kötü haber

Musalaha: Barış

Makhur: Kahrolmuş

Makdur: Güç/Kuvvet

Mazarrat: Zarar verme

Memâlik Ülkeler/Memleketler

Mezbûr: Belirtili

Mukaddem: Önce

Mülûk: Melikler

Mukâbil: Karşılık

Mümtâz: Seçkin

Müşrik: Allah'a şirk koşanlar

Mefâtih: Anahtarlar

Mekârim: Cömert

Müteveccih: Bir şeye yönelik

Muavedât: Geri dönüş

Meslek: Yol

Mahsur: Kuşatılmış

Madûde: Sayılmak

Müessir: Etkileyici

Mesned: Makâm/Daynak

Mansûr: Galip

Mütecaviz: Saldırgan

Mağzub: Gazaba uğratılmış

Mehâsin: İyilikler

Menâzil: Konaklar

Müşârik: Ortak

Merdûdi: Red edilmiş

Makhûr: Etmek/yenmek

Mazhâr: Şereflenme/Ortaya çıkış
yeri

Medhal: Giriş/başlangıç

Mazmûn: İnce söz

Mahâl: Yer

Müteveccih: Dönük/yönelik

Mâkhûr: Yenilmek

Makarr: Başkent

Mukayyed: Bağlı/Kayıt altında

Mâh: Ay

Mahmur: Uykulu

Makduri: Güç

Maşer: Toplanma

Magazî: Savaşlar

Meserret: Sevinç

Mareke: Savaş alanı

Makhur: Yenilmek

Mâlâmâl: Dopdolu

Mecal: Güç

Mecma: Toplantı yeri

Medâr: Vasıta/Vesile

Mesrur: Sevinç

Mevâtin: Yer/Meydan

Mukarrer: Kesin

Muhât: Çevrili/kuşatılmış

Müzayede: Açık artırma

Mâll: Eğilimli/ İstekli

Mebâni: Temeller/ Yapılar

Mesakîn: Yoksullar

Menâfi: Çıkar

Merdi medâre: Yiğitçe

Mütenâsib: Uygun

Merat: Rütbe

Mâverâ: ötesinde/ ahret

Mutad: Alışık

Müşâhid: Görenler/ bakanlar

Melhuz: Düşünülen

Mevârid: Konular

Nigâh: Bakmak

Niknâm: Ünlü

Nâçâr: Çaresiz

Nâr: Ateş

Nasih: Öğüt

Nişim: Toplanılan yer

Nâim: İhsan/ lütûf

Nâm-dar: Ünlü

Nâ-mütenahi: Sonsuz

Necvâ: Fısıltı/Sır

Nevâle: Kısmet/azık

Nesim-i: Esinti/Rüzgâr

Nesâyih: Öğüt

Nifâk: Yüzlülük

Niyâz: Yalvarma

Nüzûl: Konaklama

Nümâyân: Görünen

Pîşva: Önder

Penâhî: Sığınmak

Peygam: Haber

Râyet: Sancak

Ref: Kaldırma/ Yüceltme/giderme

Rayb: Kuşku

Refi: Kalkındırma, yüceltme

Rûşen: Aydınlık/açık

Rikâb: Huzûr

Riyaz: Bahçeler

Reşk: Kıskançlık

Riyaz: Bahçeler

Ri'âyet: Uymak/Uyum sağlamak

Satvet: Güçlülük

Salâh: Düzgünlük/Barış

Sipâs: Şükür

Sine: Göğüs/Yürek

Seyyi: Kötü/Fena

Sedâ: Ses

Safîr: Islık

Süvâr: Binmek/Binen

Serâsime: Afalmış/sersemlemiş

Semend: Güzel ve çevik at

Server: Önder

Serfirâz: Başı yüce

Sügur: Sınırlar

Sülûk: Yola girmek/Târikata girmek

Server: Önder

Sâdır: Çıkan /meydana gelen

Sevâd: Karalık/ yazma

Şâm: Akşam

Şaşai: Gösteriş

Şeb-i hûn: Gice baskını

Şecâât: Cesaret/Yiğitlik

Şehzâdegan: Şehzâdeler

Şimâlî: Kuzey

Şitâ: Kış

Şükûfe: Çiçek

Şemşîr: Kılıç

Tabl: Davul

Tâbnâk: Parlak

Taaddileri: Saldırı/Düşman

Tacil: Acele ettirme

Tahris: Hırs lanma

Takdîs: Kutsama/Ululama

Târumâr: Dağınık/ perişan

Tayyibe: İyi davranmak

Tazarru: Yalvarıp yakarma

Tegâllüb: Zorbalık

Tehniyet: Kutlama

Tefâsıl: Ayrıntı

Tefahhus: Derinlemesine araştırma

Teferrüc: Gezinti

Tefviz: Birine bırakma

Tekrîm: Saygı gösterme

Teshîr: Ele geçirme

Terh: Korkmak

Tevâttil: Yerleşme

Teveccüh: Yönelme

Tuğyân: Taşkınlık

Ubûr: Geçiş

Ufûnet: Yangın

Ukûl: Akıl

Ulûm: İlimler

Urûk: Irk/Damar

Ümerâ: Emirler

Üstüvâr: Sağlam/Güvenirlik

Vürûd: Geliş/Giriş

Vech: Sebeb

Vusûl: Ulaşma

Vâki: Olan

Yekdil: Gönül

Yezdânî: İlâhi

Yesîr: Kolay

Zâhir: Ortaya çıkan

Zehre: Çiçek

Lâcerem: Kuşkusuz

Reh-nümûn: Yol gösteren

SONUÇ

Hoca Sadeddin Efendi 16. Yüzyılın en önemli tarihçilerinden biridir. Reisü'l Ulema, Hoca-i Cihan, Alemü'l Ulema unvânlarıyla anılan Hoca Sadeddin Efendi, Sultanî Müderrisliği, Sahn Müderrisliği ve Şeyhülislamlık gibi önemli görevlerde bulunmuş, döneminin en yetkin kişilerinden birisi olmuştur. Yabancı dillerden birçok önemli eseri Türkçe'ye çevirerek Osmanlı ilim dünyasına büyük katkıları olmuştur. O, yaşadığı süreç içerisinde birçok hayır işlerinde bulunmuş, astronomi, edebi ve tarihi konularda, kültürel bazda pek çok faaliyetlerde bulunmuş ve teşvik etmiştir. Eyüb cami yanında halka açık bir kütüphane inşa ettirmesi, Beşiktaş'ta cami ve fırın yaptırması, ilk rasathanenin yapımında maddi ve manevi destek vermesi, onun başlıca bu tür hizmetlerindendir.

Hoca Sadeddin Efendi'nin en önemli eseri hiç şüphesiz, Tâcü't-Tevârih'tir. 16. Yüzyılda kaleme alınan Tâcü't-Tevârih, önceki Osmanlı tarihi kaynaklarından farklı olup, kendinden önce yazılan bütün tarihi kitapları, önce Oğuzname'den, Selçuklu tarihinden, Moğol tarihinden kısa ve öz bahsedip Osmanlı tarihine girerken, o bu geleneğin dışına çıkıp tarih yazıcılığında bir ilk gerçekleştirmiş ve direkt Osmanlı tarihinden başlamıştır. Eser, Osmanlıların ortaya çıkışından itibaren, I. Selim'in saltanatı'nın sonuna kadar vukû bulan olayları dokuz ayrı bölüm halinde, dokuz Osmanlı padişah devrini içine alarak anlatmaktadır.

Türk tarihçileri ve dünya tarihçileri arasında büyük ilgi gören Tacü't-Tevârih'in bazı zeyilleri yazılmıştır. Onun verdiği bilgiler Osmanlı Tarihi'ne ışık tutmuş ve daha sonra telif edilen Osmanlı tarihlerine kaynaklık etmiştir. O, eserini telif ederken konunun önemine göre ayet, hadis, atasözleri kullanarak anlattığı olayları dini kaynaklarla desteklemiştir. Avrupa'da da 17. Yüzyıldan itibaren, Fransızca, Almanca ve İtalyanca'ya tamamen, Rusça, İngilizce ve Macarca'ya ise kısmen çevrilmiştir. Tâcü't-Tevârih'in transkripsiyon ve sadeleştirmesini İsmet Parmaksızoglu yapmıştır. İsmet Parmaksızoglu bu eserin gün yüzüne çıkmasını, tanınmasını sağlamış ve çok kıymetli çalışmaları sonucunda günümüzde anlaşılır bir durumda beş cilt halinde basılmıştır.

Bu çalışmaya bizi iten en önemli faktör ise İsmet Parmaksızoğlu'nun yararlandığı nüsha dışındaki nüshaların araştılp gn yüzüne çıkarılması ve bu nüshalar arasındaki farklılıkların tespit edilme isteğidir. Eserin, 3 farklı nüshalarının 1. Murad dönemine ait kısmı seçilerek transkripsiyonları yapılmıştır. Bu aşamada Nüsha farklılıkları dipnot numarası verilmek kaydı ile sayfa altında gösterilmiştir. Metinde geçen ayetler ile diğer bazı Arapça ve Farsça ibarelerin yazımında genel olarak orijinal yazımları tercih edilmiştir. Ayrıca bu ibareler dipnotlarda Türkçe olarak sunulmuştur. Edb/eyleyüb veya Beyit/ Nazm gibi metin içinde yer yer farklı şekillerde geçen kelimelerin imlları oldukları gibi muhafaza edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Ahmet Adnan; *Osmanlı Türklerinde İlim*, Evrim Yayınları, İstanbul 1982.
- AFYONCU, Erhan; “Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları”, *Kronikler, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul 2003, C.I, S.II, s.102-103.
- AFYONCU, Erhan; *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- AKGÜN, Ahmet; "Şeyhülislâm Hoca-zade Mehmed Efendi ve Eseri İbtihacü't Tevârih", *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Balıkesir 1998, C.1, S.2, s.68-67.
- AKTEPE, Münir; “Hoca Sadeddin Efendi’nin Tâcü’t Tevârih’i ve Bunun Zeyli Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, C.13, İstanbul Aralık 2010, s.103.
- ALTINAY, Ahmet Refik; *Âlimler ve Sanatkârlar*, Ankara 1980.
- ALTINSU, Abdulkadir; *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ayyıldız Yayınları, Ankara 1972.
- ARIKER, Samet; Osmanlı Tarih Yazıcılığı, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.8, Ekim 2015, s.209-212.
- BABİNGER, Franz; *Osmanlı Tarihi Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Coşkun Üçok), Mersin 1992.
- BANARLI, Nihad Sâmî; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, MEB, İstanbul 1998.
- COŞKUN, İsmail; Batı İdeolojileri’nin Türk Tarih Anlayışına Yansımaları Üzerine, *Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildiriler*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s.43-44.

- ÇELEBİ, Kâtip; *Keşfü'z Zunûn*, (Haz. Rüştü Balı), C.1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.
- DANIŞMEND, İsmail Hâmî; *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.3, İstanbul 1972.
- DAŞ, Abdurrahman; “Hoca Sadeddin Efendi’nin Hayatı ve Eserleri”, *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2003, S.24, s.170.
- DAŞ, Abdurrahman; “Osmanlılarda Münşeat Geleneği, Hoca Sadeddin Efendi Hayatı, Eserleri ve Münşeatı”, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Ankara 2003, s.103-106
- DEĞİRMENÇAY, Veyis; *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 2013.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2002.
- EMECEN, Feridun; “Kosova Savaşları”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.26, Ankara 2002.
- ERSOY, Halil; “Hoca Sadeddin Efendi”, *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1981.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib; *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1977.
- HAMMER, Joseph Von; *Osmanlı Tarihi*, C.I, (Çev. Mehmet Ata), MEB İstanbul 1990.
- Hoca Sadeddin Efendi; *Sergüzeşt-i Sultân Cem ve Ba’zı Veka’yi-i Sultân-ı Sa’id Bâyezid Hân*, (Haz. Süleyman Lokmacı), İstanbul 2018.
- Hoca Sadeddin Efendi; *Tâcü’t-Tevârih*, Michigan Üniversitesi Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonu 381 nr. 87-158v.

- Hoca Sadeddin Efendi; *Tâcü't-Tevârih*, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C.I-V, Kültür yayımları, Ankara 1992.
- Hoca Sadeddin Efendi; *Tâcü't-Tevârih*, Fransız Milli Kütüphanesi, Turc.64, 35a-65a.v.
- Hoca Sadeddin Efendi; *Tâcü't-Tevârih*, Toronto Üniversitesi Kütüphanesi, DR485S34-1862v1 nr. 65-125v.
- İNALCIK, Halil; “Murâd I”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.31, İstanbul 2006.
- İPŞİRLİ, Mehmet; “Tâcü't Tevârih'in Kaynakları Üzerine Tespitler”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, s.181-196.
- İPŞİRLİ, Mehmet; “Tâcü't Tevârih”, *DİA*, İstanbul 2010, C.39, s.357-358.
- KAZICI, Ziya; *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 2009.
- KESTELLİ, Raif Necdet; *Resimli Türkçe Kamus*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir; *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.
- Kur'ân-ı Kerim Açıklamalı Meali, (Haz. Hayrettin Karaman), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014.
- KUŞ, BÜYÜKTAŞ Canan; “16. Yüzyılda Osmanlı Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu*, 23-25 Ekim 2014, Zonguldak, s.86.
- LOKMACI, Süleyman; “Hoca Sadeddin Efendi'nin Tacü't Tevârih İsimli Eserinin Kühü'l Ahbâr, Solak-zâde Tarihi ve Nuhbetü't Tevârih'e Etkileri”, *Belgü(Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi)*, 2016, s.97-98.

- LOKMACI, Süleyman; “Solak-zâde Tarihi’nin Tahlili ve Metin Tenkidi”,
(*Yayınlanmamış Doktora Tezi*) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Erzurum 2015, s.5.
- LOKMACI, Süleyman; “Solakzade Tarihi” Atatürk Üniversitesi Türkiyat
Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Eylül 2018 Erzurum, S.63, s.520-521.
- ORTAYLI, İlber; *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat, Ankara 2011.
- ÖZCAN, Abdulkadir; “Eş-şekayikun-Numaniyye”, *DİA*, C.38, İstanbul
2010.
- ÖZCAN, Abdulkadir; “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel
Bir Bakış” *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*,
S.1, İstanbul 2013, s.273.
- ÖZTUNA, Yılmaz; “İ.Murâd”, *Büyük Türkiye Tarihi Ansiklopedisi*, C.2,
Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977.
- ÖZTÜRK, Necdet; *Anonim Osmanlı Kroniği 1299-1512*, Bilge Kültür Sanat
Yayınları, İstanbul 2000.
- ÖZTÜRK, Necdet; Murat Yıldız, *İmparatorluk Tarihi’nin Kalemli
Muhafızları Osmanlı Tarihçileri*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul
2013.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet; “Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnamesi”,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Yıl 1953, C.3,
S.5-6, İstanbul Haziran 2011, s. 132.
- RASİM, Ahmed; *Osmanlı Tarihi*, (Haz. Metin Hasırcı), C.1, İstanbul 1999.
- SAĞIRLI, Abdurrahman; “Süleymannâme”, *DİA*, C.38, İstanbul 2010.
- Şemseddin Sami; *Kamus-ı Türki*, (Haz. Paşa Yavuzarslan), TDK, Ankara
2009.

- SEVERCAN, Şerâfettin; “Hoca Sadeddin Efendi ve Tarihçiliğimizdeki Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 1992, S.8, s.74-78.
- SÜREYYA, Mehmet; *Sicill-i Osmanî*, C.5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul Mayıs 1996.
- ŞEŞEN, Ramazan; *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998.
- TARKAN, Necmi; *Kütük*, İstanbul 2017.
- TAŞBAŞ, Erdal; “Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C.1, S.2, Antalya 2011, s.221.
- TURAN, Şerâfettin; Hoca Sadeddin Efendi, *DİA*, C.18, İstanbul 1988.
- TURAN, Şerâfettin; Hoca Sadeddin, *İA*, C.10, MEB, Eskişehir 1997.
- UĞUR, Ahmet; “Hoca Sadeddin Efendi’nin Selimnamesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, Ankara 1980, s.225-240.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 2014.
- ÜNAL, Mehmet Ali; *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 1997.
- WOODHEAD, Christine; “Şehnâmecî”, *DİA*, C.38, İstanbul 2010.
- YILMAZ, Muammer; “Hoca Sadeddin Efendi”, *Somuncubaba Aylık İlim ve Kültür Dergisi*, S.206, Aralık 2017, s.49.

METİN KISMI

Cülûs u Hazreti Sultân Murâd Gâzî¹¹² ve ‘Adil

Hüsrev-i mülk ü hâkikî ve mecâzi Sultân Orhan Gazî'nin ruh u kuddusi ¹¹³ pûr-fütûhları ‘urûc-i ma‘âric ceberrut ve ol tayr-ı fezâ-yı insi âhenk ‘âlem-i melekût idüb sadâ-yı gamzedâ-yı ¹¹⁴ سَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ ol seferi tavil içün kös-i rehil evazesine bülend idicek

115

از ملک جهان چو رحلت ماست ضرور

ان دار سرور به که ازین دام غرور

چون قبله جان بخالت کوی توبود

احرام درت بسته بیایم بجنور

116

Deyûb dergâh-ı padişâh-ı bi-niyâz savbına pervâz ettikde serîr ref' cihândarı ve mesned-i bed' şehriyâri ol mazhar-ı esrâr-ı şâhi [36^a] ve matlâ' envâr ilâhî saye-i lutf u rahmet-i perverdigâr es-sultân Murâd eş-şehir be-gazî hüdâvendigâr hazretlerinin ferr-i devletleri ile müzeyyen ve mahalli sahife-i ruhsâr rüzgârımın kudüm-i şehriyâr-

¹¹² Sultan Murad Gâzi AN: + ve M.

¹¹³ Ruh-i kuddus-i AN: + pûr M.

¹¹⁴ Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân Sûresi, 133. âyet "Rabbinizin mağfiretine erişmek için yorulunuz".

¹¹⁵ Nazm AN: Ruba'i M: Kıta B.

¹¹⁶ "Nazm: Cihân mülkünden göçmek gerekince kullara/Boş dünyaya karşı orası neşe yuvası/Ayağın dibi oldu kalbe çaresizlere/ İhrama bürünübte öyle çıksın huzura" anlamına gelmektedir.

i ‘âli-mikdar ile mücelli olub sayyit kös heybet ve bâsları tâs-ı eflâk-sadâ-yı hirâs bırakub tinîn tantana-i siyâsetleri esmâ‘ nâs da yaraddı. Bu vekâr-ı heybet ve şükûh u haşmet ile makâm-ı merhamette ve hengâm-ı mükerrerremette darb-ı mesel ve kelâm-ı şehîd-amîzleri ehl-i min-el ‘asl idi. Hemîşe mahfil-i firdevs memâssillerinin naklî nakil makâl e‘âli me‘âli pervâz idi. Ve tertîb-i mesâmi¹¹⁷ celâl-i bi-misâlleri nesâyih-i mehr-i levâyih etkîyâ-yı şerî‘at kester içün ve peyveste hadîka-i enîka ihsân-ı ebri nisân kef pûr-şereflerinden taze ve terver vâzih-i ‘amel esnâf-ı ricâl-i bereket-i behâr berlerinden pûr-berk ve berâ idi. ¹¹⁸

فَهْوَسَىٰ üzre ol şâh-ı bülend pâye-i serîr-i saltanat ve temkîn üzre mukîn olub âfâka sâye saldığı avân-ı behcet iktirânda eyvân-ı âsmân-nişân hânedân-ı ‘osmâniden bir âfitâbı ‘âlem-tâb der-hişân oldu. Ve bâgî Murâdda bir servâzâde nümâyân oldu ki kudûm-u meserret lüzûmu medârı server ibtihâc ve cibîn-i sa‘âdet karîn-i sarâc ve hâc ve fark-ı fergad sâye-i şeref-i bahş efser ve tâc olub ismi sâmi şâh-ı bestâmı ile tesmiye ve himem-i ‘âliyye-i ehl-i bâtın ile terbiye ve tenmiye olundu.

مَوْلَانَا

شاه کردون قدر عالی منقبت سلطان مراد

بادشاه اولدقد اول شب پر هلال اولدی

پر هلال اولکیم ضیاسی مشرق افاق اولوب

اهل اسلامه هلال عید وش اولدی سعید

صبح صادق وش طلوع اندکده اول مهر کرم

¹¹⁷ Pervâz idi. Ve tertîb-i mesâmi AN: perver ve zib-i mesâmi M.

¹¹⁸ Kur’an-ı Kerim, Nahl sûresi, 101. âyet "Biz bir âyetin yerine başka bir delil koyarsak bir gereği vardır. "

اسمان سلطنتدہ اقباب اولدی مزید
 یلدرم خندان اولوب رعایتی شوقدن خروش
 رقصه کوردی چرخ کردون چون ابرشده بود
 طلعتدن اولدیلر مسرورانلک شاه و سپاه
 کشور رومه قدومی ویردی بر نظم جدید
 معترفد بفضل احسانینه باران ربیع
 سیفتوک وصفن صبیذ و انزلنا الحدید
 یعنی سلطان بلند اختر شنه نیکو سیر
 مظهر جود و هنر شنه یلدرم خان بایزید
 باغ قدس ایچ، اولاسلافی ایلہ شاد کام
 ایدہ اخلاق مویده حضرت رب مجید

119

119 “Yazardan: Cihâna sahip olan adı güzel Sultân Murad/Padişâh olduğu gece doğdu bir ay, oldu şâd/ Öyle bir ay ki bu, ışığı göğü yeri tuttu/ İslâm halkı, bayram ayı gibi şirin gözüktü/Tan ışığı misali kerem ayı doğduğunda/ Daha canlı parladı güneş, hanlık otağında/Onun aşkıyla çaktı şimşek, yıldırım gürledi/ Bu haber ulaşınca yeryüzü oyuna girdi/Cümle ordu, hem padişâh sevindi doğumundan/ Rum ülkesi ayağıyla o anda buldu düzen/ Yaz safasın, eyleyenler açıklar ihsânını / Demiri eyledik hükmi gösterir kılıcını/ İşte yüce yıldız sahibi iyilikler ıssı/ Şâh Yıldırım Bâyezâd kerem ve lütfun durağı/ Cennette olsun torunlarıyla o şad ve mutlu/ Mecid Allah eder iki cihânda soyun kutlu” anlamlarına gelmektedir.

Feth-i Enguriye ve Kahr u Gürûh ‘Özrü Kin

Şâh-1 Sâfi kalb sâdık-1 i’tikâd [36^b] mazhar-1 ihsân vücûd ü ‘adl ve dâd-şir düşmangîr-i meydân-1 cihâd hüsrev ü cem-menzeleti Sultân Murâd ‘Avnullahi ve Fazlı nâ-mütenâhi berle serîr-i Şehinşâh-1 üzre mütemekkin olcâk ri’âyet ve r’iyyet ve sipâh-1 ve himâyet-i şerî’ât hazret-i risâlet-penâh-1 emrinde sarf-1 makdûr. Ve itmâm-1 merham cumhûr ettikten sonra Rum-ili cânibinde olan sipâh-1 zafer şi’âr hâkim ve serdâr yokluğundan kemâl-i ızdırar üzre ve şâh-1 kâmkâr kudûmüne intizâr üzre olmağın. Niyet-i cihâd ve gayret feth-i bilâd ile ol cânibe güzâr buyurdukda Anâdolu cânibinde ba’zı hükkâm ve mülûk-i şikâk ve nifâk üzre ittifâk mesleğine sülûk edüb husûsâ ve Elyân-1 Karaman ve Ermeniyye-i zâ’ir-i ve civârlarında olan ba’zı ümerâ-yı bedra şâh-1 devlet-medâr Gelibolu cânibine güzâr ettiginden haberdâr olcâk memâlik-i mahrusâ-i ‘osmaniyye ‘âdeti gâyet emîneleri olup bir yere gelüb necvây-1 şeytânî ve tedbir nihânî ettiler. Ve bu ittifâk mesemmerü’l şikâk üzre ‘ahd ü mîsak bağlayup ve ol diyâr civârında olan küffârı nâ-bikar mülûküne bu tedbir-i şikâ-i musirlerinden iş’âr edüb bilâd-1 islâmiyye gâret ve müslimine îsâl-1 hasâret için ol hizb-i şeytân ile yekdil ve yekzibân oldular. Lâzıme-i islâmî târik ve müşrikîn ile kin ehl-i dilde müşârik olub ‘âmme-i bilâd-1 ‘osmaniyyeyi nehb ü ihrâk etmege ittifâkları ve civârlarında olan ba’zı mevâzi‘ ta’addîleri ve Bursa ve İznîk üzerine hücûma tasaddîleri şâh-1 melâike sipâh dergâhına ma’ruz olcâk ‘ulemâ-yı din-i ve fukahâ-yı maslahat begni cem’ idip buyurdular ki gâyet niyyetimüz ve müntehâ-yı emniyetimiz takviyet-i din ve imtisâl emri mübîn.

جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ¹²⁰

Der. Lâ-cerem takdim-i zikriye i’tibâr olunub¹²¹ mukaddemâ def¹²² fitne-i küffâr ve ref’ ızrar-ı eşrar için bu diyâra güzâr olundu. Ammâ hâlen şöyle mesmû‘ oldu ki mülûk-i Karaman civârlarında olan zümre-i tuğyân ile tahrib-i memâlik-i

¹²⁰ Kur’an-ı Kerim, Tahrîm Sûresi, 9.âyet, “Kâfirlerle ve münâfiklarla cihâd et.”

¹²¹ Olunup AN: - mukaddemâ B.

¹²² Fitne AN: - B.

islâmiyye hususunda ‘ahd-ü peymân edüb ba‘zı mevâzı‘ı harâb ve İznik ve Bursa cânıbıne şitâb etmişler. Ol gürûh-u münâfıkîn memâlik-i mu‘azzamaya yakın gelmiş iken mazarratları define mübâderet ve itfâ-yı fitnelerine mübâşeret olunmazsa memâlik-i islâmiyye harâb ve re‘âya ve berâya bir ıztrab [37^a] olur. Bu husus da fetvâ-yı ‘ulemâ ve re‘y ‘ukalâ nedir deyü istiftâ ve istifsâr buyurucak ‘amma’ efâzıl def sâyıl takdimine mâil ve ref keyd-i münâfıkîn takdiminin ehemmiyetine kâyl oldular. Gâzî Hudâvendigâr Hazretleri dâhi ‘ulemâ-yı nâm-dar fetvâsını pîşva edinüb Anadolu cânıbıne ‘ubûr ve ‘asker-i mansûr ile sedd-i sügur için Engüriyye Hisârını mahsur ve Karaman Beglerini memleketlerinden dûr ettiler. Ve ol ashâb-ı nifâk ile ittifâk eden ba‘zı erbâb-ı şikâk giriftâr ve ol bed-girdârların tevâbi‘ ve levâhıkı müstâ’sil ve¹²³ nekûsar olcuk Engüriyye sahibleri ki âhiler demek ile mâ’rûf ve teğallüb târikiyle da‘vâ-yı istiklâl edüb ol hisârı ve etrafını¹²⁴ zâbt edilir. Sultân¹²⁵ ‘Adl Gâzî’nin mezîd-i ikbâlini ve kemâl-i câh u celâlini müşâhâde edicek mukâbeleye ‘adem-i iktidârların fehmi edüb tuhaf ü hedâyâ-yı nefise tedârik edüb padişâhâne pişkeşleriyle âsitâne-i¹²⁶ devlete revâne olub ‘arz-ı itâ‘at edüb mefâtih-i kal‘a-yı teslim ettiler. Ve merâhim-i şâhâne ve mekârim-i hüsrevâneye karin olub huddâm-ı ‘âlî makâm silkinde intizâm buldular. Ve kal‘a ve hisâr hıfzı için leşker ve serdâr ta‘yîn buyrulub ve ol gurbda olan ba‘zı kılâ‘ ashâbiyedlerinden inşirâh¹²⁷ olub zemâim-i memâlik-i mahrûsa oldu ve ol kişver-i pûr-menâifi‘ ki mahsûlât-ı zer-ü‘ ve zâr-ı câmi‘dir. Vusûf u muhayyir ve nice akmeşe-i nefise ol diyârda hâsıl ve bilâd-ı ‘Arab ve ‘Acem ve Rum ve Efrence vâsıl olub mühimmât-ı devlet ve mukaddemât-ı hıfz-ı memleket bu sefer-i zafer eserde vefk-i Murâd üzre müyesser olcuk Rum-ili cânıbıne ikâmet-i merâsim-i cihâd için teveccüh buyurub ol kış Bursa’da kışladılar.

¹²³ Nekûsar AN: nekûnsar M.

¹²⁴ Edilir AN: etmiş idiler M.

¹²⁵ Gâzi AN: + ‘adl M.

¹²⁶ Devlete AN: sultana M.

¹²⁷ Olub: AN: olunub M.

‘Azm-ı Sultân-ı Basub Rum İli

Evâili bahâr sene selâse ve sittîn ve seb‘a-mie de sultân-ı serfirâz ‘asker cem‘-ine agâz edüb ebâ-yı ‘âzâmları eyyâmında¹²⁸ olmayan ba‘zı kavânîn-i hasene ve esâlib-i müstahsine vâzi‘ ettiler. Cümleden biri bu ki ceddi büzürgvar zamanından beri ‘asker-i hümâyûna kadı‘asker nasb olunmamış idi. Her seferde payitaht kâdısı ki ‘âzâm-ı kuddât-ı zaman idi. Rikâb-ı sa‘âdet intisâb mülâzemeti ile me‘mur olub kâti‘ huşumât-ı şer‘iyye ve nizam-ı mesâlih-i mer‘iyye-i ‘asker eylerdi. Şâh-ı devlet penâh zamanında kesret-i sipâh müktezâsı üzre müstakil kâdı‘asker ta‘yîn buyrulub [37^b] sefer ve huzurda mesâlih ü münâza‘ât ve enküha vesâir mu‘âmelât-ı taksîm-i berekâtı ‘asker kâdılarına tefviz buyrulmak münâsib görölüb ol evkât da Bursa kâdısı olan Cândarlu Mevlâna Halil akdem kifât ve â‘zam-ı kudât olub ‘Osman Gazî zamanından berü mazhar-ı hidemât-ı lâyka olmagın erbâb-ı ‘amâyim üzre takdîm-i mülâyim görölüb mansıb-ı mezkûr mevlânayı mezbûre tevcih buyruldu. Ve hem ebâ-yı kirâmları erşed evlâdlarını emirü’l ümerâ edüb teshîr-i diyâr içün ‘asker-i zafer-şi‘âr serdâr ederler idi. ‘Osman Gazî zamanında Orhan Gazî, zamanında Süleyman Pâşâ Gazî Begler beginin mesnedini teşrîf buyurmuşlardı. Sultân Gazî’nin nisâb-ı sinnî şîbâba vâsıl ferzendleri olmadığı cihetden akdem ümerâ-yı nik ra‘ümdetü’l saltanatü’l ekberi Lala Şâhin Beg tertibi cünûd u ‘asâkir ve tensik-i mühimmât-ı sipâh-ı mücâhidet me‘asir etmek için manzar-ı nazar-ı i‘zâz ve sâir erkân-ı saltanattan mümtâz ve Beglerbegliği mansıbı ile serfirâz buyurulub kenâr-ı deryada güzâr ‘asker-i bî-şümâr içün keştiler binâsına fermân buyruldu. Cem‘ ‘asker ve tehiye-i levâzım sefer olunduk da Rum-ili¹²⁹ cânibine güzâr buyurulub mukaddema mezâr-ı pûr-envâr birâder-i ‘âlimikdarlarını ziyaret edüb bezl-i sadâkat ve işa‘â-i müberrat eyleyüb nice evkâf t‘ayîn buyurub ruhâniyetlerinden istimdâd ile ‘azmi cihâd eyleyüb Banator nâmı ile iştihâr bulan hisârı muhasara buyurdular. Kal‘a tekûr kemâl-i satvetle istîlâ eden sipâh-ı bî-kıyâs müşâhadesinden mağlûbi havf ü hirâs olub aman talebini takdîm ve hisârı teslîm eyledi.

¹²⁸ Eyyâmında AN: + olmayan M.

¹²⁹ Rum-ili AN: + cânibine M.

Zıkr-ı¹³⁰ Tahrib-i Kıl'a-ı Çorlu

Bontoz kal'asının fethinden sonra Çorlu fethine 'azîmet buyuruldu. Tekûr mütemerrîd kâfir olub mukâbele ve mukâtele eyledikde her çend ki târîk-i sulha delâlet olunub kabûl-u cizye ve itâ'at teklif olundu. 'Înâdı izdiyâd buldu.

فَاصْنَمَهُمْ وَأَعْمَى أَبْصَارَهُمْ¹³¹

Mûcibi üzre gûş hûş-i istimâ' nesâyih-i pûr-mesâlihden dur ve dide-i 'âkibetini mülâhaza-i sûreti hayrû salâhdan 'amâ-yı cebellü ile kör olmağın bir gün esnâyı cengde bir tiri hedenk bir mücâhid-i zerrîn ceng-i şüsdünden nesr-i tâyir gibi perr u bâl-ıkbâl açûb ol kâfirî pelendden yana uçub dide-i gam didesine [38^a] gözleyüb minkâr-ı peykân hedef dûzi sehm-i mahrût-i hutût şu'â'i gibi nokta-i hadîkasına uğradı. Ve istikâmet-i sehmü's-sa'âdet-i islâm ile ol kâfir bed-nâm kör oldu. Gûyâ ki ol sehmü'l-gayb bir berid hoş-neva idi ki tekûr-u mezkûr körlüğüne sipâh-ı islâma rûşeni çeşm-i müjdesin isâl edicek sultân-ı bâ-ıkbâl emr-ü vacibü'l-ımtisâl

حَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ¹³²

muktezâsı üzre yağmâ buyurdu. Sipâh-ı şecâ'at dest-gâh dâhi fi turfetü'l-ayn bâru-ı hisâra su'ud edüb gılmân ve cevâr-î havâr-î misâl ve ecnâs-ı emvâl ile muğtenim oldular. Ve tekûr-i merdûd-i çeşm-i hûn-âlûd-i ile sultân gâzî dergâhına götürdüler. Başını kesüb mülûk küffâra nümûdar içün irsâl buyuruldu. Ve fermân-ı vacibü'l iz'ân mûcibi üzre dâr ü diyâr küffârı ve kal'a ve hisâr-ı zîr ü zeber ve hâke berâber ettiler. Andan sonra meselli kal'asına teveccüh buyuruldu. Tekûru 'aczone vâkıf ve mezîd-i satvet-i sultâniden hâyıf olub kâr-i ve medâyini ve miftâh-ı hazâyin ve defâyini teslim edüb kabûl-u 'akdi zimmet etmekle karin-i 'afv-ı sultân-ı 'âli himmet oldu. Andan Çorlu'ya bir merhale garîb hisâr ki burgaz demekle iştihâr bulmuş idi. Kâfir-i firâr edüb hâli bulunub bi'l-küllîye hedm ü tahrib buyuruldu.

¹³⁰ Tahrib AN: teshir M.

¹³¹ Kur'an-ı Kerim, Muhammed Sûresi, 23. âyet, "İşte bunlar, Allah'ın lanetlediği, hâkka karşı kulakları sağır, hâkîkata arşı gözlerini kör ettiği kimselerdir."

¹³² Kur'an-ı Kerim, Enfal Sûresi, 65. âyet, "Müminleri cihâda teşvik et".

Feth-i Dimetoka ve Edirne Est

Karasi ümerâsı bakâyâsının nam-dârlarından Hâcî İlbegi ve Evrenos Beg Süleymân Pâşâ Gâzî zamânında ikâmet-i merâsimi cihâd ve teshîr-i memâlik-i bilâd ile diyâr-ı küffârda iştihâr bulub mezîd-i şecâ'at ve kemâl-i istitâ'at ile imtiyâzları sebebi ile Rum-ili cânibinde feth olunan bilâd evcinde her birine mahal ta'yîn olunub tevsî'-i memâlik ile me'mûr olmuşlar idi. Mâlkara cânibinden dağ eteğinde olan kıl'â zabtı ve ol etrafta olan memâlik

teshîr-i Hâcî İlbegi'ye¹³³ tevcih buyurulub İpsala cânibinden deryâ kenarında olan hisârlar muhâfazatı ve kurbunda olan kal'alar fethi Evrenos Beg 'uhdesine tefviz ve ol iki serdâr-ı nâm-dar tevsîh-i bilâd-ı islâmiyye ve kahr-u küffâr etmege tahrîs buyurulmuş idi. Anlar dâhî hisâbü'l me'mûr diyâr-ı islâmı ma'mûr ve küffârı makhûr etmekle meşhûr olmuşlar idi. Hatta mezîd-i şevket ü bas u kemâl-i satvet ve hirasları kulûb-i küffârda bervecchle karar buldu ki Şehzâde-i [38^b] Gâzî irtihâlinden sonra az zamânda Sultân Orhân Gâzî intikâl edüb Sultân Murâd Gâzî Anâdolu cânibinin muhâfazatında ve ol tarafta olan ba'zı a'dânın def'ine mukayyed olub bir yıldan ziyâde Rum-ili cânibini serdâr ve hâkimsiz kalmış iken ol iki nâm-dar darü'l-islâm-ı şer küffârdan hıfz ü himâyet ve şerâit ikâmet cihâdı ri'âyat için ol vilâyet de nasb-ı râyet nusret-i âyet ederler idi. Hattâ bundan akdem sene isneyn ve sittîn ve seb'âmîe de Hâcî İlbegi Meriç kenârında Burgâz nâm bir kal'a feth idüb anda tehassun edüb ekser evkâtda etrafa akın edüb nice ganâyim ile mugtenim olurlar idi. Bir gice Dimetoka tekûru 'asker-i islâm-i şebîhûn¹³⁴ etmek için kal'adan çıkmış ittifâk Hâcî İlbegi dâhî âdet-i me'lûfesi üzre ol gice akın edüb tekûr-u mezkûre mülâki olur. Ceng-i 'âzimden sonra ol şeb-târda leşker-i küffâr başına fezâ-i vâsi'-dar gelüb tekûrları giriftâr ve beste-i kayd u hisâr oldu.

¹³³ İlbegi'ye AN: + tevcih M.

¹³⁴ Şeb-i hûn AN: + etmek M.

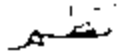
هر که قصد تو کرد خسته شود - دشمن خود بخود شکسته شود -

Mazmûn-i üzre Hâcî İlbegi muzaffêr ve mansûr olub takdim-i hamd ü rabbânî ve şükr yezdânî ettikden sonra tekûr-i mezkûr-i ba'zı giriftârlar ile Dimetokâ kal'ası önüne ilette. Tekûrun oğlu bâbâsını giriftâr ve sipâh-ı islâm elinde havâr olmuş göricek amân isteyûb kal'ayı emvâl ve ganâyim-i ile teslim etti. Ol hısn-ı hasîn ki fethi ârzû-yu selâtin idi. Eshel-i vücûh ile teshîr olunub ganâyim-i bi-kıyâs ve envâ' emti'a ve ecnâsı guzât eline girdi. Bu fethi dil-güşâ vukû' bulduğu zamânda Sultân Gâzî Çorlu ve Mesellî Vilâyetinin teshîrine 'âzîmet buyurmuşlardı. Ol avânda Hâcî İlbegi cânibinden beşâret-i feth ile gelen resûl dergâhı sultâna vusûl buldu. Ve Evrenos Beg dâhi ol esnâda Keşan kal'asını feth edüb Sultân Gâzî âsitânesine nice hedâyâ-yı lâyika ve teberrükât-ı fâyika ile yüz sürdü. Ve Hâcî İlbegi dâhi Dimetoka muhâfazatının levâzımını tedârikden sonra dergâh-ı şâh-ı din-penâhdan yana 'âzîmet etti. Boğaz üzre iken şeref pâbüs ile müşerref oldu. Ve Dimetoka ganâyimini ki cecdi hesâbdan birun ve hâyiz-i ihâtan efzûn idi. Pişkeş edüb iltifât-ı şâh-i ve in'âm [39^a]nâ-mütenâhiye mazhar oldu. Bu iki serdâr-ı mücâhidin manzar 'inâyet-i şâhidin olcâk yesîr-i mesâlik ve teshîr-i memâlik bâbında bunlar ile istişâre ve Edirne fethi için istihâre buyuruldu. Ve ol hisâr-ı üstüvâr teshîrinde salâh kârına idigün istihbâr ve ol diyâr'ın tefâsîl-i ahvâlinde istifârdan sonra mâl-i efkâr sâyabe ve mûntehâ-ı arâ-ı sâgıba Edirne teshîri üzre karar bulub Beglerbegi olan Lala Şâhin sipâhı bi-şümâr ile Edirne cânibine revân olmakla me'mûr olub Sultân Gâzî Bâbaeskisini fethe müteveccih oldular. Edirne tekûru ki Andirine demekle meşhur idi. Ve ol şehir anın ismi ile mezkûrdur. Lala Pâşâ'nın 'âzîmetini istimâ' edüb pûr-vesvasdan leşker-i bi-kıyâs cem' edüb muhârebe kasdı ile 'asker-i islâm-ı istikbâl eyleyüb Sazlıdere'de mukabele vâki' olduğu zaman

¹³⁵ Oldu AN: + begit M.

¹³⁶ "Beyt: Kim ki sana kasdeylese bil berbat olur/Düşmenin senin, kendi özünden yıkılır" anlamlarına gelmektedir.

mukabele intidâd ve âşûb mu‘areke istidâd bulcâk nesîm-i fetih ve firûzî ehl-i islâma rûzî olub küffâr-ı hâksâr vadi-i idbâre firâr edüb hezâr zor u zâr ile hisâra girdi. Ekser-i gerde düşmanı nâpâk lek döküp isyân-ı gâzîyan ile helâk aguşte-i hûn ve hâk oldular. Ol gürûh hisârdan nice giriftârlar ve serdârları serlerinden nice harvârlar Sultân Gâzî dergâhına ırsâl ve sa‘âdet ve ikbâl ile Edirne üzerine ‘âzimetleri su‘al olundu. Şâh-ı deryâ-neval evhi bina emhal Edirne cânibine irtihâl ettikde iltimâ‘a âyât-ı müselmânı ve irtifâ‘a râyet-i sultânı rû-i cihânı ve zemîn u zamana ihâta edicek şa‘şa‘a-i savârim âteşbâr ve şihâb girdâr-ı ol tîre rüzgârlar dîdesine aşîkâr olcâk çâre-i kâr firâr olub ve hülâsa-i efkârları teslîm-i hisâr üzre inhisâr bulûb Meriç nehrinin zamân-ı tuğyân-ı olmagın bir gice tekûr-u bedhâl ehl ü ‘ayâli ve nefâis-i emvâl-i ile keşîye sûvâr olub firâr ve âyende karar eyledi. Sabâh olcâk ehl-i hisâr amân ile teslim-i miftâh ettiler. Ol hısnı ref‘ü’l bünyân ‘inâyet-i yezdân ile vech-i asân üzre meftûh olub mukarrer ehl-i îmân olcâk sultân-ı kışver-sitân takdim-i şükr-i bi pâyân edüb Lala Şâhin Pâşâyı Edirne de alıkoyub Dimetoka cânibine teveccüh buyurdular. Ab u havâsı ve fezâ-yı dil-güşâsı makbûl-i tab‘ şerifleri [39^b] olub pâytaht edindiler. Ol zamânda Edirne bu vecîhle ma‘mûr olmadığı cihedden Dimetokayı tercih buyurmuşlardı. Vardıkça vus‘atı artub ve ‘imâreti mütezâyid olcâk taht-gâhân-ı şâhân ‘âlicâh-ı ‘osmâni ve medâr-ı emn ü emânı oldu. Hâlen ğâyette ma‘mûr ve ni‘m ve fevâkihi mevfûr ve mehâsini abu hava ve letâfet fezâsını nâ-mahsûr ve mahall-i ‘ıyş-ı ve huzûr ve câ-i ‘ışret ve sürûr olmakla meşhûr olub bilâd-ı ‘azime-i islâmiyye’den ma‘dûd ve her gûna esbâb-ı tenna‘um içinde mevcûddur. Mevâzı‘ seyr-i ve ‘imâyir hayr-ı bi-şümâr ve medâris ve bakâ‘ ve mesâcid bâ irtifâ‘a ile şöhre-i edvârdır. Bu iş‘âr belâgat şî‘âr ile vasfı olunsa güncâyışı vardır.

شهرها همچو شهر و اوسنه است	تخت آن ملک شهر ادرنه است
هر یکی کوثری پر آب حیات است	خطه اش جمع سه نهر فرات است
نیل پیش سه نهر او چو پست	مصر و جامع به پیش او کو پست
وسعت رزق را شده مضهر	چون بهشت پر زینت زر
خوب رویان او چو حور العین	در هوار فضا چو خلد برین
مرز بومش همه هر زراعت و کشت	بر ستا نهایش پر ثمار بهشت

137

Fetih Der-i Diyâr Gümilcine Ve Câ Ha-yi Diger

Sultân Gâzî Rum-îlî vilâyetinde nasbı livâ-yı Serfirâzı edüb Feth-i memâlik ve Edirne ve Dimetoka'ya mâlik olcâk teshîr-i bilâd ve ikâmet-i cihâd için ol diyârda aram ve karar ve Dimetoka'da 'izz ü ikbâl ile istikrâr buyurub Evrenos Begi cânib-i cenûb de sâhil-i derya da vâki' olan vilâyeti Gümilcine ve tevâbi'i gibi teshîr için serdâr-ı sipâh edüb ol cânibe revâne ettiler. Ve Lala Şâhin Pâşâ'yı Filibe ve Zağra cânibine vesâir bilâd-ı şimâliyye teshîrine 'asker-i bî-şümâr ile iblâg buyurdular. Ol gâziler dâhi tedric ile teshîr-i kılâ' ve temli-i bukâ' edüb bilâd-i küfr ü gâret ve küffârı karin-i hasâret eyleyüb gılmân u cevâri-i hevâri-i bîkr u hazâyin ve sîm ü zar ellerine girub sene süls ve sîttin ve seb'âmîe de Evrenos Begi Gümilcine ile Vardar vilâyetini feth edüb tedric ile ol iki şehirde nice âsâr-ı hasene ve vücûh-u hayır ihdâs edüb [40^a] Vâradîn ve Sâdrîn için 'imâret ve misâfirhâneler tertib eyledi. Ve her gün envâ' at'ime nefise matbahında tabh olunub ri'âyet-i misâfirinde dakika fevt olunmaz nüzûl eden

137 "İşte Edirne şehri bu ülkenin tahtkentü/Bir şehirki şehirler padişâh-ı bilindi/Suyu tatlı üç ırmak birleşiyor o yerde/Her birine Kevser, hem âbı hayat denildi/Bütün Mısır belki onun bir bucağı olur/Akan bu üç ırmağa Nil dâhi benzetildi. Servet ü samaniyle oldu uçmağa örnek/Özü mazhar olduğu nimetlerle sevildi./Benziyor havası suyu Berin cennetine /Huriler misali güzelleri begenildi./Bahçeleri dolmuştur cennet meyveleriyle/Çünkü güzel toprağı ekime elverişli" anlamlarına gelmektedir.

fukarâ ne denlû ikâmet etseler men‘ olunmasın deyü vakfiyyesinde mukarrer etmişdir.¹³⁸

نظم

139 اكرمش درگشود و توان اكرخت - حفظش و از در بجان ندانست

Edüb Zağra vilâyetini ki ahsen-i büldân ve etyab

Bed-i vazi‘ hums ve ger fiten Zağra

Sene-i mezbûre de Lala Şâhin sayd-ı â‘adây-ı din için şâhin-veş pervâz edüb Zağra vilâyetini ki ahsen-i büldân ve etyab-ı medâyin ve ‘umrândır feth etti. Ve ol havâlide olan bilâd-ı teshîr ve muhâfazat bâbında izhâr-ı hüsn ü tedbîr eyleyüb

وَمَغَائِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا¹⁴⁰

Fehvâsı üzre gânâyim-i bi pâyân ve nefâyisi emtia‘-i firâvân ve cevârî ve gilmân ve nukûd ve esbâb-ı kâfirân ile muğtenim olub mu‘asker Sultân Gâzî’ye mülhâk ve ol sipâh-dârın hüsn-i hidmeti ve mezîd-i istikâmeti huzur-i sultân da muhâkkak olub kemâl-i iltifât-ı şâh-ı ve î‘zâz ve tekrîm nâ-mütenâhi berle mübâhi oldu. Ve sultân-ı kişver-gîr şakirü’l enamü’l mülkü’l-kebir iğtinâm olunan mâl-i kesirden seham-ı guzat-ı tevfir edub bast-ı büldân ihsân ve efdal ve neşr-i hûn in‘âm ve nevâl’de mübâlağa buyurub erbâb-ı¹⁴¹ ‘adl ü fâzıl ve efzâl ve ashâb-ı ‘ilm ü kemâl ve emâneti mâl ile mâlâmâl eylediler.

لَوْ أَنَّ

¹³⁸ Etmişdir AN: etmiş B.

¹³⁹ “Nazm: Keremiyle hep siniler sofralar doldu./Lûtfeylediği haberi cihânı tuttu” anlamına gelmektedir.

¹⁴⁰ Kur’an-ı Kerim, Fetih Sûresi, 19. âyet, “Ve elde edicekleri birçok ganîmetleri ihsân etmiştir.”

¹⁴¹ Adl ü AN: -B.

چو دریای احسانی چون ایلدی
سپه جام انعامی نوش ایلدی
صغیر و کبیره ایروب لطف شاه
سراسر کیوب خلعتینی سپاه
عطا سینہ قول اولدی اهل عقول

142

Bu avân-ı behcet iktirân da ‘ulemâ-yı zamandan ‘ulûm-u şer‘iyye ve mesâil-i fer‘iyye ihâtasıyla iştiâr¹⁴³ etem bulan Mevlâna Kara Rüstem ki diyârı Karaman’dan müteveccih-i âsitân sultân keytî-sitân olmuşdu. Edâ-yi hams-ı şer‘î mücâhidin arasında gayri mer‘î olduğu göricek kadı‘asker olan Mevlâna Halil mazharına varub vücûb-u edâ-yı hams hakkında ibrâz-ı delil edüb

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ¹⁴⁴

âyeti ile müddeâsını te‘allül eyledik de Mevlâna Halil dâhi hâkikat da‘vâsını imzâ ve tescil edüb ‘ale‘t-tecîl pâye-i serîr-i a‘lâya ‘arz etti. Şâh-ı şeriât [40^b]penâh mesellük ü kitâb ü sünneti râh edinmegin nassı kitâb-ı kadîm ve hadîs-i resûl u kerîm ‘alihi salatü ve’t-teslim mücibi üzre hükm edüb hams-ı ganâyim Mevlâna Rüstem’e tefvîz buyurdu. Oleyyâm-ı pûr-iğtinâm da ecnâs-ı ganâyim-i firâvân ve bahâları erzân olmagın her esîr’e yüz yirmi beş ‘osmâni kıymet vaz’ edüb esir başına yirmi beş

¹⁴² “Yazardan: Ne vâki ‘t ki ihsân denizi coştı kabardı/ Nimetlerin dolusundan ‘asker yudumladı/ Büyüğe küçüğe erişti şâh-ın ihsânı/ O gün giydiler sipâhiler parlak kaftanı/ Elbet akıl sahiplerini lûtfu, kul eyler/ Efendiler, köleler emrine uymak idiler.” anlamlarına gelmektedir.

¹⁴³ İştiâr AN: + etem B.

¹⁴⁴ Kur’an-ı Kerim, Enfâl sûresi, 41. âyet, “Ele geçirdiğiniz ganîmetlerin beşte biri Allah içindir.

‘osmani hams alub üslûb u mukarrer eyledi. Bir devirde ki bir gulâm-ı yusuf manzar ve kenîz-i pirî peykardır. Ehemme ma‘dûde ve bizâ‘at-ı müzacât ile elegire sâir emti‘â ve ecnâs ne bahâ ve i‘tibâr bulduğu buna kıyâs olunur. Ve ehl-i islâmın küffâr üzerine mezîd-i istilâları ve mücâhidinin ganâyim-i bi hesâb ile kemâl istiğnâları bundan mâ‘lum olur. Tevârîh-i ‘osmaniyye tedvînine tasaddi eden ba‘zı etrâk-ı bi idrâk hams ta‘yîni şenâyî‘ bed‘den zan edüb Kara Rüstem sitem tarîki ile ihtirâ‘ etmişdir deyü yazmışlardır deyü reh-güzârdan ‘ulemâyâ atâle-i lisân etmişlerdir. Zeyl-i ‘ismet ‘ulemâ-i din-i ol asl-ı bed-i asl etrâk lisân-ı ile nâpâk olmaz ve hayf u saddı hayf ki esâmi-i minîğa ve mâ‘zi şerife-i şâhân-ı ‘osmani ki â‘zam-ı selâtin müselmânidirler. Ol makûle makâle zımmında mezkûr olan ve ol günah cühelan nümûne-i izlâm olan aklâm-ı bed erkâm-ı ile sahife-i edvârda mestur olan selâtin izü’l iktidâr lâzımdır ki asâr-ı haseneleri ve etvar-ı müstahsineleri zabtına iltifât edüb eslâf-ı kirâm ve ecdâd-ı âzamlarının seyr ü menâkıbını ‘ulemâyı dânişver irfâ-yı mühr-i kişvere tahrîr ettirmekle nâm nâm-ı ve ismi sâmillerini bâki ve pâyedâr mehâsin-i sırlarını aşikâr ederler. Nâ-ihlâfî sûtûde evsâfları kısası pûr-hissaslarından hassagîr ve müşkât sıfatlarından muktebas ve müstenir olalar. Selâtin-i ‘osmaniyye hulûsuna ve safâyı tevviye ile mevsûf sâfi dil ve ru‘unet ve temeddühden ‘adl-dâd girân ‘adl olmanın zabt-ı âsârlarına iltifâttan ma‘ruz ve zıkr olunan ma‘nâyâ gayri müte‘arriz olmakla bir nice nâ Türki nâ-sipâs bulduğun yazmakla izâ‘a-ı medâd ve kırtâs eylemişler. Ketb ettikleri nâ-merbût kelimâtı müşâhade eden ‘ârif bu hâkirin kelâmı mübâlağa olmadığına vâkîf olur.

Ric‘at-ı Sultân Fethi Filibe ve Etrafı An

‘Avnullahi Sultân-ı din penâh-ı [41^a] fütûh ve gânayim-i nâ-mütenâhi berle mübâhi edüb ‘âmme-i sipâh-ı sâhibi bâr û bengâh olıcak rağbeti vatan me’lûf ve merreten ceş ü merret-i ‘iyş muktezâsı üzre mu‘âvedete meş‘uf olub sene erb‘a ve sittîn ve seb‘âmîe de Bursa cânibine nehfsat buyurdular. Ve Rum-ili serdârlarına teshîr-i memâlik ve tevsî‘ mesâlik fermânı sudûr bulub Lala Şâhin Pâşâ’ya Zağra ve Filibe fethi tefvîz buyuruldu. Vesâir ümerâ her biri bir cânibe akın etmekle me’mur oldular. Şâh-ı deryâ nevâl ‘izzü ikbâl ile deryadan ‘ubûr buyurub kudûm ü pûr-server ile Bursa şehrin mukarramın ve huzur u envâr ‘adl-ü cûdları ile ol diyâr-ı pûr-nûr buyurdular. Lala Şâhin fermân-ı sultân-i selâtin mûcibi üzre cem‘ mücâhidin Filibe

cânibine akın etti. Sipâh-ı islâm mukabelesinde kıyâm-ı tekûr-u makhûrun makdûri olmayacak mürrebbi zor gibi ma'rekeden dur olub hisâra firâr etti. Zamân-ı muhâsara imtidâdını ve savlet-i guzât iştidâdını müşâhade edecek taleb-i âmân ile ve te'kid 'ahd ü peymân ile kal'a mefâtîhini teslim edüb ehl ü 'iyâli ile vilâyet-i Sırf cânibine vardı. Sene-i hamse ve sittîn ve seb'âmîe evâilinde bu feth-i cedid perde-i gâibden bed'îd olub muhafazat-ı hisâr esbâbı ihzâr olunub sipâh-i din ve mücâhidinden nice nâm-dar zabt-ı hisâr için ihtiyâr olundu. Ve Lala Şâhin Pâşâ salimen-i gânimen Edirne cânibine muavedet eyledi. Haber-i müserret eser şâh Nikusir mahzarına vusûl bulcak envâ-i' irtiyah ve server husûl bulub hamd-i mevfûr ve şükr-i nâ-mahsur idiler. Ve Lala Şâhini nevâziş-i padişâhâne ile mesrûr edüb şehri mezbûri ma'mûr etmekle me'mûr eylediler. Ve ol şehrin vastında mürûr eden nehr-i Meriç üzre kanatır-ı mukantara sarf buyurub bir kantari' 'âzime binâ buyurdular ki 'arzında iki pûr-yar 'araba ve sa'tle güzâr ider. Ve dolu iki ok atımı olur. Ve bu köprü termîmi için nice evlik 'abid ve hüddâm vâkîf buyurub mesâlih-i ta'mîrine kıyâm için nâzır ve serkâr ta'yîn buyurdular. Ve ol şehrin cümle-i mehâsininden biri budur ki kesret-i ni'm ile mevsûf ve mezra' bî-şümâr ile mahfûddur. Kari ve mesâkini ma'mûr ve her güne mahsûlâtı mevfûrdur. Hatta Düğeli Rum-ili vilâyetine piriñ bu mevâzi' den menkûl ve bu mezra' pûr-menâfi'den mahmûldur. Tenhâ piriñ mahsûlünden hersâlde [41^b]kırk yük akçe ki kırk kere yüz bin 'osmanidir hisse-i sultânidir asl mahsûlün vefreti bundan ma'lûm olur.

Hücum-u Kâfiri Sırf ve Zuhûr-u Râyet-i Din

Filibe tekûru ki Filibolu nâm-ı ile mezkûr ve ol şehri bu isimle bu sebebdan meşhur olmuşdur. Vatan-ı me'lûfundan dîr-u diyârından mahcûr olub Sırf hâkimi olan destbot yanına varub Lala Şâhin'den şikâyet ve sergüzeştini hikâyet eyleyüb istimdâd ve ehl-i islâmdan intikâm almayı murâd eyledi.

مصراع

همه دانند که الجنس مع الجنس عییل 145

Mazmûnu üzre desbot u muhilî ol kâfir delil imdâdında ta'cil edüb cem'iyet-i câhiliyesi harekete gelüb Rum-ili diyârından ehl-i islâmı ırak etmek için Bosna ve Engurûs ve Eflâk kralları ile ittifâk eyledi. Ve amed-i yesirde 'adedi kesir cem' edüb sene sitti ve sittîn ve seb'âmîe de leşker-i bigrâne ile Edirne cânibine revâne oldular. Lala Şâhin hücum u müşrikînden habîr olcâk şâh-ı kışvergir cenâbına âle'l-isti'câl irsâl-i ricâl edüb 'arz-ı ahvâl etti. Va'de-i küffâr-ı bedgirdâr hâriç-i hayta-i şümâr olub Rum-ili 'askerinin onlar ile mukâvemete 'adem-i iktidârların ihbâr idicek Sultân Gazî 'azm-i meğâzi edüb Gelibolu cânibine 'ubûr sadedinde iken Biga hisârı civârına güzâr buyurdukda küffâr-ı bi-nâmus ve nek dernek mahalle gelince bir mikdâr dernek ederler deyü tahmin buyurub her def'a ol kal'a fethi bir mâni' evcinden müyesser olmayub bu fırsatda fethine mübâşeret ve cem' esbâb teshîrine mübâderet buyurub Aydıncık'da ve Gelibolu'da olan keştiler ihzârına fermân-ı vacibü'l izân sudûr bulub¹⁴⁶ 'asker-i zafer penâhın bir kısmı ol hisârı muhâsara eyledi. Bu esnada sipâh-ı Sırf diyâr-ı islâmiyye kaskında makdurların sarf edüb derya-yı jerf gibi cârî ve sümûm u hücum şûmları mizâc-ı 'âleme sârî olub Edirne'ye iki günlük Meriç kenarında nüzûlleri ve ehl-i islâm hakkında ettikleri fikr-i nâ-mâkûlleri Lala Şâhin'e vâsıl ve tefâsıl âhvâllerine vukûf u nâm hâsıl olcâk islâm leşker-i küfr ü ma'sherinin 'aşrı olduğuna vâkıf ve makâmın tehayyürde mütevakıf olub şâh-ı bate'yyîd imdâdından nâ-ümid olub ol gürûh-u bî-şümâr mukâbelesinde karar sa'b u düşvâr [42^a] ve ihtiyâr firâr kebâir evzâr mûcibü'l huk'âr olduğ¹⁴⁷ sebeb-i mezîd-i ızdırar olmağın dergâh-ı girdgârdan imdâd-ı gaybi ve es'âdlarını ricâsını çâre-i kâr bilub 'arz-ı huşû' ve inkisâr-ı birle istid'â-yı hezimet-i küffâr ettikten sonra ümerâyı nâm-dar ile müşâvere edüb karâr-ı efkâr isâbet medârları

¹⁴⁵ "Mısra; Bilinir ki cins cinsine çeker" anlamına gelmektedir.

¹⁴⁶ 'asker AN: sipâh B

¹⁴⁷ Olduğu AN:+ sebebi B

bu hencâr üzre oldu ki ‘aziz-i muktedir ‘inâyetine müstazher ve tevekkül ü ittifâk makâmında müstakır olub

نظم

بیاناھم تن بکشتن دھیم • مبادا کہ فرصت بدشتن دھیم •¹⁴⁸

deyüb fedâi- var terk-i serhûn şehâdeti serlerine efser edüb ol gürûh-u şirk ve şirk-i fitne ve zararlarını diyâr-ı islâmiyyeden hasbü'l takdir dur etmeği mukarrer eylediler. Ve savâb dide-i sanâdîd guzât-ı mûcibi üzre mukaddemâ mukaddem ‘arsa-i merdan ki Hâcî Îlbegi istihbâr-ı etvâr-ı küffâr için ve ahvâllerini sipâh-ı islâmiyye ihbâr için taht-ı hükümetinde olan ensâr-ı nûsret şî‘âr ile irsâl olundu. Hâcî Îlbegi dâhi

نظم

بسا قفل کورانیابی کلید • کشایند تا کہ آید بدید •¹⁴⁹

mazmûnuna ümîd bağlayub dil almak için semend-i ‘azme süvâr olub mücemma‘ küffâr cânibine ılgâr eyledikde gördü ki ol gürûh-u setveh bir mertebe de enbûh ki ihtilât u irtibât da mevi zevlidelereinden tâbnâk-ı ter ve siyâh-i sipâh-ı hâk mağzûbları’nın şâm edbârlarına hevlinâk bir ‘asker-i islâm âlâf idi. Bu leşker-i sitem-kâr ona nisbet mütecâviz rûtbe-i ez‘âf idi. Ol cem‘ nâ-mahsur ile mukabele müyesser ve mukatele makdur olmadığına Hâcî Îlbegi câzim ve ol ferik bi tevfikî hâzm olmak ricâsıyla mûcibü'l mastar dergâhına tazarru‘ ‘âzim olcâk zamîr-i ilhâm pezirine lâyıh oldu ki gürûh u bî-şumâr küffâr mezîd iktidârlarına iğtirar ile ve killet-i cem‘ mücâhidin-i muhâkkak ve müsade-i esbâb hasebiyle kendülerini gâlib-i mutlak i‘tibâr

¹⁴⁸ “Nazm: Gel hele bu can çıkmadan vereyim/ Düşman fırsatı bulmadan vereyim” anlamlarına gelmektedir.

¹⁴⁹ “Nazm: Bazen kilit sağlam vurulmamış olur da/Ola ki kapı açık bırakılmış bulunur.” anlamlarına gelmektedir.

etmekle rûz u şeb müstağrik fisk u fücûr ve giceler mest ve gündüzün mahmurlardır. Bu takdirce münâsib hâl oldur ki ol gürûh dalal üzre şeb-i hûn

إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ¹⁵⁰

Mazmûnunu reh-nümûn ederüz deyü itbâ' ve eşyâ'ini kîtâle ve itfâ-yı nâire-i küfr ü dalâl tahrîz ve tâifesini tebgîz edüb cevânib-i erba'ya adamlar gönderdi. Cevf-i leyli de gürûh düşmanın ba'zı hâb-ı ve ba'zı şarâb ve kebâbe meyilde iken leşker-i 'abbasi livâ-yı şebtâr-ı mukaddema-i 'asker zafer-i şî'âr-ı edüb himem-i 'aliyye-i ecnâd [42^b] Şeb-i hayîzden istimdâd edüb her taraftan nişâne-i rûz-i restehîz olan gıyiv ve heşt-i engiz peydâ eylediler. Ve tabl ü nefir ve gulgul-i tahlil ve tekbir-i sadâsını her cânıbdan bülend edüb kulûb u küffâra vahşeti 'âzime ilkâsıyla mütehayyir ve serâsîme eylediler. Ve ol gürûh bi kıyas cem' cevâniblerinde sair ve nefir sadâsını ihsâs edüb ru'b u hirâs ile derûn u şebtârda târümâr olub ba'zı ba'zını helâk ve âğuşte-i hûn ve hâk eylediler. Ve mezîd-i dehşet pûr-vahşet ile şaşub kîtale mecâl bulmayan serâsîmeler nâr-harbe hayme ve behime gibi hâb-gâhlarından remîde olub meydan-ı sitizden Begâbân-ı kirîze şitâbân ve âteş-i kahrîdan yahveran gibi gürizân olan hâksârlar nehri Meriçe rizen olub suya gark oldular. Ve niceler dâhi gâziyan çâlak hâfindan zöhre-i terâk olub ol ma'reke-i hevlnâkdan dûr ve her biri bir köşe de mestûr oldular. Ve ol sahraya hâlen Sırsındığı derler.

¹⁵⁰ Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran sûresi, 160. âyet, "Eğer Allah size yardım ederse, sizlere galebe edicek kimse olamaz"

چونکہ کرم اولدی اول شب یجره ستیز • هربری برکناره اندی کریر •
 غازیان دلاورچالاک اندیلر چون برحالتی ادرالک • شکر ایدوب بارگاه یزدانه
 ایردیلر نعمت فراوانه • کشته دن پشته اولوب پیدا • جوی خون ایله تولدی اول پیدا
 اهل اسلامن الدیلر حیفن • باغلا دیلر بقیة المستیفین • نیچه اسباب واسب وزین وکر
 آلت نقره وزرور • کیردی یحدمجاهدن الینه • سبب رونق اولدی دین الله
 لاجرم حاج ایلبکی سیاه • اولدیلر بهجت ایله عازم رآه • لا شاهینه اولیجن ملحق
 عسکر دین سوندیلر الحق • چون مشرب سوروب سیاه و میر • شکر ادا بن اندیلر توفیر •

Eğerce bu feth-i gari Bege nasr-ı garîb İlbeği'ye nasib oldu vesile-i mezîd irtiyâh-ı ve zerî'a-ı taza'üf efrâh oldu. Amma Lala Şâhin bu 'amel-i müntecü'l emelde medhali olmadığı cihâdden gamgîn ve hased-i müfred sebebiyle diltenk ve hazîn olmağın râviyan-ı ihbâr şöyle ihbâr etmişlerdir ki; ol şîr-i ma'reke-i kârzâr ve ol mücâhid nâm-dar Lala Şâhin mârifetiyle tesmîm ve şerbet-i zehir âlûd ile müteveccih dâr-ı na'im kılındı.

151 "Yazardan: Ol gice içre savaşı tâ ki kızıştı/ Herbiri bir kenara kaçıp sıvıştı/ Ateş gibi çevik dilâver gazîler/ Düşmanın bu halini sezinlediler/ Tanrıya yönelip başladılar hamde/ O dem ulaştılar bir nice nimete/ Kelle tepeleri ortaya yığıldı/ İrmaklar kan seliyle doldu boşaldı/ Böyle alındı öcü ehl-i islâmın/ Bağladılar tüm kılıçtan artıkların/ Ne çok giyim, ne kadar kuşam, nice at/ Çalgı aletleri, bütün süs, saltanat/ Sayısız mâl geçti gazîler eline/ Verdi revnak böylece İslâm iline/ En sonunda Hâcî İlbeğiyle asker/ Kazancın neşesiyle yola düştüler/ Ulaşınca yanına Lala Şâhin'in/ Aldılar bütün zevkini bu zaferin/ Begle asker pek çok sevinçler ettiler/ Hamd ü sena yolunda diller döktüler" anlamlarına gelmektedir.

مواقفه
 کیمدر او یکیم زهر دهری عاقبت نوش اعدی
 جور دور و غدر اعدا آنی بهوش اعدی

152

Nesir

Dâr-ı fena medâr gınadır. Ve cîsr-i cûd sil-gâh [43^a] zevâl üzre vâzi' olunmuş benâdır. Merd-i merdâne ve 'âkil ferzâne bu fâni cihâna kalîlû'l 'itinâ'dır.

نظم
 هر ناموری که این جهان داشت
 بد عهد کسی زهره‌هان داشت

153

Feth-i Biga ve 'Avd-ı şâh-ı ve 'Anna

Sâbıkâ tastîr ve rakamzade-i kelek tasvîr olduğu üzre şâh-ı kişvergir Biga hisârını teshîri için hüsn-ı tedbir edüb ol gürûh u şîrk eziyyettini râh-ı dîn'den imâta niyeti ile bahr u ber cânibinden hisâr mezbûri ihâta buyurub 'âkıbet destûr yağma ile feth olunub şemşîr nihenk intikâm alunûb esere sâlih olanları esir ve beste zincir olub dâr-u diyârları ehl-i islâma medâr ve mücâhidine cây-i karar oldu. Ve kenâyis ve ma'bedleri mesâcid kılınmak buyruldu. Bu avân meserret nişanda fitne ve aşub leşker-i Sırf diyâr-ı islâm'dan ahûn tark ile sarf olunub 'asker-i zafer intisâb eline giren

¹⁵² "Yazardan: Kimdir ol kim, zamanın zehrini en sonunda içmedi/Devrin cefâsı, düşman ezâstyle serseme dönmedi" anlamlarına gelmektedir.

¹⁵³ "Nazm: Her şân sahibini bu cihân neylerse eyler/ Kötü talih kişiyi yoldaşlarından eder." anlamlarına gelmektedir.

ganâyım bî-hisâb ile Sultân ‘âlî cenâb dergâhına irsâl olundukda esir olan serdârlar ve helâk olan mürdarlar serlerinden nice harvârlar müşâhede-i fâzıl ilâhi sebeb-i mezîd-i server u şâh-ı olub dergâh-ı bi niyâza şükr bi endâze edüb Bursa cânibine mu‘avedat buyurdular.

Hatne-i Şehzâdegan ve Vaz’i Hayrat Hisan

Sultân-ı kesirü’l ihtân tahrîb beyân-ı şîrk ve tuğyân ve feth-i büldân edüb puthâneleri vîrân ettikten sonra ta’mir mebnâni hayrât ve tekser-i âsâr-ı meberrât savbına sarf-ı himmet ve işâ’-yı etvâr hamide ve â’mâl pesendide mesleğine ‘azîmet ve ikâmet merâsim-i ‘adl ü râfet ve adâmet levâzım-ı hıfz re‘ayyat u ihyâ-yı dîn ü millet ve â’dâyı ma’lûm sünnet edüb meyâmın cûd u ve mükereketler ile ehl-i memleket server u behçet ve hubûr u fêraha vâsıl ve penâh-ı ihsân bi kerânlarında ehl-i imân-ı emîn ve aman sayesine mâil oldular.

نظم

زعدش جهان انجمن امزگشت

که این ترا ز خانه شد کو. دشت

154

Pâyitahtı mu‘âdelât esaslarında izdihâm-ı nas bir tabakaya vardı ki teksir-i cevâmi’ mesâcid ve ta’mir-i ve ‘amâyir ve mâ’bed iktizâ etti. Ve etraf-ı bilâd’dan Sultânın Nihad ‘Alî Nejad hazretlerinin ‘adl ü dâd-ı ve erbâb isti’dâda mezîd-i esâ’dların istimâ’ eden efâzıl-ı dergâh şâh-ı dîn penâh¹⁵⁵ hazretlerinin ziyâretine mâil olub el’münhelü’l ‘azâb kesirü’l rihâm yapma mûcibi üzre hücum ‘ulemâyı âlâm u mezâhib-i fâzılâ-yı kirâm rûz-be-rûz müzâyede teveccüh sâdır ve orada ol asitâne-i hamâsetine ‘âid olmağın âyîn-i selâtîn [43^b] pîşîn üzre mesâkin ‘ulemâ ve mevâtın

¹⁵⁴ “Nazm: Adaletinden şimdi cihân güven içinde/ Dağlar tepeler daha emîn oldu evlerden” anlamlarına gelmektedir.

¹⁵⁵ Penâh AN: + hazretlerinin B.

fuzalâ tedârik-i zimmet himmetlerine lâzım ve işâ-i ‘ulûm için binâyı medâris ve beka‘ ‘âzim olub safâ-ı fuâd ve sıdık-ı itikâdlarından meşâyih ve zühhâd ve sulahâ-i abâd’dan ve bilâ’naşinân mesnedar-i şad’dan dâima istimdâd üze olmağın erbâb safâ-yı batın için mevâtın ve mesâkin için mesâkin-i benâmına fermân ü lâzımü’l iz‘ân sudûr buldu. İttifâken ol eyyâm-ı meymenet encâm da İstanbul tekûru Yalakova sahilini gâret için ve memâlik islâmiyye’ye îsâl-i hasâret için birkaç keştî ile ‘asker¹⁵⁶ irsâline cesaret etmiş.‘Avn-ı ilâhi sipâh-i islâmın penâh-ı olub ol gürûh-u gümrâhi muhât hayta-i tebâh¹⁵⁷etmişler. Ve ol kârzâr’da giriftâr olan küffâr arasında ba‘zı ehl-i sanâyi‘ bulunmuş kayd u bend ile şâh ercümend dergâhına emvâl ve ganâyim ile irsâl olunmuş içlerinde bir mi‘mâr-ı mâhirdar idütiği zâhir olcuk habs ü zincîrden âzâd edüb ebniye-i hayr mi‘mâr ve binâlar üze serkar ettiler.

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ¹⁵⁸

Fehvâsı üze saray-ı ‘âmire mukâbelesinde bir câmi‘ fâhire binâsına fermân-ı cihân mutâ’sadır oldu. Ve sene-i seba‘ ve sıttın ve seb‘âmîde de ol emri hayra mübaşeret olundu. Ve zâhir-i şehirde hâlan kablucâ nâmı ile ma‘ruf ve kemâl-i letâfet ve nizâfet ile mevsûf olan âb-ı keram üze bir hamam-ı ‘âli binâ edüb civârında¹⁵⁹ إِنَّمَا يُطِيعُكُمْ لُوحُهُ اللَّهُ mazmûnuna intibâh ile bir ‘imâret ve misafirhâne ve bir mescid câmi‘ ve mescid fevkinde medrese ve hacerat talebe binâ buyruldu. Fi’l vâki‘ ol iki mescid câmi‘ kemâl-i letâfet ve bahâ ile mahalinde vâki‘ olmuşdur. Safâ-yı safâ ve eyvânları safâ-yı ‘akidet-i mübdei‘den meş‘ar ve rusuh-u kava‘id mebânîleri rasûh-u itikâd amerden muhbirdir. Hengâm-ı itmâmından bu eyyâm-ı ferhûnde fercâma gelince mübdâ-ı tebâşîr sabâhdan mukata‘ deyâcîr revaha dek saha-i fesîh ü mesâhâlârında ikâmet nevafile ve mektûbât ve idâmet-i ezkâr ve cemâ‘at olunur. Ve mahrûsa-i Bursa’da kuydura maksiminde olan mescid dâhi ol şehriyar gazî ebniyesindendir. Ve

¹⁵⁶ İrsâline AN: - B.

¹⁵⁷ Tebâh AN: + etmişler B.

¹⁵⁸ Kur’an-ı Kerim, Tevbe sûresi, 18. Âyet, “Allah’ın mescidleri, kıyamet gününe ve Allaha îmân edenler tarafından bakılır.”

¹⁵⁹ Kur’an-ı Kerim, İnsan Sûresi, 9. Âyet, “Biz size Allah rızası için yediriyoruz.”

Bilecikde dâhi¹⁶⁰ ol şehriyârı gâzi bir mescid-i câmi‘ binâ ettiler. Ve Yenişehirde postin poş demekle meşhûr bir dervîşi dil-âgâh için hangâh yaptırdılar. Ve bunlar emsâli câlib-i ensiye olur. Nice ebniye ihdâs ettiler. Ve nice bikâ‘ sipahdar irtifâ‘ icâd ve ibdâ‘ eylediler. Ve ihtirân [44^a] Burc Şâh-ı ve Sitar-gân evc-i devlet penâhı olan şehzâdegân ki her biri bir servâzâd-gân idiler anı¹⁶¹ Yıldırım Bâyezîd Han ve Ya‘kûb Çelebi ve Sâvcı Beg sünnet-i server-i ‘âlemyân üzre ihtitân olunmak Murâd Sultân kişver-i sitân olub kemer-i bestegân dergâh-ı saltanat penâh düğün mukaddemâtını tertib-i ve levâzım ve esbâbının cem‘ terkibi ile me’mur oldular. Ve sipâh ve ra‘iyyet ma‘iyyet ile ol cem‘iyyet’den mahzuz ve mesrûr oldular.

نظم

جهاندار سلطان کشورستان

به نیروی دولت بخت جوان

ز روجامه و کوهر شاهوار

بختشید بیرون ز حد شمار

بدین کوته چندين يزم شاهی

هميكنست هر روز كنخي

162

Nesir

¹⁶⁰ Dâhi AN: + ol şehriyâr-i gâzi B.

¹⁶¹ Yâni AN: + Yıldırım B.

¹⁶² “Nazm: Cihân hâkimi, ülkeler sahibi sultân/Devletin parlak yıldızı o bahtı civan/Giyim kuşam, altın mücevherler sayısız/Armağan etti herkese hadsiz hesapsız/Şâh-ın meclisinde olunca tutum böyle/Boşalır hazinesi bilinsin bir günde” anlamlarına gelmektedir.

Ve bâl-cümle sâl-i mezbûrun fâsıl bahârında ve eyyâm-ı zuhûr izhârında behçet ve cebur berle bir encümen surûr ve bir neşîmen-i surûr peydâ ettiler ki sebze-i firûze nâm-ı sipehkar seymin mâh u sahn-ı zerrîn mihr ile müzeyyen olalı zöhre-i hanyâkar mislini görmemiş. Ve debir sayıbû'l tedbir nazirete nazirin ir görmüş bu vech üzre emr-i cemiyet itmâm ve levâzım-ı da'vet intizâma erecek sünnet-i hitân ikâmetine fermân buyruldu. Ve 'ulemâ ve meşâyih-i kiram hal i fâhire ve 'atâya-i zahire ile ikran ve fukara ve mesâkin itam olunub edi'ye-i cemile ve esnîye-i cezîle cevâhir-i dergâh-ı şâh-kâmkâr nisâr olundu.

'Azm Sultân Beteshîri Diyâr Rum-ili

Hazret-i Vahhâb bi-minnet ve feyyâz bi-sünnet tâ'lat esmâ ve tevâletü'l eva' ni'met 'uzamâ-yı saltanat ve dîn-i perverî ve 'atiyye-i küberâ-yı hilâfet ve serveri birle hulefâ-i 'osmaniye'yı¹⁶³ لَيْسْتَخْلِفُهُمْ فِي الْأَرْضِ fehvâsı üzre rû-i zemîne bi-tavl vel-'ârz ikâmet-i sünnet ve fârz içün mâlik ve işaat 'adl ve dâd u ikâmet merâsim-i cihâd meslegine salık idüb ol selâtın mâ'delet âyîn ve ol hulefâ-yı ru-i zemîn hulefâyı bad-ı selef takviyyet-i dîn ve tertib-i ehl-i hâk ve yakın etmekle mazhar-ı mezîd-i mecd ü şerif olub rutûbet-i hilâfetleri zinet-i takvâyla ârasta ve serîr-i saltanatları hiliyye-i ma'delet ile pirâste olmuştur. Nüfha-i mâ'deletleri mizâc-ı 'ulemâ sâr-i ve zelâl mükerrerematları cûybâr amâlini âdeme câri ve zeyl-i 'ismet ve dîn-i dârilere levs-i menâhiden âri ve siyâb mecdi Büzürgvârı sema nakîsa'dan 'âri olub zuhur u sükut bahtiyârlarıyla e'dâ-yı dîn-i karin mezellet ve havari olmuştur. Terfiye 'âbâd ve teshîr-i bilâd [44^b] içün nasb-ı livâ-yı içtihâd etmek mu'tâdları olmagın Sultân Gâzî 'azm ü megâzî edüb Rum-ili cânibinde tahtgâhları olan Dimetoka'yı kudûm u behçet lüzûmlarıyla reşk-i riyâz ârem ve ol bilâd-ı emn-ü 'âbâd-î nümûne-i hürrem idüb tevsî' memleket içün tehiye-i 'asker eyleyüb Edirne civârında Çirmen kasabasını feth içün dilâverler gönderdiler. Tekûr-i Çirmen harmen vücûdun bâd-ı fenâ efna idecegin müşâhede ettikde taleb-i emân ile teslim-i hisâr etti. Ve iğtinâm olunan emval-i şâh-ı bâneval dergâhına isâl olunub ol makâmda bunca eyyâm ikâmet ve ârâm

¹⁶³ Kur'an-ı Kerim, Nûr sûresi, 55. Âyet. "Onları yeryüzünde halefeylemek için"

buyurdular.¹⁶⁴ Bir gice şâh-ı islâm ‘âlem-i menâm da görür ki bir hoşnûmâ makâm da seyr ü hiram edüb bir şâhsı Nuranî Peyker ve Hüsnü manzarayla bir ruh musevver âşikâr olub ol cây-ı dilpeziri tamir ve ol mahal dil-güşâyı pây-ı serîr-i ma‘delet musîr itmeyi Şâh-ı Kışvergîr zamîrine ilgâ eyledi. Hâb’dan beydar olıcak ‘ümera-yı nâm-dârı ihzâr edüb ol kaza-yı behçet iktizâ-yı tefehhus için süvâr oldular. Ve Edirne diyârına güzâr eylediler. Hâlen dârü’l sa‘âdet olan mahal-i sefâ bahçe nâzar-ı şâh niku seyr mütea‘lik oldukda âlem-i misal de gördükleri nüshet-gâh ittigü mütebeyyin ve ol heykeli nuranî delâlet eylediği nişimen olduğu müte‘ayyin olub ol mekân-ı cennet nişân da vazî‘ bünyân için fermân-ı lâzîmü’l iz‘an sudûr etti. Fi’l-hâl âsitâne-i ikbâlde mülâzım olan mühendesan-ı kar-dan ve üstâdân-ı rûşen revân ve ‘arsa-ı behçet-karın ‘aramgâh irem âyında bağ-ı Firdevs veş ve kasrı ref’ dilkeş peydâ ettiler. Ve sultân-ı dâra-yı için neşimen olmaga kâbil bir saray-ı server efza bünyâd eylediler. Ve ‘âyan-ı devlet ve ‘âvan-ı hazret için etraf ve cevânibinde menâzil-i âliye ve mesâkin tayyibe samiyye binâ olunub zeman-ı yesîr de ol belde-i dilpeziirde cem’ kesir tavattun edüb ebniye-i ‘âli bünyân ve ‘âma-i rasihü’l erkân ihdâs olunub etraf-ı bilâddan ol emn-i âbâda irtihâl eden ricâl-i menâzil ferağ ve nice bostan ve bağ tertib etmekle ol şehir-i mu‘azzam suvâd-ı ‘âzâm olmuşdur. Tellâhık-ı himem selâtîn yüm kerem ile mebâni hayrat ve vücûh müberrat-ı firâvan mesâcid ve ma‘bedi bi-pâyân ve medreseler ve hângâhlar ve sâdırin ve Vâradîn âramgâhlar ve mu‘allimhâneler ve latif keşaneler ve mükellef sokaklar ve bazarlar ve köprüler ve hanlar [45^a] ve nice âsârlar ziyâde olmakla ol belde-i tayyibe kubbetü’l-islâm ve temsâl-i dârü’s-selâm olmuşdur. Ol dârü’l emân ve satt-ı ma‘mûre-i büldân da vâki’ olmagan cem’ buka‘ dan envâi‘ menâi‘ nakli asân olmakla esbâb-ı ma‘âş mesâlih-i zindegânî ve inti‘aş firâvân ve devâb ve mevâşi bi pâyân ve lehûm ve rûsûm u erzân olduğu cihetden payitaht-ı sultânî mâdalet nişân oldu.

Feth-i Yanbolu ve Nehb-i İhtîmân ve Samakov

Sultân-ı kışvergîr saray-ı dilpezir itmâmı için Edirne de tevâkkuf ve te’hîr edüb diyâr-ı küffâr-ı nehib u teshîr için serdâr’an dilir ile cem’ kesir irsâlinde hüsnü tedbir

¹⁶⁴Buyurdular AN: buyurub B.

eyleyüb Timurtaş Begi Yanbolu ve Kızılağaç Yenicesini feth ile me'mur eylediler. Ve Lala Şâhin Pâşâ'yı taht-ı hükümette olan sipâh ile Samakov ihtimân vilâyetini teshîr ve gâret için gönderdiler. Sene semân ve sittîn ve sebâ'mîe de Kızılağaç Yenicesi feth olunub kâfir-i kabul i 'akd-i zimmet edüb izhâr-ı itâ'at eyledikde ol vilâyet dâhil hayta-i zabt u teshîr olıcak Timurtaş Beg bilâd tehîr Yanbolu cânibine revâne oldu. Yanbolu tekûr u leccü inâd ile ve istihkâm-ı bâr u ve hisârına itimâd ile muhalefet ve şikâk mesleğine salık olub hisâra girdi. Bir fâsl bahâr mübarazan-ı nâm-dar pay-ı hisârdâ karar edüb mazmarı mübareze de pâydar oldular. Peyani hare güzâr kâim makâm sefir oldu. Ve zebân-ı hüsam güzârında-i peygâm olub Yokus kuş Sahrâ-yı semâye-yi şevket islâm sadâsını edâ eyledi. Ve o ây kürre-i nây-ı olup mehazili bad-i peymânî vadi-i fenâ-ya da'vet için nidâ' eyledi. Bil ahire ol gürûh pûr-endûh mücâhidîn ve sipâh-ı dînî istilâların ve mezîd-i istilâlarına göricek teslim hisârı lâzım bilüb itâ'ata 'âzm olmuşlar idi. Ammâ hamîyyet-i câhiliyye muktezâsı üzre birkaç gün te'hîr itmeyi tedbir etmişler. Lâkin mürûr u i'tidâl havây-ı bahâr ile derûn u hisâr-ı âteşbâr olub kürre-i ateş gibi tâbnâk olmanın muhâsara zeykû'n-nefs mizâçların mütekedder. Ve 'ûfunet-i hevâ ta'âm şarâbların mütegayyir idicek çâre-ger teslim-i hisâr oldu.¹⁶⁵ Ve gâziyan zafer şî'ârın her biri ganâyim-i bî-şümâr ile pûr-bâr oldu. Ve Timurtaş Beg ganâyim-i bîğirane ve hedâyâ-yı şâhâne ile âstâne-i sultâne revâne oldu. Lala Şâhin dâhi Samakov ihtimân diyârına akîn edüb reşki mâhr u mir gulâm ve kenîz pîr-i çehr ele götürüb ¹⁶⁶ nefâys-i ecnâs ve ganâyim ve emvali bi kıyas götürüb dergâhı şâh-ı dîn-i penâhdan 'âzm-râh etti. Ol iki serdâr [45^b] Gazâ me'nus muhraz-i şeref-i pabûs olub rûsum tehniyet saray-ı server efza-yı envâ'-i tebcîl ve tekrîm berle takdim ve pişkeşlerini 'arz u teslim ettikde mazhar-ı iltifat şâh-ı kerim oldular.

Zıkr-i Kışvergiri Sultân Be Mülki Rum-ili

Sultân-ı bâ zühûr Rum-ili diyârına 'ubûr ettikde beş yıl mürûr edince ol cânibde ârâm edüb sene seb'â ve sittîn ve seb'âmîe den sene isneyn ve seb'eyn ve seb'âmîe'ye varınca gâh nefesi nefisleriyle ve gâh irsâl sipâh ile feth-i memâlik ve bilâd ikâmet

¹⁶⁵ Teslim-i hisar oldu AN: -B.

¹⁶⁶ Getürüb AN: + nefayis-i ecnas ve ganayim ve emvali bi kıyas götürüb M.

merâsim-i cihâd eylediler. Ve sene tis'a ve sittîn ve seb'âmîe de henüz Edirne sarayı tamam olmadığı cihetten Dimetoka da kışlayub evvel bahârda 'asker-i zafer şî'ar ile Aydos cânibine güzâr buyurdular. Aydos hâkimi 'aczone hâkim ve galebe-i sipâhi dîn-i cezm olub takdim mukaddemâtı sulh u istislâm edüb mukâveha ve nizâ'sız ihtiyâr-ı itâ'at şâh-ı islâm eyledi. Ol diyârın levâzım muhâfazatı îtimâm olunub Karin ovası cânibine 'âzimet buyruldu. Ol diyâr dâhi tartü'l bâb dâhil tasarruf nevvab-ı kâmyâb oldu. Andan sonra sirâyet-i nusret sirâyet-i Süzebolu hisârı civârında nasb olundu. Zabt-ı hisâr-ı istihkâm bâr ü ve dîvâra istihzâr edüb mukaddemâ teslimden imtinâ' etti. Aher kar mukavemete 'âdem-i iktidâr müşâhedeşi mûcib-i teslim-i hisâr ve ol vilâyet kâfiri harâc-güzâr oldu. Ve Hayrabolu dâhi ol sene de feth olunub zamîne-i memâlik-i islâmiye oldukda sultân-i âlî cenâb ganâyim-i bi hesâb ile Edirneye mua'vedet buyurdular. Saray-ı cedîd mu'allil-i hâliye îtimâm ve zeyur ihtitâm birle mahal olmağın bediri tam gibi menzil-i Söğütte âsâyış ve ârâm edüb sene seb'eyn ve seb'amîe şitâsını ol darü'l sa'âdete geçirdiler. Hüsrev-i siphir çarmin burç u şerefden rûy-i zemîn üzre tâlî' ve ihterân şükûfe ve izhâr-ı bahâr felek izhâr-ı çemen-zâr'dan lâmi' olıcak saltak-i afak hazretlerinin zamîr-i hûrşit eşraklarına feth-i kasabat ve teshîr-i vilâyet dâi'yesi helecan edüb Kırk kilisa fethine 'âzimet ve az zamanda hafzası rehin-i hezimet kıldılar. Ve ol bakie'-i behşet 'asa ve kişver hoş ki kesretli hubub ve simar ve aziyyet miyâh hoş güvar ile iştiâr bulmuştur. Cümle muzafat darü'l islâm'dan olub sipâh nusret-i penâh nefayis-i ganâyim ile mahzuz ve nazar 'inâyet-i şâhi [46^a] Birle melhûz olub cevâri ve glmânperi zâd ile nişimen efrâd-ı ecnad nümune-yi behiş mevü'du timsal-i halvat ehl-i keşf ve şühud oldu. Andan sonra Pınar hisâr üzre nehzet ihtiyâr olunub ol kal'a üstuvar dâhi lek döküp sütüran gûzat ile zemîne hemvare kâfirleri giriftâr ve mütemerridleri Ta'mar-ı' tığ-ı ateşbâr oldu. Ve sipâh-ı mensûr Kırkkiliseyi mahsur ettikleri eyyâm da sultân bâ ikbâl Mihal oğlunu vize kal'asını muhâsara için ırsâl buyurmuşlardı. Bu iki kal'a feth olunca Mihal oğlun Vize kal'asını muhasara edüb zabıtlarını ta'ciz etmiş imiş. Feth ü kal'a müyesser olıcak şâh-ı baneval 'izz ü ikbâl ve ferağ bâl ile Vize cânibine irtihâl buyurdular. Bir ay mıkdarı harb ve kıtalden sonra kâfirler bi mecal olub 'arz-ı emvâl ile emân talebine iştigâl eylediler. Ol kişver-i dil-güşâ ki tayyib-i hevâ ve veas'at-ı feza ve besâtîn hoş nümâyla gamzedâ ve meserret efza'dır. Ve İstanbul karîb iki günlük mesafede vâki'i

ve Edirne ve İstanbul Begininde olan kasabat-ı içre ihahsen-i mevâzi'dir. Ve miyâh-ı câriye nisâmı saire'si sermâye-i müserret ve vasita' irtiyâh ve behcetdir. Şâh-ı pûr-mükerremat kalemrev nâ-mülhâk olıcak İstanbul tekûrunun teferrûc kâh-ı ve mahallü seyr u nigâhı olmağın anın ta'arruz ve hücûmundan endişe edüb şîre Merd¹⁶⁷ Beg nâm-ı bir neber bîşe zabt-ı kal'a içün ta'yîn buyruldu.

'Avd Sultân Bi Cânib Bursa

Sultân Nîknâm Rum-ili diyârında beş yıl mikdarı ârâm ve kişvergirlik levâzımını itmâm buyurub sene esn'eyn ve seb'eyn ve seb'âmîe de mahrûsa-i Bursa'ya sâye sâlub bezli 'itâyâ ile 'amme-i beraya'dan hayır du'âlar alub müceddidan ol memleket-i kudûm ü pûr-behçetleriyle timsal cennet oldu. Lala Şâhin Pâşâ'ya Filibe şehrini mahalli karar ve ol vilâyeti tîmâr tayîn buyurub Samakov ile İhtîmân vilâyetini teshîr içün ol cânibe revâne buyurdular. Lala Şâhin dahî bir mûcibi fermân-ı şâhı serdârı emir ve sipâh olub leşkeri mûr-i şîmar ile ol diyâra güzâr ederken kâpulu derbende dûçâr oldular. Mecâl-i güzâr bulmayacak nâ-çâr¹⁶⁸ olub ol divarı zemîne hemvâr ve derbendcilerin ba'zını berdâr ettiler. Andan ihtimân vilâyetini teshîr edüb re'âyasını kabul 'akd-ı zimmet etmeğın yerlerinde mukarrer kılub Samakov cânibine 'âzimet eylediler. Çarmurlu sahrasına vardıkda gördüler ki [46^b] Las kâfiri 'asker-i bi kıyas ile sahra yüzünü tutmuş. 'Asker-i islâm eğerçe 'adedan ekallu idi. Amma meleği ecel meded edüb muhârebe-i 'âzimedden sonra sipâh-ı dîn muzaffer ve mansûr ve gürûh ebnuh-i müşrikîn makhûr olub masdükâ-i hâl 'asker hamd ü olıcak kuvvet i kâhire ve gâlebe-i zâhire ile Samakov vilâyetine nüzûl ettiler. Ve ol mülk ü cedit'dir. Avn-ı melik-i mûcid ile zamîme-i memâlik sultânı bâteyid olub muhâfazat şeri âyetini riâ'yet ve re'âya ve sipâhisini 'asker islâma râ'yyet eyleyüb Lala Şâhin mukarra hükûmetine ki Filibe şehri'dir. Mu'avedet eyleyüb iğtinam ettiğî emval ile cem' ricâl ve ibtal şevket ehl-i dalal içün techiz ibtâl etmeye işigal gösterüb evvel bahârda cem' ettiğî leşker-i cerrar ile Saruyar diyârına ılgar edüb ol civârda olan memâlik ehl-ini harac

¹⁶⁷ Beg AN:- Merd M.

¹⁶⁸ Nâ-çâr AN: + olub M.

güzâr etti. Andan Sofya nevâhisini teshîr için tedbir-i şebkir edüb subh sadık gibi ol vilâyetin ufkundan tâlî' ve cünûd işa' Hurşid lâmi'a gibi sipâhi siyâhî küfr ü def' ve 'urûk ve 'asâb-ı düşman bedhâhî kâtî' oldular. Ve nice emval ve ganâyimi câmi' ve muhraz envâ' menâfi' ¹⁶⁹olub Filibe şehrine râci' oldular ve nefâyis-i tuhaftan mükellef ve pişkeşler tertib edüb sultân-ı bâ ikbâl cenâbına irsâl eylediler.

'Azm-ı Sultân Basub¹⁷⁰ Köstendil

Şâh kişver 'adl dâd imdâd baht hudâdâd ile esbâb-ı ikâmet cihâd ve levâzım teshîr bilâdi câmi' olub mirat-ı devlet ve ikbâl ü âyine-i nâsiye câh u celâllerinde fütühât-ı mütakibe ve tevfikat mütenasibe sûretini müşâhade ve 'âlâyı livâ-yı cihâdde 'akdâm ve mücâhide idüb

171

چشم‌کیتی تری مرو در خواب

از دست میرود در یاب

172

Hitâbını semî' rızasıyla işüdüb rızâsıyla Rum-ili diyârında say u içtihad eden ümerâ-yı' nik-râşâh kişver güşâ kusûmünü istidaâ' etmeğin sene selâse ve seb'eyn ve seb'amie bihârında sipâh nâ-mahsur ile Rum-ili cânıbine 'ubûr ettiler. Ve Köstendil vilâyetinden Lala Şâhin feth ettiği mevaza'ı himâyet ve bâkiye vilâyetinde nasb-ı râyetini ve ol diyâra güzâr buyurdukda eğerçe Köstendil tekûru ki Köstantin demekle ¹⁷³meşhur idi. Mezkûr ve kesret-i memâlik ve sipâh ile meşhur olub diyâr-ı Bulgar'da fermân güzâr idi. Ve tılâ' ve nakkare [47^a] ma'denlerine müştemâl memleketlerde

¹⁶⁹ Olub AN: - B.

¹⁷⁰ Basub AN: Be- Feth B.

¹⁷¹ Nazm AN: Begit B.

¹⁷² "Nazm: Cihânı izleyen gözler uykuya dalarsa/Bekle sen artık, fırsat uçup gitti anda" anlamlarına gelmektedir.

¹⁷³ Demekle AN: +meşhur idi B.

şehriyâr idi. Mezîd-i iktidârına iğtirâr ile civârında olan mülûk-u itâ‘at etmez idi. Ve sevdâyı istiklâl sevdasından kaşmir idi. Ama sebep-i sultân kişvergir kalbine te’sir edüb mezîd-i haşmet ü şevket ile diyâr-ı ‘âzimetleri ve kemâl kudret ve setût ile kalem-revine nehzetleri mesmû‘ olıcak mağlûb olmasına câzim ve itâ‘at ve inkıyâd mesleğine sülûki ‘azm olub teberrûkat-ı lâyika ve hedâyâ fâyika ile istikbâl etti. Ve mefâtihi-i kılâ‘nı ve makalîd-i buka‘ini teslim ve ‘ubûdiyyet şerî‘âtını takdim eyledik de mazhâr-ı¹⁷⁴ iltifât ile melhûz¹⁷⁵ ve hali‘ teşrîfât ile mahzûz olub ta‘yin cizye ve harâc ile gerü memleketine vali olmasına emr u âli sudûr etti. Ve sultân-i bâ-zuhûr ger ü Bursa tarafına ‘ubûr etti.

176

شهر بوزیه ساری صالک
چوشاه
مستریخ اولوی اهل شهر و سپاه

177

‘Ubûr-u Şeh Be Rum-ili Diğer Mebâr

Sultânın nik-nihâd-ı âli mihâd-i mahrûsa-i Bursada ve sade-i ‘adl ü dâda istinâd edüb çâr-balışi devlet üzre asâyiş¹⁷⁸ üzre iken sene erba‘ ve seb‘eyn ve seb‘âmîe Vize hâkimi olan Şire Merd Beg cânibinden haber geldi ki İstanbul tekûru ‘asker gönderüb Vize etrafını gâret ve ol nevâhiye îsâl-i hasarâte cesaret edüb kal‘ayı almaya ‘azîmet eyledi. Lâ-cerem mevâd-ı gazab-ı sultân-ı ‘alışan hareket ve heyecan edüb âlel fevr mücâhidan cem‘ine fermân ü vâcibü‘l iza‘n sudûr edüb Gelibolu mâ‘berinden ‘ubûr

¹⁷⁴ Mazhar AN: nazar B.

¹⁷⁵ Melhuz AN: menzur B.

¹⁷⁶ Müellif AN: begit B.

¹⁷⁷ “Yazardan: Düşünce Şâh’ın çınar gibi gölgesi Bursa’ya/ “askerleriyle bu şehrin hemşehrisi buldu safa” anlamlarına gelmektedir.

¹⁷⁸ Üzre AN: -M.

olundu. Andan Mâlkara'ya varılıb Rum-ili sipêhdârlarını ihsâr için ahkâm mutâ'a ısdâr bulıcak Lala Şâhin ve Evrenos Beg vesâir ümerâ ve 'asker zafer me'âsir nevâhi Mâlkara'da sultân hizmetine vâsıl ve envâi' ıslâha ve emti'â-yı gir-anmaye ile müzeyyen olmuş sipâh-ı nusret penâh müşâhedesinden sultâna meserretler hâsıl olub Rum-ili 'askeri ile Anadolu 'askerinin içtimâ'inden Meracel behrey-ini yeltegiyan mefhûmi numeyân ve sufûf ve kütâyib ferikayn nazar-ı sultânı 'ayâ olıcak İstanbul tekûrunun naire-i fitnessi itfâ'ya bunca 'asker bi nihâya lâzım değildir deyu Lala Şâhin Pâşâ'yı ekser sipâh-ı dîn penâhına serdâr edüb İpsala nevâhisinden Ferecik şehrini fethi gönderüb bakiye-i mücâhidîn ile ol şâh-ehl-i dîn İstanbul nevâhisine 'âzimet ta'yin etti. Evvela İstanbul'a bir günlük yolda İncügüz kal'asını muhasara edüb [47^b] iki üç günde feth-i müyesserr olub galîz ve mütemerridleri tu'me-i şimşir vezzen ve niceleri burada vesair oldu. Oradan Çatal Burgaz cânibine âğâz buyurulub zabt Burgaz İncügüz hâkiminin sergüzeştine vâkıf olmağın ita'at mevkuf vâkıf ve teslim hisâr ile ihsân sultân musadif oldu. Ve hüsn-i ittifaktan ol evkâtta da Lala Şâhin Ferecik şehrini teshîr ettiği sultân-ı kişvergir cenâbına tebşîr olunub 'akabinde Lala Şâhin ganâyim ve emval ile dergâh şâha 'izzü ikbâl gibi mülâzım ve sultân-ı ve mes'udül gazayim nevahı İncügümüz de Bolonya kal'asının fethine 'âzm oldu on beş gün ceng ü cidâl ve harb u kıtal olub mâhtube-i fethi ehcâb'dan yüz göstermedi. Ve şâhidi zafer el vermedi. Feth ü teshîrde vukû' te'hîr mûcib-i zucret hatır-ı hatır olub bu ta'bir dilpezir ile meşâmı sagır ve kebiri pûr-'ubûr edüb buyurdular ki bu yıkıcakda tevakkuf ve ârâm ve feth u teshîri gâyet merâm olan memâlik'e teveccüh ve 'azîmetten mâni' dir. Meğer bunu tengri yıka deyüb 'askerden bir gürûh u şükûfu muhasara-yı hisâr için ibkâ edüb Karadeniz kenarına Sarf-ı inân-ı 'âzimet ve dıraht-ı vaadi eminden haber verür. Bir şeceri müteyemmün sayesinde istirâhat buyurdular. Ol sebzezarda tenezzüh ve ârâm ederken nâgâh bir beridi hoş hiram ol veche-i kirâm dergâhına 'akd-ı ihrâm eyleyüb hengâm-ı vusûl da 'arz-ı peygam edüb bu vecihle best-i kelâm meserret encâm etti ki yüm-i du'âyı padişâh-ı islâm ile ol hisâr üstüvârın bir dîvâr-ı 'arza-i inhidâm oldu ve mazmûn-u kerime-i ¹⁷⁹وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً meşhûd dide-i enâm oldu. Bu müjde-

¹⁷⁹ Kur'an-ı Kerim, Enbiyâ sûresi, 11. âyet, "Biz, halkı zulümde ısrar eden nice memleketleri kırıp geçirdik."

i sürûr encâm ile şâh nîknâm mesrûr ve şad-kâm olub ol diraht-ı hümâyûna devletlû kavak nam verdi.

نظم
180

برومند باداھی آن درخت

کبر سایه ان توان بردرخت

181

Lala Şâhin ol cânibe irsâl eyledi. Lala Şâhin dâhi bir tevakkuf ol kal'ayı ve emval ve ganâyimini zabt edüb re'âyasını mekânlarında temekin ve meskenlerinde teskin edüb hâzana-i bigrane ile şâh-ı ferzâne âsitânesine revâne oldu. Tal'a ve nakre âlât u nukûd vesâir teberrükât bir mertebe'de vafir ve bi kıyas idi ki bir altun tas bir bir sipâhi eline girüb hıfzen men idi. Elhas başına koyub destâr ile setr etti.[48^a] Dil-i¹⁸² şah âgâh ol mu'tâde muhâlif-i külâha nigâh edicek buna külâhtır deyu istihbâr duyurdu. Ol sipâhi dâhi sultân kerim hazretlerinin lutf amîm ve halık 'âzime i'timâdı vusa't kerim Rifat-ı himemîne mezîd-i i'tikâdı olmağın sırrı mestûr'nu izhâr ve bîm u hirâs ile ketm ettiği tâsi aşikâr eyleyüb dedi ki devlet şâh-ı ben hâk râhi bu meserret külâhı birle mübâhı etti. Üstür zehebeke mazmûnunu meslek edüb ehl-i gadırdan setr için bu vazî' ihtiyâr ettim dedikde kelâm Begnel intacı ve efser edindiği girânmaya tâcî matbu' tabî' hüsrev dâvar makbûl şâh-ı kerim perver olub nesîm cûdları emvac-ı bahri keremlerini tahrip edüb ol tas-ı tulâ-yı mücâhid-i mezbûra temlîk buyurdular. Ba'zı nâ-kalan ihbâr böyle ihbâr etmişlerdir ki bende-gân-ı şâh-ı üskûf dedikleri külâh-ı zeyûr tılâ tezyin eylemek ol zamanda fermân buyruldu. Ve bu vâzi' cedid hâdisenin menşei ol gâzi tas puşa taklît oldu. Bu rivâyetin sıhhâtı t'akdiri üzre yâh temil Murâdı râvi iştihâr ve şüyû'nun ol zamanda vuku' olâ ve ilâ Süleyman Pâşâ'yı Gâzi ihtirâ'dır deyu rivâyet

¹⁸⁰ Nazm AN: Begit B.

¹⁸¹ "Nazm: Bu ağaçla sevindi öyle mutlu oldu ki/Gölgesinde buldu ağaç da ondaki heybeti" anlamına gelmektedir.

¹⁸² Dil-i AN: + şah B.

olundu. Sâbika mezkûr olmuştur. Ve ol hisâr tenri yıkdığı dimekle iştiâr buyrulmuştur.

Fethi-i Büldân Bamer-i Hâkani

Sultân âfâk sene-i mezbûrede Edirne cânıbıne ‘azm ı kışlak edüb evail sene 775 hams ve seb‘eyn ve seb‘âmîe de vezîrâ‘zam olan Hayreddin Pâşâ’yı ki sabıka kâdî-‘asker idi. Ve Çandarlı Halil dimekle mâruf idi. Vezir olıcak Hayreddin Pâşâyıla mülakkıb olmuştur. Ve Rum-ilinin cânıb garbısında sahil-i deryâya gârib vilâyetten Borlu, İskete ve Marolya kılâ‘nı küffâr elinden kılâ‘ için ol semte revâne buyurub Evrenos Begi dâhi sipâh-dârlık turunda dilir ve fenn teshîrde sâhib tedbîr ve ol serhaddin ahvâline kemâ yenbağî olduğu cihetten Hayreddin Pâşâyı koştular. ‘Asker-i mücâhidin duâ‘yı şâh-ı dîn ile râh-ı cihâde sülûk edüb Gümilcine’ye geldik de Hayreddin Pâşâ’nın Gümilcine de tevakkuf u münâsib görölüb Evrenos Beg sayir ümerâ ile Borlu ve İskete üzerine vardılar. Hüsn-ı tedbir ile ol vilâyeti teshîr ve reâ‘ya ve sekenesine meskenlerinde takdîr edüb kılâ‘ zabtına mu‘temed ve kârdân nekhıbanlar koyub Marolya kal‘asına vardılar. Marolya nâm-ı bir ‘avrat ki ol kal‘anın [48^b] hâkimesi idi. Siroz hâkimiyle karâbeti olub andan istimdâd ve imdâdına istinâd edüb ibtidayı halde inkıyâddan imtina‘ ve teslîm-i kal‘adan irtida‘ eyledi. Ve Murâdına muhârebeler edüb serfûrû etmedi. Zamân-ı muhâsara ve muhârebe imtidâd ve Siroz hâkiminden imdâd ihtimâli insidâd bulıcak sulha rağbet edüb mâl firâvan ile teslîm-i hisâr eyledi. Hâlâ ol hisâr ‘avret hisârı dimekle iştiâr bulmuştur. Hayreddin Pâşâ nukûd u ecnas-ı bî-şümâr ve gılmân ve cevâri ve per ü ruhsâr ile sultân kâmkâr cânıbıne vazi‘ cebîn iftikâr eyleyüb nefâyis emvâl ile hazâne-i sultânı mâlamâl etti. Ve sene-i mezbûrda henüz Hayreddin Pâşâ mürâca‘at etmemişken Sultân Gâzî ve balabân nâm-ı bir dilâver serbâzî Siroz hisârını muhasâra için gönderilmişlerdi. Ol cihatten Siroz hâkimi Marolya ya imdâda mecâl bulmamış idi. Hayreddin Pâşâ mürâca‘at edicek Lala Şâhini de Delü Balabana imdâd için Siroz cânıbıne revâna ettiler. Lala Şâhin dâhi ‘asker-i kesir ile Siroz teshîrine ‘âzimet edüb mukaddemen Kavala kal‘asına havale olub vehle ü gula da feth edüb gümüş madenini zabt etti. Andan Drama kalesine vardı. Onu dâhi zaman-ı yesirde teshîr eyledi Andan Zihne vilâyetinde feth râyetini dikub ol vilâyetini bâ serhâ zabt etti. Ve telif kılub reâ‘ya kalub her birini

mesâkin me'lufelerine sakin edüb ol memâlik-i ehl-i ile ref' mesleğine salık olmagla ol etraf da olan nüfûs adâlet-i 'osmaniye'ye me'nûs olub inkiyâddan müctenib olanlar cân ve dilden bende olmaga râgib ve mutâva't târikine zâhib oldular. Binâen 'ali zalik Siroz kal'asına dâhi sulh ile mâlik oldular. Andan Karaferye kal'asını dâhi 'ahd u peymân 'akd-ı zimmet ve emân ile feth edüb cem' kılâ'a meftûha-yı zabt ve kabz besat levâzımını hallu rabt eyleyüb sene sitte ve seb'eyn ve seb'âmîe de emvâl ganîmet ile dergâh-ı mukârrem penâh savbına 'azîmet eyledikde sultân 'âli cenâb şûkr mün'am vehhâb edüb Bursa cânibinine şitâb buyurdu.

'Azîm Sultân Be Fethi Kışver Sırf

Küffâr hâksârî vilâyet-i Sırf bilâdi islâmiye eziyet îsâlinde makdurların sarf ettikleri sultân-ı kışver sitân asitânına ma'ruz oldukda hamîyyet-i dîniyye ve gayret tîniyyeleri harekete gelüb sipâh-ı bi-şumâr ve leşker bi-ihsâr edub ve ferzind hâlefleri Sultân Yıldırım Bayezid Hamî mesned-i pûr u şereflerinde cânîşin eyleyüb sene seb'â ve seb'eyn ve seb'âmîe Gelibolu tarafına güzâr etti. Ve bi tevakkuf Sırf diyârına 'âzîm ve hâkimi olan las oğlunu istisâle câzim olub haşmeti tam ve cem'îyyet ¹⁸³ ile ol serhaddi. Madrab-ı hıyâm eyledi. Hâkim Sırf leşker-i islâm jerf ediğîn Bilecek 'inân 'âzîmi firâr semtine sarf etti. Ve hazâin ve emvâl esbâb memleketini müstahkim kâl'a vâzî' ve nefâyis-i emtiâ'yı bilesince ref' eyledi. Ve itilâf zâhire zer' eyledi. Ve reâ'ya ve sakine-i diyâr düşvar küffâr dağlara dağulub memleketini hâlî kodılar. Şâh kışvergir leşker-i kesir ile ol hâlî diyâra nüzûl buyurdukda galebe-i kaht ile ol sipâh bigrân nâ-tûvân olub dört ay mikdârı perişân hâl olıcak şitâ karib olmağın dergâh-ı cihân penâh savbına 'arz-ı hâl ettiler. Vüzerâ ve ümerâu nîk ile meşveret buyruldukda medâr-ı efkârda sâybe ve müntehâ ârâ-i sâgibeleri bu vech üzre mukarrer oldu ki Semendire gurbunda Niş kal'asını feth ederler. Bu ray-ı zerrîn makbûl tabî' fahr-i selâtîn olub ol savba nehzet buyurdular. Hisâr-ı mezbûr 'asker mansûr ile mahsur ve teveccüh hâtır sultânı teshîr maksur olub muhârebat 'âzime vukû' bulub tarafından çok âdem helâk oldu. Eğerçe ol kal'anın kal'a-i kemâl metânetinden gâyetle 'asir ve ol hisâr-ı düşvârgir meşgulü'l teshîr idi. Ammâ rehğüzârı bir kenarda vâkî' olmağın muhâfazatı

¹⁸³ Cem'îyyet-i AN : +la kelâm B.

içün tevkir esbâb ceng u cidâl ve teksir-i ricâl olunmamış. Bil ahire destur-u yağma ile fetih olundu. Ve menâ'at ve hasânat hisâra itimâd ile ol bilâdin emti'âsı anda muhfuz idi. Yümn ü ikbâl şâhda dîn ile nasib mücâhidin olub cevârı ve gılmân per u veş ve esbâb u alât-ı ceng ü keşâkeş guzât eline girdi. Ve nefâyis emti'â-ı girân bahâ nazır-ı sultâna erdi. Ve nice bahşış ve 'atâ'ya 'amma-i serâya verdi. Ve hinta ve şa'ir ki ol ashâb-ı sa'ir hisârda der ebnâr etmişler idi. Sipâh ve mevâşımın sebeb-i intizâm ma'aşı oldu. Ve şiddet kaht'tan sonra zuhûr ferc eğerçe müterâhi oldu. Ammâ 'avn-ı ilâhîyle mâl-ı tengi ferâhı oldu. Çün haber fetih niş niş zehir-i âlûd gibi las oğluna vürûd ettikde dil [49^b] pûr-âlâm ve cân-ı bi-ârâmına kar gir olub 'ayân-ı memleketi ile istişâre ve kahr-ı sultâniden isticare bâbında istihâre eyledi. Bil ahire istifâ ve istiğfâr mesleğini ihtiyâr edüb tuhaf-ı layka ve hedâyâ-yı râyığa ile elçi gönderüb 'arz-ı 'ubûdiyyet ve inkisâr ile taleb-i zinhar eyledi. Ve üç yıllık harâc ihrâç edüb dergâh-ı cihân penâh savbına iblağ eyledi. Ve her yıl elli vukıyye gümüş irsâlini iltizâm eyledi. Ümerâ ve erkân-ı devlet ve 'ayân-ı saltanata peşkeşler gönderüb sâir mülûk haraç güzâr idadından olmayı istida' eyledikde müddeiyyatı telakkî bil-kabul buyruldu. Ve Niş hisârını ve vilâyetini zabt ve muhâfazat levâzımını tedarikden sonra müşâk sefer müşâhidesinde meşâhide âlâm eden mücâhidlere icâze-i insirâf sudûr edüb Bursa cânıbına 'azm-i hümayûn buyruldu. Ve sultân bülend ve sâde ol şitada Bursa'da ikâmet ve merâsim mâ'dilet-i idâmet buyruldu.

'Azm-i Sultân Bi¹⁸⁴ Teshir-i Diyâr-ı Susmanos

Mülûk-ü küffârdan¹⁸⁵ mezîd iktidâr ile iştiâr bulan Susmanos ki Silistre ve Niğbolu da valî idi. Sene semân ve seb'in ve seb'âmîe'de şâh-ı cihân penâh memleketini teshîr içün Bursa'dan Gelibolu'ya 'ubûr buyurduğundan âgâh olcâk mukavemetten 'aczone intibâh ile dergâh-ı felek iştibâh savbına 'âzım râh etti. Ve teberrûkat-ı layka ve tuhaf-ı raife ihzâr ve haraç güzâr olmayı ihtiyâr edüb istikbâl şâh-ı bâ ikbâle isti'cal eyledi. 'Arz mutâve'ate mübâdereti ve izhâr-ı 'ubudiyyete mesâ'riatı dergâh-ı şâha hoş gelüb mezîd-i i'zâz ile serfirâz ve kemâl iltifatla

¹⁸⁴ Sultan bi diyâr AN: sultan bi teshir-i diyâr M.

¹⁸⁵ Küffârdan AN: + mezîd-i M.

imsalinden mümtaz kılub giru memleketinde hâkim eyledi. Ve her seferde ki huzuruna işâret âliye sudûr ede hazûr ola ve vürûd-u emir sultâniyye' ye muntazır ola deyü fermân-ı 'âlîşan ısdâr buyruldu. Ve ol kış Edirne de ikâmet buyurub Rum-ili Beglerbegliği Timurtaş Bege 'inâyet buyruldu. Ve tedbir-i dil-pezir Timurtaş'ı sebebiyle nice umûr u mustahsine nâşi oldu. Cümleden sipâhi oğlunu 'askerini ihdâs emir-i mezbûrdan sadır oldu. Vefât eden sipâhilerin vazîfe ve tîmârlarını evlâdlarına taksîm edüb kuloğlu mahrum olmak ol nâmdârın âsârın müstahsinesindendir. Ve hıfz-ı levâzım ve esbâb-ı sefer hıdmet-i esb ve ester için Voynuk 'askerini ihtirâ'a nun evzâğındandır. [50^a] Ve bunun emsâli nice tedâbir hasene ve -ı müstahsine ievzâ' müstehsine ezhâr ettiği iştihâr bulmuşdur.

Te'hhül Gerden Şeh Yıldırım Hân

Tazâ'ûf ü esbâb ı devlet ve teradûf işâr şevket gazî hudâvendigâr her memleket ve diyârda mezîd-i iştihâr bulub sünûh eden fütûh u cedîde ve zuhûr bulan asar-ı 'adîde tehniyeti için mülûk âfâk tehniyet nâmeler gönderdi. Temhîd mebânî muhabbet ve ihlâs ve te'kîd me'ânî müddet ve ihtisâs eylediler. Cümle-i mülûkden Germiyânoğlu irtifâ' râyât-ı zafer âyât-i sultânı rûz-be-rûz ezyâd bulduğunu görüb sâl ömrü dahisin herem ve piriye ayırub memâlik-i mahrûsa-i 'osmaniyeye garbu civârı olmayın tarh-ı bünyâd hub ve vedad mesleğine zâhib ve rakiyye-i 'ubûdiyyetini râbika-i ihlâsa idhâle râğb olub Ya'kûb Beg nâm-ı ferzindine bu husûsda nesâyih-ı salihâ ilgâ edüb etti ki meymeneti takviyet-i dîn ve bereket-i hidmet şeri' mübin ile hânedân-ı 'âlî 'osman terakkî ve izdiyâd üze ve eyyâm-ı huceste fercâm saltanatları imtidâd üze olmak nâsiyye-i ikbâl ve cebhe-i ahvâl saâdet me'âllarından nümâyan ve lâyiğ ve mutâva'at ve mütaba'atlarını ihtiyâr-ı netâic-i sâlihaya medâr ittiği vâzıhdır. Ruh bedene mülâki iken ve bakıyye hayattan ramak yesîr bâkî iken ol hânedan ile muvâsalat ve izhâr 'ubudiyyet ve mutâva'at layık hâl ve muntec âmâldir. Bu tedbir-i dilpezir makbul u tab-ı civân ve pir olub kerime-i sulbiyyesini Yıldırım Bâyezîd Hanma nâmzed edüb şeref kabulleri ricâsını ve ferzendi ercümendi. Ya'kûb Begi bendeliğe kabul istid'âsını mütezzamin nâme ile dergâh şâh cihân penâha İshâk Fâkih nâm 'azîzi ba'zı a'yân-ı memleket Germiyân ile elçi gönderüb ol seyülük husûlün ve müsteda'sının kabulen temenni eyledi. Ve Kütahya şehrini ve Simav vilâyetini ve Eğrigöz kal'asını ve

Tavşanlı kal'asını cihaz tarık-i ile vermeği mektubda derc eyledi. Mezbûr elçi dâhi âlî pişkeşlerle Edirne'de şerefi pabûs sultânı ile müşerref olcâk mâ'mûlleri makbûl olub nevâziş şâh-ı ile mübâhi kılunub icâzet insiraf esdad buyruldu. 'Akablarınca şâh-ı bülend himmet Bursa cânibine 'âzimet buyurub tertib esbâb cemiyete mübâşeret buyruldular. Ve takdim merâsim da'vet 'âm ve sala'yı meclis meserret iltiyâm için selâtin ve hükkâm-ı İslâm talebine elçiyân ferhânde peyâm iblâğ buyurdular. Sene selâse ve semânin ve seb'âmîe de avân zibânî [50^b] Ecsâm tabî' ve eyyâm ra'nayî 'âm ki zaman-ı rubî' rabî'yidir sultân-ı cârbalış gerdün tali' hümâyûn da burc u şerefden nebat cilvegâh-ı çemen ve muhadderat ı nâzar gâh-ı gülşen nazzâresi için ref' nîkâb ihticâb ettikde fezâyı behişt asâyı Bursa'da bir mahali ferah fezâ ve mekân ı terhezade encümen serveri neşimen huzûr bünyâdi tarh olunub ol bezmgâh neşât nüzhetgâh irtibat da bast ı besat inbesat ve nim günâgün ile neşr-i büldân ve semâ'ât olundu. Ve erkân devlet ve 'ayân hazret meratbı münâsib hasebiyle mahalli münâsib de takarrür ve mülûk ve selâtin etrafdan envâ'-ı pişkeş ve hedâya ile gelen elçiler kemâ yenbegî tevkîr olundular. Ve sultân-ı Mısır ve Şam elçisi peygâm muhabbet encâm ile gelüb semendan hoş hiram ve bâd ü pâyân tend likâm getürüb ikâmet-i cihâd için 'adad olunmuş sâfînât cûyâdı şâh 'âli mihad dergâhına 'arz edüb sâyir emti-a nefise-i 'arabiyye ve hedâyâ lâıykayı behiyye manzur u nazar ı iltifât-ı sultânı ve makbul hatırı derya mukâtır-ı hâkan-i oldukda mürselini tanzîm ve beginlerinde mürûr eden sevâbık muhabbet-i temâyetim için resûl u mezbûr ikram ve i'ğzaz ile serfirâz vesair resûllerden mukaddem ve mümtaz buyruldu. O Andan sonra vilâyet-i Hamit ve Saruhan ve Aydın ve Menteşe ve Kastamonu ve Karaman mülûkünün resûlleri 'arz-ı hedâyâ edüb karin 'itaya oldular. Andan sonra vüzerâ ve ümerâ-yı saltanat ve erkân ve 'ayân devlet-i ıla haseb merâtehüm ve tertib-i münasebehüm kadar himmet ve endaze-i kudret ve haşmetler nice pişkeşler çekdiler. Cümleden Evronos Beg Gazî ki Rum-ili ümerâsının mukaddem ve serfirâz idi. Bu vecih üzre pişkeş çekti. Yuzres Gulâm Yusuf Nejad ki her biri reşagat ve sabahât had ile reşki ser ü azad ve gayret küllü şüküfte-i bâ midâd idi. Onun ellerinde gümüş tabaklar tıla-i hâlis mellû onun dâhi ellerinde gümüş tabaklar nakkare ve sim ile toplu seksen dilaram gulâm elinde dâhi nakra-i hâmedân-ı piyâle ve cameler şim'ad onlar ve maşrabalar ve ibrikler ve 'akabeler ol

vecîh matbu‘ üze reşk ü berîn olan meclis server ayını müşâhîde eden merd i hâkikat Begi nezaretde fehvâyı müserret ihtiva-yı

186' يُطَوِّفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانِ مُخَلَّدُونَ يَا كَوَافِرَ يَا قَوْمِ الْغَوَاةِ وَكَأَيُّ مَعِينٍ

Zâhir ve müstebîn oldu ve yüz re's kenîz-i 'iş ve engiz ki her biri gâret giri dilhayı ehl-i pür ü hayz ve hayret efzâyı kalub erbâb-ı temyiz idi. Ol reşgi Selâtin ve mülûk [51^a]olan yüz gulâm memlûk 'akabince 'arz olundukda âşinâ ve bîgâne ol emîr ferzânenin pişkeş bad ü şâhânesine âferîn ve hazeranı tahsin ettiler. Ve bir haddi mütekârin iktidârından sultân 'âlî miktarın endaze ihtîşâm ve istita'atına ve irtifa'a pâye menzeletine istidlâl eylediler. Çün cemiyet server mecalese muhasabet huzur ve mevaneset üslûb u dil-hâh üze ol bezmgâh da intidad buldu. Ve kamrani ve neşat ve şadumanı ve inbisat merâsimi tamam oldu. Elçilere izhâr-ı inâyet ve eltâf ı icâzet mu'avedet ve insirâfı buyruldu. Ve Evrenos Beg Gazî'nin pişkeşini sultân-i Mısır'a gönderüb sayer mülûke dâhi hedâyâ layika ve itâ'ya rayika irsâl buyurdu. Ve Sultân Mısır'a gönderdiği efras ciyâdı ve mutaya-ı cihâdi Evrenos Gazîye 'itâ'a buyurdu. Ve sayir hedayeyi erbâb-ı cihâd ve ümerâyı ecnaddan kalan bakâya'yı ammeyi beraya'ya hususa 'ulemâ ve sulehâya taksim buyurub hazane-i âmire'y-ie ol vâridâtan bir nesne teslim buyurulmadı. Ol velime-i kerime ve cemiyet-i 'âzime levâzımı istifâ'sından sonra 'ulemâ ve kûdât ve ümenâ ve sakattan ba'zı erbâb-ı vukûf ve ihtiyâr ı temşid-i mühim şer -i için ihtiyâr olunub cümleden Bursa kadısı Koca Efendi ki Kadı-zade-i Rumi'nin cedîd-i rihaliyle celillesi ile ve emir-i âlem olan Aksungur Ağa harem-i muhteremi ile ve Çavuşbaşı süle Çavuşoğlu Timur Han Çavuş ve ba'zı mukarrebân hazret ve muhadderat perde-i ismet hususen şehzâde-i bülend pâye-i dâyesi havası huddâm 'âlî makâm'dan binden ziyade âdem ile nakli arus için Kütahya cânibine irsâl buyuruldu. Firistâde-gân sultân Kütahya'ya karîb oldukda Germiyanoglu ekâbir ve 'ayân memleketini istikbâle gönderüb ve tayife âzâm ve târika iclâl ve ikrâm râ'yyetinde ihtimâm edüb ihtirâm tamam ile takdim merâsim kudûme ikdâm eyledi. Ve her biri şânına göre mekâna tenzîl etti. Ve menziletine göre mezil-i mukarrer edüb

186 Kur'an-ı Kerim, Vâkıa sûresi, 17 ve 18. Âyet: "Ellerinde saf gümüşten bardaklar, ibrikler, kâselerle göz değmemiş. Çevrelerinde ölümsüz gençler dolaşır,"

nezl ü ziyâfetini tekml etti. Mîhmandârlık merâsimini ve ziyâfet levâzımını hidmet şâyeste ve re'âyat bâ yesta ile istifâdan sonra tertîb ve lime-i nikâh ve tensik-i encümen meserret ve ifrâha iştigal edüb firistadegan sultân-ı evvel-den ahîre hali fahîme ve ina'matı vafire ile mahzuz ve nazar tevki ile melhûz edüb rûsûm u cemiyyeti îtmâm ve 'akdem nikâh-ı ahkâm-ı şerhi şerif üzre ahkâmından sonra ol mahtube-i mecelle [51^b] Celâlet mahcube-i hücre-i eyâleti Bursa efendisi mahzarında muhadderat-ı mezbûrata teslim şeri' ve kılâ' mezbûre tesliminin va'desine mer'î etti. Ve çâşnigîr başısı olan pâşâcık ağayı bile koşub hatununu yenge eyledi. Aksungur ağa dâhi hafzı kılâ'a levazımını tedarik edüb âsitan-ı sultân savbına revân oldular. Bursa'ya karîb geldikde 'ayân devlet ve 'ayân hazret server u mevfûr ve hubur nâ-mahsur ile istikbâl ve hayrim kasr-i kasrı irsâl eylediler. Şeb-ı hengâm erüb 'arus u rum-rûz u tenk firuz Sorhfam ile halvet-hâne-i şamdan yana ravân ve muhadderat hurdur. Nice hay-ı nurdan bu sür un pûrserverun seyrine ser birun eyleyüb sebistan gerdûn Temaşagah alemyan olub perde-i ebnusiden hezaran şame-i arusi taban ve sahn-ı felek ve mülk ü mülûkden kanadil i nur ve meşâ'al-i server numeyan oldukta nev'arûs devlet ve kamranı fezâ-yı imânı Yıldırım Hanı da cilve saz eyleyüb ol mahbûbe hicâle-i' nâz ile şehzâde-i Serfirâz devac ve şiru şeker gibi imsiraç edüb ikab-ı pûr-eşrâk gibi tak felek 'izzü irtifa da mezîd ve tâk iken ol bedri bi mâhâk ile hem vifâk oldu. Ve hem bu meclis işret ve şadumanı ve sohbet-i müserret ve kamrani esnasında sultân gazî ifâyet-i hicri hilafet ve muhadderat seraperde şerafetden bir kerime-i sulbiyyelerini ki Nevbave-i Nihal sultânı ve bâ gürûh gülistanı hânedân-ı 'osmani' idi. Karaman hâkimi Ali Begi nâmzed buyurdular. Eğerçe terakkib ihlâs ve hidmetkarı ve ricâ-yı mira'at ve zayyif tâ'atdarı edüb bigâneliği ve mübadereti hemhaneliğe tebdil buyurdular. Lakin aharkar hila f-ı Murâd-ı sultân-ı kâmkâr ol fitne cuvi bedgirdârdan aşikâr olub âkıbet etvâr nâ-hemvârının cezasını buldu.

İbtiya'a Şâh-ı Gazî Ba'zı Büldân Hamid

Salifü'l zıkr olan ve limeyi 'âzimi de müctemi' olan elçilere destur müraca'at sudûr ettik de şâh bâ zuhûr Hamid ili hâkimi Hüseyin Beg elçisine buyurdu ki biraraderim Hüseyin Beg'e bizden selam edüb diyesin ki Begnimizde olan muhabbetü vedad ve ilfât ve ittihâd muktezâsı üzre bir iltimâsımız vardır. Kabul cevabına ümüt

varız vürüd habere pür'ü intizâr bileler ve Karamanoğlu Ali Beg memâlik mahrûsamıza ekseriya tâatti eder. Ve bu hânedâna îsâl eziyete tasaddî eder. Diyârı Karaman civârında vilâyet-i hamiyetten bir nice kal'a ve hisâr [52^a]Muhâfaza-i serhad ve def' fitne-i eşrâr işrâr için¹⁸⁷ gâyetle lâzım ve nihâyetle mühim olmuştur. Ve tevkî olunur ki vech şer' üzere beg edüp bu cânibe temlik¹⁸⁸ ideler. Ve müceddiden silsile-i vedâdi tahrîk ideler. Hüseyin Beg dâhi Karamanoğlunun gurb-ı civârından ve dem-be-dem ızrâr ve azârından müteşekkî olmagın bu manâyı hahamı sultân 'âdil mücâveretini cüyân oldu. İttifâken bu esnâda Sultân Gâzî Kütahya seyrine 'azîmet buyurdular. Hüseyin Beg kendi memleketi teshîrine teveccüh etmek zannıyla husûs mezbûre mübâderet edüb izhâr mutâva'at eyledi. Ve orada buyurulan kılâ' beg'ine rızâ gösterdi. Bu haber bu meserrât rehber şâh-ı kışver dergâhına vürüd ettikde Begşehri ve Seydişehri ve Yalvaç, Karaağaç ve Isparta kal'alarını iştirâ için tâ'yin vekil edüb mebalığı 'âzime irsâl buyurdu. Hüseyin Beg dâhi hâlefi vada ikdâm edemeyüb bilzarure bilâde mezbûre beg'ini ihtiyâr etti. Vekil sultân ile icâb u kabul şer'î üslûb mer'î üzere câri olub kudât-ı islâmiye imzâları ile sâbık ve sönük alındı. Ve târika teslim-i mebî' ve kabz-ı semen vech ihsân üzere re'âyat olundu. Ol memalik cedîde ve bilâde 'adîde sâye-i mâ'delet sultân kışversitâne mensûb ve livâyı nusret iltivâya şâh-ı ol diyârda mensub olıcak Bursa cânibine nehzet buyurdular.

Zıkr-i Teshîr Manastır ve Diyâr-ı Pirlepe

Eyyâm ferhûnde fercâm sultân-ı emr-i bil ma'ruf işâ'-ı merâsim 'adl u dâda masrûf olub ikbâl mâderzâd ve kânuni mu'tadları üzere feth ü bilâd ve ikâmet şerait-i cihâd tarhını bünyâd edüb Rum-ili Beglerbegisi Timurtaş Bege Manastır ve Pirlepe fethi için fermân cihân meta' ve hükm ü lâzımü'l ibtâ' infâd¹⁸⁹ ısdâr buyruldu. Timurtaş Begi dâhi ber mûcib-i fermân-ı sultânı i'lâyı livâya müselmâni edüb sene erb'â ve semâ'nin ve seb'âmîe de sipâh-giran ve 'askeri bigeran ile nesim feth ü zafer gibi ol kışver savbına güzâr eyledi. Mukaddemen Pirlepe hisârını muhasara edüb muhafazan hisâr şevket ve iktidâr sipâh bî-şumâr müşâhedesinde mukabeleden bîzâr

¹⁸⁷ İçün AN: + gâyetle B.

¹⁸⁸ Temlik AN: +edeler M.

¹⁸⁹ Infâd AN: + ısdar M.

olub meslek-i sulh u ihtiyâr ve teslim-i kal'a ve hisâr ettiler¹⁹⁰ Andan Manastırı muhasara edüb bir müddet anda ikâmet ve harb u kıtal ile ol ma'rake-i nümune-i arsa kıyamet ettiler. Ahîrü'l emr cemâl feth ü zafer ceyb-i ihticabdan numeyan oldu. Ve darb-ı tîğ cihân-güşâyı mücâhidan ile ol kişver dâhi mukarrer dâhil [52^b] İmân oldu andan sonra Karlili ve İştîp cânibine şıtab edüb ol diyâr menâfi' medârı dâhi dâhil-i havze-ı müselmâni ve muhâti haytâ-i emn ü emâmı kıldılar. Oradan Selânik cânibine semend-i 'örf-i tahrîk edüb birkaç gün muhâsara-i hisâr ve küffâr bedgirdâr ile gîrûdâr ittiler. Amma ol hisâr-ı ahenîn dîvâr gâyet de muhkem ve üstivâr olub fethi düşvâr ve muktezi merur rüzgâr olmagın ol yorgun 'asker ile ol hisâr üstivârı vurgun dâyre-i imkânda olmayub vilâyetini teshîr ile iktifâ ettiler. İtâ'at edenleri re'âyat ve 'inâd ve cesâret eyleyenleri gâret karîn hasârat eylediler. Ve ganâyim bi hisâbtan teberrükât-ı lâyka intihâb olunub Sultân-ı kâmyâb cenâbına fetihnâme ile irsâl olundu.

Gâret-i Arnâvut ve Bosna ve Hersek Bit-tamâm

Sultân 'âli'nin menâzır Anadolu cânibinden muttemainü'l hâtır olub teshîr bilâd ve tevkîr cihâd niyyeti ile sene hams ve samâ'nîn ve seb'âmîe de Rum-ili cânibine güzâr ve Edirne tahtgâhında karar buyurdular. Vüzerâyı bâ-temkîn ve ümerâyı maslahât âyîn ile müşâvereden sonra medâr-ı 'arâyı 'âlem arâyı sultânı Arnavut ve Bosna diyârına İlgarı fermânı¹⁹¹ buyruldu olub Timurtaş Begi serdâr edüb 'asker bigiran ile mukaddema ol cânibe revân ettiler ki ta sipâh-ı nusret penâh 'ahz-ı ganâyim-i bîşümâr ile kuvvet ü iktidâr bulalar. Ve küffâr-ı hâksâr karîn-i za'af ve inkisâr olalar ve hem ol diyârın müdâhil ve muharici ve cibâl-i şâhikasının mevârid ve medârici ma'lum ve nümâyân ola taniyyeti teshîr ile varıldıkda feth ü zafer müessir ve asan olâ velheza Timurtaş Beg mukaddemen Arnavut vilâyetine 'azîmet edüb rehğüzâr da vâki' olan ba'zı kıl'ayı feth eyleyüb gâret için akıncılar gönderdi. Ve Arnavut tayifesinin bediü'l cemâl u letâfet ve sabahâtte bi misal kenîz ü gulâm dil ârâmı mücâhidin eline girdi. Ve her gazî bir peri çehre-i dil' nevâzî hicrine alib enva ganâyim ile kâmine erdi. Ve Timurtaş Beg hams ganâyim zabt edüb minvâl-i mezbûr üzre emval-i nâ-mahsur

¹⁹⁰ Ettiler AN: + andan M.

¹⁹¹ Fermânı AN: + buyruldu B.

ve ‘asker mansur ile dergâh-ı şâh cihân penâh savbına müteveccih olub ol kış Edirne’ de arâm ettiler. Eyyâm ı bahâr ve evân-ı zuhûr ezharda sultân kâmkâr teçhiz-i ‘asker-i zafer şi‘âr edüb Timurtaş Beg ile Bosna ve Hersek vilâyetine [53^a] akın etmeye irsâl eyledi. Timurtaş Beg dâhi hisbü’l me’mur diyâr-ı düşman gâretine sarf-ı makdur edüb ol diyârdan dâhi nice kıl’a ve bük’a olub ve Hersek vilâyetini yakıb gılmânı ve cevarı ve esbâb-ı mevaşiden bi hesab ganâyim ile atebe-i bu siye-i sultân mülk ü iğzaz birle serfirâz oldu. ‘Avdet-i leşker islâm akabinde hükkâm-ı Bosna Hersek cizye vermeği iltizâm edüb itâ’atların ilâm ettiler.

Akuk Şehzâde Savcı Beg

Sultân kesirü’l cihâd-ı kanun mu’tadları üzre tevsi-i bilâd niyyeti ile sene seb’a ve samanin ve seb’âmîe de Rum-ili cânibine ‘âzimet buyurdukda erşed evlâdları¹⁹² olan Sultân Yıldırım Bâyezîd Hanı sebeb-i eman ü emânı memâlik-i mahrûsa-i nighbanı olmagın için serhadde memlekette mukarrer buyurub vilâyet Germiyanı’da mekin Kütahya’da mesned-nişîn ettiler. Ve Karesi vilâyetini ortancıoğulları Ya’kûb Çelebi’ye tefriz’ buyurdular. Ve küçükoğulları Savcı Beg Bursa muhafazatı ile me’mur edüb devletle Rum-ili cânibine ‘ubûr ettiler. Savcı Beg dâhi tazelik zor u ve şebâb-ı gururu ile da’vâyı istiklâl ve istibdâda ragıb ve meslek-i ehl-i fesâda zahib olub kurna-i su-i ile mücaleset ve şeyâtin ens ile müvaneset edüb

المشايب شعبة من الجنون
193

mazmûni üzre ol fitne engizleri iğvası ile meftun ve ol bedhâhlar ilgâsıyla mağbûn olub nefi hukuk ve bağıy ‘ukuk târikine sâlik ve padişâh olmaga mütehâlik oldu. Ve bed-i âmûzlar tahrîki ile serîr kayseri ve mesned pederi üzre cülûs edüb hazane Beytü’l mağî tevabi’ ve levâhıkına teslim¹⁹⁴ ile taksim hâlî etti. Ve bu târikiyle ba’zı eşkiya cem’ edüb teasallût tam icrâyı ahkâm ile teshîr-i avâm eyledi. Ve nâmına hutbe okudub tecâvüz ve ta’addi târikine tasaddî eylediği mesâmi’ aliyye-i sultâniye

¹⁹²Olan AN : - M.

¹⁹³Cinnetin bir bölümünde gençliktir. Atasözüne yer verilmiştir.

¹⁹⁴Teslim AN: - M.

ma‘ruz oldukda Edirne’den nehzet buyurub ol fitne-i ‘âzime define ‘âzim ve itfâ’yı nâyire-i fesada câzim olub Bursa cânibine ‘azîmet buyurdular. Ve Savcı Beg izhâr ettiği etvâr-ı nâ-hemvardan tegafîl edüb hükm ü hümâyûn ısdâr buyruldu ki Biga etrafında şikâr-ı ‘âzim dâiyesi tasnîm olunmuşdur. Bursa’dan kalkub Biga’da ‘asker-i zafer me‘âl istikbâline mübaderet oluna tâ ol farzen ercümend ile teferrüc ve şikare mübaşerh et oluna menşur lâmi‘ün nûr-i Sultânı şehzâde-i gâfil nazarına vâsıl olcâk cem’ [53b]¹⁹⁵leşker bağı ve dalâl ve tehiyye-i esbâb-ı harb u kîtale iştigâl etti. Lücû inadi ve fermân-ı sultâna ‘adem-i inkıyâdı pây-e serîr-i mu‘âdelet musire ma‘ruz oldukda hamîyyet-ı şâh-ı ve gayret dîn-i penâhı muktezâsı üzre bî dernek Bursa cânibine ahenk ettiler. Ve Savcı Beg sipâh bağı ve tuğyân ve leşker ‘ukuk ve ‘isyâna serdâr olub mukabele niyeti ve mukatla ‘azîmetiyle Bursa’dan kalkub kete ovasında mukabele olundu. İkdâm-ı sipâh-ı nusret-fercam ile ol gürûh şekâvet-encâm menzelezü’l ikdâm olub baliye tîğ-yı âteşbâr olanlar târümâr ve serdârları olan şehzâde-i gûnahtar giriftâr olub nazar-ı şâh kâmkâr geldikde cürmüne i‘tirâf ve tövbe ve i‘tizâr-ı bahrından itiraf ricâsıyla ‘itâb-âmiz ve şikâk engiz pendler edüb târik sedadâda irşad buyurdukça gûşi-hûşi penbe-i gafletle mesdûd u çeşm basireti sebl masiyet ile meşdud olmagın inâd ve istibdâd makâmında râsih ve ‘ukûd u itâ‘at ve inkıyâdı fasih olub kelimât derşet ve akvâl nâ-dürüst ile mukabele eyledi.

نظم

هر آنکز سعادت نصیبی نیافت

بر و بر تو نور دانش نیافت

ز دانش چو پدید طریق صواب

¹⁹⁵ Leşker AN: ‘asker B.

Hukuk-i ‘ukuka vefâkı şikâka tebdîl edüb mer-tebe-i übüv-vete ve menzele-i saltanata mahal etvar-ı nâ-hemvara izhârı ile hayiz merhamet şâh-ı ve dâire-i aff u padişâh’dan dur ve nazar iltifatlarından mahcur olub çeşmi cihân Begnini kör ve mil-i hadid-i eyledi desin bi nur etmeye fermân vacibü’l iz‘an sudûr nur dedi valide macidînin ahlâkına say olunmagın

197: جزای سیتقوتیما mazmûnunu mera‘î oldular.

Zıkr-i teshîr şehri Sofya Est

Lala Şâhin zamanında Sofya vilâyetine kerrâtle akın olub ekser nevahisi hayta-i tasarruf mücâhidîne dâhil olmuş idi. Amma Sofya dâhil olmamış idi. Amma Sofya hisârına zafer her çend ki sa‘yer olundu. Müyesser olmadı kadimül eyyâmdan ol şehri güzün leşker nişin olub letafet-i ve vüsâtı fezayı dil-güşâ ile nümune’ cennetü’l mevaiddir. Makil ve meşarib insanı müştehiyyat envâ‘-i heyavâni ol diyârda be’sayir ve esbâb-ı medhi becid ve bîşümârdır. Ümerâ ve hevaşi ve devvab mevaşi levâzımı muhteya veimade ve nim-i güne gün fevkalade olmagın küffâr-ı hâksâr sipehsalarının cây-i kararı ve Beglerbegleri [54^a] Olıcak kibr ü mürdarın timar gelmiş idi Rum-ili diyârına mâlik olan selâtine ol kişverin feth-i lâzım ve Beglerbegleri için gâyet mühim olmagın Lala Şâhin esbâb-ı feth-i takdim ve teshîri dâyesi tasmin etmiş iken ecel âmân vermedi. Ve damen-i maksûde el ırmadi. İttifâken inâyet yezdânî ve yümmi himmet-i kerâmet gâyet sultânı ile muallefâtü’l kulubdan bir cüvan hoş uslûb firâr şekliyle islâm diyârından gaybet edüb Sofya hâkiminin yanına varub ‘arzı ihlâs ve izhâr-ı ihtisas eder doğancılık feninde mahareti sebebiyle takarrub u nâm bulur. Ve her seyr ü şikâr’da ref ve hemrâh olub bir gün şikâr ardınca şıtab ederken sipâhdan dûr ve nazarlarından

196 “Nazm: İnsana her zaman mutluluklar nasip olmaz/ Gönle bilgi nurundan ışıklar düşmedikçe, Dil, özünden eğer, bulmaz isen doğru yolu/ Bir kelime saçma, bir harf yanlış söz söyleme” anlamlarına gelmektedir.

197 İslam hukukunda bir kural: “Her suçun cezası suça denk olmalıdır.”

mestur olurlar. Civan-ı mezbûr tuvâna ve pûr-zûr olmağın Sofya hâkimini dest ve pa beste semendine bend edüb mânend i şehâb Filibe cânibine şitâb edüb serdâr sipâhi islâm olan Balaban Beg'e teslim¹⁹⁸ eder. Balaban Beg dâhi ol tuhfê gaybiye-i atıye i celile bilub bilesince alub Sofya üzerine vardı. Ehl'i hisâr serdârlarını giriftâr göricek emân isteyüb feth-yab ettiler.

Zikr-i 'İsyân Hâkim-i Karaman

Sultân-ı pâk i'tikâdı hulûs vedad ve safâ-yi fevâd mûcibi üzre Karamanoğlunu 'ubûdiyyet davâsında sadık ve zâhiranı batnına muvafık zan edüb hile-i teblisine münhadî' ve sabıka sudûr eden küstahane evzâ'yı mukabelesinde memleketinde ta'aruz ve intikâmdan mürted' ve mümteni'olub ashâb ihlâs ve erbâb-ı ihtisâs zümresinden ad buyururlar idi. Ona binâ'en sa'âdet müsaharet ile serfirâz vesair mülûk arasında bu teşrifle mümtaz buyurub ferâğ-bal ve sa'âdet ü ikbâl ile sene seman ve semayin ve seb'amie de tehiye' ve 'adâd-ı esbâb-ı kıtal ve kat' 'urûk ehl-i delal için geru Edirne cânibine 'azîmet¹⁹⁹ eyledi. Ve ol yıl ol darü'l saltanata ikâmet buyurdular. Ve Hayreddin Pâşâyı Evrenos Begi Çitiroz ve Çayhisâr ve Yenişehir fethi için 'asker zafer rehberiyle gönderdiler. Hayreddin Pâşâ Yenice de marazı mevd ile vefat ettiği serîr madilet-i musira ma'ruz oldukda ol fuvuru âlem ve fekâhet-ı kemâl 'akl u dirâyet ile mümtâz ve müşkilât umûr ve mühimmât cumhurda kâr-saz olan vezir-i rûşen zamîr irtihâlinden şâh-ı kişvergir izhâr-ı te'essûf [54b]Ve te'essür ve işâr telehûf ve tahassür edüb mesned ve zârati ol avân-ı behcet iktirân da kadı-asker olub ferzend-i ercümendi olan Ali Pâşâ'ya inâyet buyurub validinin mevârasını zabt ve mühimmât asâkir-i mensûrey-i hall ü rabt için Yenice cânibine gönderdiler. Bu esnada Hamid-ili serhaddinden böyle haber geldi ki Karamanoğlu haddından tecâvüz edüb Hamidoğlundan ibtiyâ'a ile hayta-i tasarruf u sultâniye dâhil olan memâlik-i mahrûsayı nehb u gâret ve îsâl-ı hasâret cesaret edüb ol bilâdi gasb u livây-ı muhalefeti nasb etti. Hatırı derya mukâtır-ı sultânı bâgî ve 'isyân Karamani'den gâyetle mü'tesir ve nihâyetle mütekeddir olub itfâ'yı nayire-i fesad ve teskîn şerâre-i şirret ve inadına

¹⁹⁸ Teslim AN: eder B.

¹⁹⁹ 'Azimet AN : + eyledi B.

‘âzimet buyurdular. İttifâkan ol avânda sultân Mısır cânibinden envâ’i tebcîl ve îkrâma ve esnâf ta‘zim ve ihtirâma müştemil nâme-i muhabbet hitâmıyla ve envâ’i hedâyâyı bahiretü’l bahâ ve esnaf ve emti‘â’ı giran bahâ husûsen efrazı harikatü’l suhuf ve cihâd içün ‘adâd olunmuş süyûf ile elçi gelüb iblâğ-ı peygam muhabbet fercâm etti. İrâd ettiği nâme-i sultânın nik-nama ma‘ruz oldukda “Sultânü’l-Guzât Ve’l-Mücâhidîn” unvânı ile manun ve evsâf-ı fâhire ve elkab-ı zâhire ile müzeyyen olub cihâd ve gazâ seferlerinde rîkâb-ı sa‘âdet intisâb-ı şâh ‘âlicenâb mülazemeti ‘arzusunu

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا²⁰⁰

kelamânı derc ile imâ olunduğu

بيت

سمع سلطانه اولينجي واصل

چوق مسرتلر ايلدي حاصل

201

Resûl mezbûri hal’ ve teşrifât hüsrevân ve sultân Mısır tuhaf u hedâyâ-yı padişâhâne ile revâne edüb karamanileri kırmak içün ve mazarratlarını memâlik-i mahrûsa’dan ayırmak içün cem’ asâkir-i nüsret measir edüb ol cânibe şihâb var şitâb ettiler. Ve Rum-ili Beglerbegisi Timurtaş Begi dâhi Rum-ili ‘askerini ihzâr fermânı sudûr itmeyin ol dilâverân çalak ve dilrân bi pâk ile ‘asker-i Las’dan iki bin cebe puş kâfir cengi cûy-i pûr-hurûş ile bargâh-ı âlicâh cânibine ‘azm-râh edüb Kütahya’da tebkil-i besat sa‘âdet menat etti. Ve ol sahrayı vasi’ iki ‘asker ‘âzimi câmi’ oldukda nümune-i mecmul bahrin oldu ve rûy-i zemîn sipâh-ı müslimin ile pûr-zîb ü zin oldu.

²⁰⁰ Kur’an-ı Kerim, Nisa Sûresi, 73. âyet, “Keşke onlarla beraber bulunsaydım da, ben de büyük bir başarı elde etseydim”.

²⁰¹ “Beyt: Şâh-ın kulağına olıcak vasıl/ Bundan çok sevinçler eyledi hâsıl” anlamlarına gelmektedir.

جهان در جهان لشکرا راسته

ز کد کوی برار راسته

[55^a] ‘asker-i mansur vechi mezkûru üzre nazar-ı sultân manzur olıcak ‘avn-ı ilâhiye tevekkül ve fâzlı nâ-mütenâhi’ye tevessül edüb Karaman kişverine ‘azm etti. Kıtal-ı erbâb gadr cezm etti. Serhad-ı Karaman muhayyem-i cünûd u bigran olduğu ol bed’i peyman sem’ine erişdikde gâyetle perişan ve tündbâd gazab-ı sultân ile bidveş lerzân ettiği girdâr-ı na-hâmevardan bîşümâr²⁰⁴ oldu. Serr ü canını ve hân u ma’nını halâs etmek için ‘ayân-ı devleti ve erkân memleketi ile müşaveretten sonra medâr-ı efkârları bu vechi üzre karar buldu ki mukaddema best mukaddemât itizâr ve izhâr-ı istifâ’ ve istiğfar için elçi göndere eğer kabul ‘özü karin husûl olursa fehvâü’l memul olmazsa bâr ü keyfiyyet ve kemiyet sipâhdan âgâh olmak mukarrerdir. Ve etvâr ve evzâ’larına vukûf ve itilâ’ müyesserdır. Ol takdirce eğerçe salâh vâkı’t mukabele ise karar oluna ve illâ ihtiyâr firâr oluna bu fikri nâ-sevab mûcibi üzre resul u küttâb gönderdiler. Karamanoğlu yüz karasını meğr ve telbisiyle pinman etmek istediğin vesile-i temhid-i özü ile gadrı livâsını müceddiden ref eylemek dilediğin şâh ı nîkû sıret-i nazar basiretiyle müşâhede etmeğin cevab-ı redde ‘azm ve istisâllerine câzim oldu. Amma âdet pûr- sa’âdetleri muktezâsı üzre meslek-i istihâre ve münheci istişâreden udul buyurub mayûb müdebbiran umûr ve mütemman mesâlih-i cumhûr olan erkân-ı devlet ve ‘ayân hazreti ilzâr ve bu sırrı nehvete-i âşikâr buyurdular. Ahîr- kar hülâsa-i efkâr kar-zar üzre karar oldu. Ve ol dem vezir-i âzâm vesâir erkândan mukaddem olan Ali Pâşâ dâhi ettiği bir bed peymân ki Sultân mücâhidan ile te’akid uhûd ve îmân etmişken kerrâtle ‘isyân ede ve hâkkında zuhûr eden lutf ve inâyeti ve

²⁰² Beyt AN: Nazm B.

²⁰³ “Beyit: Dünya, dünyaya benzer asker hazır oldukça/ Sözümüz söz olur çelikle bezendiğinde” anlamlarına gelmektedir.

²⁰⁴ Bi şümâr AN: pişman B.

hukuk-u nimeti ‘isyân ede mahalli merhamet ve müstehâk ‘afv ve mağfiret olmaz ol
aslı zâlim kesirü’l mezâlimden hukuk u re‘âya ve acizeti müslimin istihalesinde te’hir
ve emr-i bâl ve kabayih i âmâli mukabelesinde te’dibinde ihmâl-i mûcib ve zer ü
vebandır ve müstebdi’ ihtilâf hâldir.

نظم

عذر دشمن مرا نمی باید شنید

مهر غبی وقتی سرش باید برید

عذر نادان زهرش در جان رود

عذر دشمن بر تراز جرمش بود

205

Şâh-ı kişvergir vezir-i rûşen zamîrinin tedbir dilpezirini rûy-i [55^b] münirine
muvaffak ve nefis-i emre mutabık bulub mezbûr elçiyi ihzâr edüb buyurdu ki
Karamanoğlunu ri‘âyet ve ‘arz namusunu sıyânet bâbında bu cânıbdan nevan kusur
sudûr etmiş iken sefer gazâya teveccühümüzü fırsat bilüb avân-ı gıbtamızda
memleketimize taâruz etmek ve da‘vâyı îmân ederken nakz-ı îmân eylemek revâ
mıdır²⁰⁶ Ve ihsân mukabelesinde cefâ ile cezâ seza mıdır şimdi onun ‘ahd u peymanına
ve tekrar ettiği îmânına itimâd cayız değildir.

لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ حَيٍّ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ²⁰⁷

Zarar ifâ’yı def’i olmazsa mevrus helâk olur. Ve akrebi garin ihtiyâr eden muhtaç
tırak olur mazarratı def’inin esbâbı takdim ve ‘azm-i intikâm tasmin olunmuşdur.

²⁰⁵ “Nazm: Özüne düşmenin kulak tutulur mu hiç/ Zamansız öten kuşun başı erken
düşer ” Düşmanın özü suçundan az olur mu hiç/ Nâdân özü bir zehir gibi cana
deyer” anlamlarına gelmektedir.

²⁰⁶ Mıdır AN: - M.

²⁰⁷ Buhari, VII. 97; “Mümin kişi aynı taşla bir kere daha dağlanmaz”.

208 اَرْجِعْ إِلَيْهِمْ قُلْنَا بَلِّغْهُمْ رُسُلَنَا وَكُلْ مِنْهُمْ لَعْنَهُمَا

Deyu resûl u mezbûr fêrmân-ı mu'avedat ıla me'mur buyruldu. Ve akabince leşker-i bîşümâr ve sipâh kine güzâr ile Konya cânibine ılgar buyurdular. Karamanoğlu dâhi Termim hisâr ve itba ve inşiyatını ihzâr etti. Ve Turgudlu ve Samgarlu ve Bayburdlu ve Tatar ve Türkmen ve Varsak tavâ'ifi ile ittifâk edüb Konya hisârı önünde cemiyet ettiler. Sultân Gazî dâhi 'azm-i mağâzî edüb rûz u masaf da sipâh nusret ittisa fî esnaf etti. Meymenede şehzâde Ya'kûb Çelebiyi, Saruca Pâşâ ve Balaban Beg ve İlyas Beg ve Müstecâb Beg gibi ba'zı ümerâ'yı nâmdar ile ve Anadolu 'askeri ile ta'yîn buyurdu ve meysere de şehzâde civanbaht Yıldırım Bâyezîd Hanı Firuz Beg Ve Hoca Beg vesâir Dilaver Begler ile ve laz 'askeri ile mukarrer eyledi. Ve kalb sipâhı ârâmgâh şâh-ı dîn-i penâh olub yeniçeri ve 'azâb kapu halkı tertib-i mu'tâd üzre kudam 'askerde kıyâm ettiler. Ve Timurtaş Beg Rum-ili ümerâsı ile imdâd cenâhin içün ağırk hıfz-ı içün 'akab leşkerde karar ile me'mur oldu. Bu nısk üzre tertib-i sufûf tayîn-i mevazi ashâb-ı süyûf olundukda 'adû istîsâ'line 'adû ve şitab olundu.

209 نظم

.. یخوشید نداز هر سو سواران

دلبران یزد و نامداران

ز کردان سپردار کمانکش

پر شد چرخان کز پیر ترکش

فضای دشت بهناور شده تنان

208 Kur'an-ı Kerim, Neml sûresi, 37. âyet: "Onlara dön ve bir ordu ile gelmekte olduğumuzu, kendilerini böylece kabul edeceğimizi söyle".

209 Nazm AN: Müellif B.

Ol fezâ-yı pûr-aşüb ve sahra'yı kıyamet üslûbda iltikâ'yı ferîkin ve tekatü'l saffeyn vuku' bulcak [56^a] Naîre-i kıtal bervehle iştigâl buldu ki şerh âre-i kârzâr kerre-i nar-i buldu. Ve telâtım tufan hûnriz ile deşt-i ve hâmûn derya-yı hûn oldu.

بيت

روی صحرائهم کلکون شده از خون عدو

شسته تشیر بخون جگر دشمن رو

Sadâ-yı kôs ve nefir ve âvâze-i darb-ı şimşir ve na'ire-i gazıyan-ı dilir şöyle âlemgîr oldu ki dağlar zelzele ve deryalara gulgule düştü. Ve Şimşir guzat murçeleri göz açtırmayub düşman hâksârî başına üşdü. Her taraftan bir merd-i neberd rûy-i mu'arekeyi pûr-gürdar eyledi. Ve âlemi gözlerine suld eyledi. Sultân Yıldırım Han mukâbelesinde ittifâk-ı leşker Tatar ve Varsak vâki' olub ol gürûh tir u baranlarında ol şâh-ı nevcivan baran-ı yansıtın da cevelân-ı kenan seyrân eden civanatı gülîstân gibi hırâmân oldu. Hıfz-ı ilâhi peşt ü penâh-ı olub hısn-ı hasin 'avn-ı rabbânî ile mahsun ve tevarüd sehâm-ı düşman bed-i fercâmdan masûn olub barkı lâmi' ve şihâb satı' gibi tûğ-ı sâika girdar ile Varsak ve Tatar-ı bâd tebâr leşkerini târûmâr²¹¹ etti. Ve harman-ı hayatlarını bad-ü fenaya virub merdanelik resmini âşikâr etti. Cevanibü etrâf ve mesâffdan Şehzâde-i Hamide evsâfın saf şikenliğini ve sipâh-ı düşman siyâh bahta şimşirzenliğini müşâhede eden erbâb ı mucâhide tahrik çavuş ve nâmus u gayret ile mânendi rucum ol şeyâtın-i ins üzre hücum ettiler. Ol cümleden Timurtaş Beg ittifâka esnâ'î mukabelede Karamanoğlu Ali'nin mukabelesine rast gelür.²¹² Küffâr-ı hâksârî hûnharlığına âmûz-gâr olan Rum-ili dilirlerinin darb-ı şimşir 'adû girlerine muhtemel

²¹⁰ "Nazm: Her taraf atlılarla coştı kaydadı/Anlı şanlı yiğitler aldı meydanı/Kemankeşlerin siperlik şakırtısı/Ok ve yay sesleri inletti cihânı/Başladı dar gemleye dağlar ovalar/Silahlar, kılıçlar tutunca heryanı" anlamlarına gelmektedir.

²¹¹ Etti AN: - M.

²¹² Gelür AN: Gelüb M.

olmayub pây ü sebâti mütezil ve re'âyat devlet kalb i sipâhiden müntakıl olub mukavemet kudret i ve ikâmet i kuvveti zâ'il ve hisârdan yana firâra bil ıztrâr mâil oldu. Hin-i firârda ekser-i ümerâ-yı nâm-dar silsile-i isar ve kaydı hisâr ile giriftâr olub cem-i emval ve esbâb Karamaniyan sipâh-ı nusret iktirân tasarrufuna girdi. Ve herkes heves ettiği ni'mete erdi. Ve Sultân kâmkâr bu feth u firuzi rûz-i oldukda hamd ü perverdigâr ve şükr ü bihad ü şümâr edüb mu'areke-i kıtâl de dilirlik ve saf-ı cidâl de düşmangirlik eden dilâverleri mezîd-i in'âm ve nazar-ı ikrâm ile melhûz ve ri'âyet-i mâlî ve câh-i ve mülâfatı gûnâ-gûn şâh-ı ile mahzuz eylediler. Ve ekser-i emval ganâyimine ve emti'â-yı 'azîme mukaddeme'ü feth ü zafer olan Yıldırım Hana verildi. Karaman [56^b] oğlunun esbâb ve emvâlinin ekseri inhizamına sebep olan Timurtaş Bege inâyet buyruldu ve mansıb-ı sâbıkına vezarat mensıbu zam olunub vezaret beglerbeglik mansıbı ile Serfirâz ve bu inâyetle erkân-ı devletten mümtaz buyruldu. Ve bu iki mansıb-ı cem'-i mukaddema Timurtaş Begi müyesser oldu ve bir müddet Konya hisârını muhasara edüb ceng ettiler ve Karamanilere zindegânî mecalini tenek ettiler. Ve ol vilâyet re'âyasını re'âyet etmekle kalblerini celb ve vahşet ve hirâslarını sülb ettiler. Hatta leşker-i lazdan re'âyaya te'addi eden birkaç kâfiri siyâset ve mazlumlar hâkkını tahlis ile itmâm merâsim ri'yâset buyurdular. Kuvvet-i kahire devlet-i bahre-i sultânî müstetab husûl-i makâsıd ve îmânı olacağını Ali Beg Karamanî iz'an edicek zuhûr u imarat idbârından bâr ü perişan ve etvar nâhmevarından pişman olub şâh-ı bâ 'adl ü dad keremîne 'itimâd edüb fehrü'l mehderatü'l havatin e zeburatün benatil hevagine harem aliyyesi olan kerime-i

فخر المحدثات والخراين زبدة نبات الخواصين

Sulbiyye-i sultânî şefâat için ve 'arz-ı meskenet ve zira'at için beldesinin 'ulemâ ve meşâyih-i ile dergâh-ı şâh-ı dîn penâhına gönderdi. Sultân-ı mekremet-i eşyan duhterinin demi' cari ve tazarru' ve zârîsini göricek 'ırk-ı übüvvet ve işfâk-ı mürvet harekete gelüb şu her bed-i güherinin şenâyî harekâtını ve kusur u vüzelatını damen afv ile setre mâil ve ceride-i sirâyetine rakam-ı inâyet cekmeye kâil olub şerh ef'-i pâbûs ile teşerh rüflüne ve destur sâbık üzre ol memlekette tasarrufuna icâzet buyurdu. Ali Beg Karamanî:

بیت
از من کنه آید و من اینم
از تو کرم آید و توانی

213

kelâmını vird zibân edüb tılsım besat mukarremet-i menat sultânı birle Serfirâz ve karin-i lütfu iğzaz şâh-ı bende nevaz olub tecdid-ı mevaşık ve uhûd u te'kîdi îmnân ve ukûd-u mesleğine sâlik ve 'inâyet sultân âlîşan ile mülk ü mevrusuna mâlik oldu. Ve Hamidoğlu Hüseyin Begden ibtiyâ' olunan kıl'a ve buk'a ki Karamanoğlu istilâ ve gazab etmişti. Giru Sultân tasarrufuna girüb dilaver zabıtlar ile levâzım muhafazatı itmâm ve zabt ve termiminde ihtimâm buyrulub Bursa tarafına mu'avedet buyruldu.²¹⁴ Ba'zı ümerâ ve erkân Hamidoğlunun Karamanoğlu ile behva-yı şeyâtin ve ittifâk nihâniyesi olub sattığı memlekette Karamanoğlunun [57^a] istilâmını onun tahrîk ve iğvası ile olmuşdur deyu serîr-i mâdilet müsire 'arz edüb likam-ı tevessün kahr u intikâmı ol cânibe tevcîh bâbında ikdâm ettiklerinde sultân 'âlî cenâb bu vecîhle cevap buyurdu ki Hamidoğlunun zübde-i memleketi ve güzûde-i vilâyeti nevabi kamyânımız tasarrufuna dâhil olan kıl'a sipehr irtifâ' derhâl memleketi birkaç hisâra mahsur ve tasarrufu şey-i kalile maksurdur. Şimden girü ana taâruz mürüvvetten bûd ve Karamanoğlu vaka'sına tenbîh-i cediddir. Eğer sa'îd ise

من انعط بعيره

215

mazmûnuyla 'âmil olur deyu Hüseyin Beg cânıbinden ağmâz ve ana taâruzdan 'irâz buyurdular.

Zikri 'İsyan Las ve Susmanos

²¹³ "Beyt: İşte benim suçundan geçilen/ Kerem de, devlet de hepsi senden" anlamlarına gelmektedir.

²¹⁴ Bazı AN: -M.

²¹⁵ "Dürüst kişi başkasından çekinen kişidir" anlamına gelmektedir.

Sultân Gazî râ'îyyet nevâzi mûcibi üzre Karaman seferinde ol vilâyet re'âyasına tecâvüz eden sipâhiyan-ı Las'a siyâset ettiği ol küffâr-ı bed-nihâdın fîrad nifâk-ı â'yâdlarına şak gelüb 'âzimet şikâk edüb icâzet padişahı ile memleketlerine vardıkda hâkimlerine şikâyet ve macerayı hikâyet ettiler. Ve nifâkdan naşı nice el' hâk ve hevaşı zam edüb naîre-i fesadı teheyvüc ve kelam-ı bâtıllarını terevvüc edicek Las nâ-sipas ol gürûh ve Sivas içvası ile 'isyân 'âzim ve 'akd-ı zimmet ve 'ahd-i itâ'at feshine câzim olub civârında olan mülûk ile şikâk üzre ²¹⁶ittifâk mesleğine sülûk edüb memâlik-i mahrûsa-i islâmiyeden ba'zı mevâz'-i-i nehb ü gâret ve ehl-ine îsâl-i hasâret ettiği sene tis'a ve samanin ve seb'âmîe' de zamîr-i münir-i şâh-ı kışvergire tasvîr olundukda nirân-ı hâmiyyetleri fûrûzân ve bârân-ı gazabları rızan olub ol firkâ-i dalâl istisali içün yirmi bin âdemle Lala Şâhin Pâşâyı mukaddema ılgar târiki ile gönderdiler ki ol diyârı nehb u gâret ve muhalefet makâmında muvafakat eden mülûk u küffârın cem'îyyetlerini mûmâna'at ede Las nâ-hâk şinâs hücum u sipâh islâmı ihsâs edicek havf u hiras galebe edüb Bosna kralından istimdâd etti. Bosna kralı Las'ın mes'ulunu kabul edüb iltizâm 'inâd ve imdâd u esbâb harb u kıtal-i imdâd etti. Ve Sultân-ı islâma itâ'at ve inkiyâd eden harâc-ı güzâr mülûki dâhi envâ'-i' tevbih ve serzeniş ile içvâ ve mukatele-i müslimine tahriz ve içra edüb cümlesi mukabele üzre müttefikü'l kelime oldular. Ol cümleden Niğbolu ve Yanbolu vilâyetinin hâkimi olan Susmanos ki müddet-i medid [57^b]Sultân Gazî dergâhına da'vâyı itâ'at ve izhâr mütaba'at eyler idi. Ol müşriklere müşarek ve 'isyân mesleğine sâlik oldu. Amma zahiren sadâkat makâmında sâbit kadem idüğüne i'tikâd vermek içün ehl-i şikâk ile ittifâk ettiğini ihfâ eyledi. Ve muhabbet engiz ve 'ubûdiyyet âmîz haberler gönderdi. Ve Arnavut İskenderiyyesi hâkimi dâhi hesabü'z-zâhir kâfirler mecmu'undan ma'ruz ve nafer olub sultân kâmyâb cenâbına intisâb kasdı ile maslahat endîşane tedbirler haberinden nişane gösterdi. Ve Lala Şâhin ile vürûd eden cünûd reh-nümâlığını- iltizâm ve Bosna vilâyetini sipâh İslâm ikdâmı ile gâret edüb intikâm 'ahzına ihtimâm eyledi. Şâh-ı nik evsâf dâhi hatır-ı saf ve zamîr-i bi inhirâfları muktezâsı üzre ol kâfir pûr-laf müdde'asına es'âf edüb bi şerh ve 'asker olmasına fermân buyurdu. Lala Şâhin dâhi kâfir mezbûr delâletiyle Bosna vilâyetine varacak sipâh-ı İslâm nehb u gârete iştigâl

²¹⁶ İttifâk AN: - B.

ve zehâyir ve emvâl cem'ine isti'câl edüb müteferrik oldular. Delil olan kâfir-i zelil leşker perakendeliğini fırsat bilüb Bosna kralına haber gönderdi. Ol dâhi otuz bin kâfir ile ılgar edüb Lala Şâhini bin mikdarı âdemle bulub etrafını ihâta ettiler. Ve perakende olan leşkerden bir ehad imdâda yetişemeyüb ekseri şehid ve karin müzâyâ-yı

وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ
217

Oldu. Ve Lala Şâhin hezar zor u zâr ile ol ma'reke-i kârzârdan firâr etti. Ve yirmi bin âdemden beş bin mikdarı kimesne ancak halâs oldu. Bu haberi vahşet eser sultân muzafer fer cenâbına vusûl ettikde izz ü ikbâl Bursa nevalisinden Yenişehir ovasında temekkün buyurub İstanbul tekûru ile karâbet müsaheret tarhın bünyâd ve düğün esbâbını cem ve a'dâd etmişler idi. Üc duhterzginin birini şeref izdivaçları ile Serfirâz ve ikisin dâhi şehzâdelere hemser ve demsâz eyleyüb şehzâde Sultân Yıldırım Hanın dâhi üç şehzâdesini sünnet eylediler. Ol velime-i 'âzime esnasında birkaç gün iktinâ-i lezzât hâsiyye ve istifâ-i müstehiyyat nefsiyye meşgul olub a'dâyı dîne tevassul ve ba'zı umûr u dünyeviyye için karâbetlerine tevessül edüb cem' esbâb ı nişat şadkâmı ve mekr-i zamaneden tegafûl ve te'âmî sûretleri vukû' bulcak gûyâ gayreti ilâhi ol bâlânişîn mesned ü 'âlem penâhı intibâhı için [58^a] Cümle-i zevacir-i mehafat ve münebbihât âfâttan inkisâr-ı sipâh-ı islâm-ı ve galabe-i küffâr-ı bed-fercâmı aşikâr ve kemâl-i 'âzimet ve kebir bâ-isârını izhâr etti. Çün şâh dil-agâh mü'eyyed min indillâh idi. Bu kıssa-i mûhişe ve kıssa-i müdhişeden haberdar olcâk kemâl inkisâr ile tövbe ve istiğfâr ve taleb-i rızâ-yı perverdigar edüb ümerâyı nâmdar ve sipâh nusret medâr²¹⁸ ile Yenişehir sahrasında cem' olmak için ahkâm-ı şerife ısdâr buyurdular. Ve Sultân Yıldırım Han dâhi da'vet buyruldu. Ve itâ'at ve inkıyâd da'vâsın eden mülûk ü İslâm kefare dâhi taleb buyruldu. Cümleden Susmanos dâhi emr ü sultân i vürûd ettikde galebe-i küffâr zuhûr u ile mağrur ve semt-i inkıyâd ve itâ'atten dur olub 'adâvet mektûmesini izhâr ve habâset bâtniyyesini âşikâr edüb cevabı nâ-savâb gönderdi. Şâh-ı mela'ike sipâh Susmanos gümrahdan sadır olan vaz'ı tebâhdan âgâh olcâk vilâyetini târâc ve yağma için otuz bin sipâh-ı hûnhâr Ali Pâşâyı serdâr edüb

²¹⁷ Kur'an-ı Kerim, Kaf sûresi, 35. Âyet; "Katımızda fazlası vardır".

²¹⁸ İle AN:- M.

Gelibolu'dan 'ubûr etmesine fermân-ı vazibü'l iz'ân sudûr etti. Ali pâşâ dâhi hesabü'l ma'mur deryadan 'ubûr edüb Edirne'ye vardı. Timurtaş Begoğlu Yahşi Beg beş bin mikdarı âdem ile Pravadı kal'asını almaya gönderdi. Yahşi Beg dâhi kalberkü'l-hatıf bir lahza tevakkuf etmeyüb dîrân-ı sipâh ile 'azm-râh etti. Ve bir şebtârda mezbûr hisâra düştüler. Ve âlel-gafle derü'l dîvârane uşdular. Cümleden mukaddem Hüseyin Beg nâm-ı bir sipâh-ı kemend tevfik-i ilâhî ve 'alâka-i ruhâniyyet hazret-i risâlet penâh-ı ile hisâr diyârına çıktı. Ve birkaç dilâveri dâhi yukarı çıktı. Bu tarikle hisâra girdiler ve zâbitlarını kırdılar. Ve emval ü ganâyim bi hisab sipâh zafer intisâb eline girüb âle'l sabbah Ali Pâşâ'ya müjde haberini gönderdiler. Ali Pâşâ dâhi isticâli tam ile Pravadi kal'asına gelüb muhafazatı levâzımını itmâm edüb Tirmo kal'asını fethe 'azmiyet eylediler. Zaman-ı yesîr de kilid te'yid-i mülk mecid ile feth ve teshîr ettiler. Andan sonra Sumnu kal'asının fethi için tedbir ettiler. Ehl-i hisâr bu mâ'nadan haberdar olcak takaddüm eyleyüb kal'a miftâhını teslim mübaderet edüb²¹⁹ isti'cal birle 'asker islâmı istikbâl ettiler. Ve eman istediler. Ve bu fûtûh sünûh ettikde sultân-ı nâmdar sipâh-ı bîşümâr ile Gelibolu ma'berinden güzâr ettiği 'Ali Pâşâya ihbâr olcak şâh-ı âlicâh dergâhına yüz sürmek için 'azm-râh [58^b] edüb Edirne'de şeref-i pâbüs ile serfirâz ve mezîd-i ri'âyet ve ızzaz-ı şâh-ı bende nevaz ile mümtaz olub müceddiden Niğbolu ve Tavuslu fethine 'âzimetle me'mur oldu. Ali Pâşâ dâhi cem' kesir ile bila tehir ol bilâdi teshîr savbına müteveccih oldu. Susmanos 'asker-i islâmın hücum ve istilâsını müşâhide edicek Tuna yalısında Niğbolu kal'ası asub kıl'a idi. Tehassun etti. Ali Pâşâ dâhi ol vilâyetin ekser-i mevâzi'ni teshîr edicek Niğbolu kal'asını muhasara etti. Kemâl-i istihkâmı mürûr eyamı iktizâ etmegün teshîri tehîre düşdüğü serîr i mâdilet müşîre mâruz olcak gazab-ı sultânı tufanı harekete gelüb 'asker seyl-i mânend ile Niğbolu cânibine revân oldu. Ol hücm hul engiz ki nümune-i rûz-i sita-hiz idi Susmanos'un mâ'lûmu oldukda mezîd-i satvet ve iktidâr-ı sultân-ı kâmkâr mukabelesinde ol hisâr-ı üstüvâr pâyedar olmayacağıın mukarrer bilmegün izhâr-ı istiğfâr ve tezellül ü tövbesi kabulünün ricasında Ali Pâşâ'nın şefâ'ati damenine tevessül etti. Ali Pâşâ dâhi Susmanos'un ta'ahhüd ü hidemat ve takabbül 'ubûdiyyet edüb tazarru' ve zar ı ve arz-ı i'tizar ve hâksârî ettiğini göricek dergâh-ı şâha getirdi.

²¹⁹ Edüb AN: Eyleyüb B.

Ve mir'at-ı zamîr münirlerinden gazab-ı inâyeti götürdü. Ve nice yıllık haraçla tuhaf u hedâyâ-ı layika ve teberrukat raykası kabûlünden sonra ceride-i seyyi'atina rakam af ve ihsân çeküb teşrifât şâh-ı birle mübahi buyruldu. Ve tevsik-i uhud birle kanun-i ma'hûd üzre bakıye-i vilâyeti eyaleti kendüye erzamı buyruldu. Amma Silistre kal'asını bittavi' verrıza teslim etmesi istida' olundu. Susmanos dâhi izhâr-ı hüsn-ı kabul teahhüd teslim etti. Ve icâz-ı mev'ûd 'azmini zâhiren tasmi' etti. İzn-i Sultân ile memleketine varacak Silistre kal'asını ahkâm da ihtimâm etti. Ve herçend ki Ali Pâşâ taleb-i kal'a için ikdam edüb âdemlar gönderdi. Ol kâfir-i bed 'ahd izhâr halef vaad edüb teslim-i kal'a'dan imtina' eyledi. Ali Pâşâ dâhi ettiği şefâ'atten hacâlet ile ol kâfir-i pûr-nifâk izhâr-ı şikâk ettiğin sultân-ı afâk cenâbına 'arz edicek

220 قَدْ كُنْتُ بِأَنَا يَكُنْتُ عَلَى نَفْسِي

mûcibi üzre cem'-i memâlikini hayta-i teshîre idhâl ve ol kâfir ılgasının izlaline isticâl ile me'mur oldu. Ve ümerâ ve 'asker-i zafer mea'asirden cem kesir imdâd için irsâl buyruldu. [59^a] Ali Pâşâ dâhi Sumnu kal'asından der-i mahsene kal'ası fethine 'âzim olıcak ehl-i kal'a mukabeleden 'aczlerine câzim olub sipâh-ı islâm-ı istikbâl ve miftâh kal'a tesliminde isti'cal ile sıyânet-i hûn ve mâl ettiler. Ali Pâşâ dâhi ol kal'ayı tevâbi' ve livâhıkı ile teshîr ve zabt ve muhafazatı tedbirini tevfidenden sonra Kosova tekûruna âdem gönderdi ki itâ'at ve inkıyâd mesleğine intihac ve gubâr sim-i semend şâh-ı ercümend-i tâc-ı ibtihâc ede tekûr mezkûr hayyiz-i sedâdan dur ve dide-i rim didesi meyil tesvil-i şeytan ile gürâh olmağın 'isyân ve temerrüd ve tuğyân ve teşerh üdden nâş²²¹ âli haber meşalesi gönderdi.²²² Ali Pâşâ dâhi yaralı Doğan Beg demekle meşhur bir pehlivan pûr- zor ile birkaç bin süvâr hûnhâr koşup Kosova üzerine ılgar buyurdu. Doğan Beg şehbaz tünd pervâz gibi sayd-ı tuyûr ervâh için bast cenâh edüb âlel gafı ol vilâyete erişdi. Ve gerek var küffâr hâksârî kellesine girişdi. Ve bîşümâr esîr hüsn ü tedbir ile destgir olub yağma ve târâc ile nice ganâyim ihrâc olundu. Kosova tekûru memleketinin inas ve zükûru esîr ve giriffâr olduğunu göricek nâçâr çetr hezâr

²²⁰ Kur'an-ı Kerim, Fetih Sûresi,10.Âyet; "Kim ahdini bozarsa o kendi aleyhine ahdini bozmuş birisidir".

²²¹ Nâşi AN: + haber meşalesi M.

²²² Gönderdi AN: + Ali B.

kal'ası ol esirler avazına vermeyi iltizâm ettiğini elçi ile ilâm etti. Ve envâ'-i tazarru' ve zârî ile iblâğ peygâm etti. Ali Pâşâ dâhi zahire ol mes'uli telakki bil kabul etti. Lâkin kal'a zabtından sonra ol va'di nâ-makbul incazından 'udûl etti. Ve bu tedbir dilpezir ile ol kâfir merdûddur pûr-düd eyledi Andan sonra Harvatya kal'asını feth edüb Tuna cânibine vardı. Ve ol nehr 'âzim kenarında Susmanos tasarrufunda olan her kal'a ve hisâr mesâ'î cemîle 'asker-i zafer şia'r ile zamîme-i memâlik-i şâh-ı kâmkâr oldu. Susmanos şika me'nus tâlî' menhusla Niğbolu kal'asında tehassun etmişdi. Ali Pâşâ dâhi sipâh-ı bî-şümâr ile muhasara-i hisâr edicek Susmanos bi nâmus halâs ihtimâlinden me'yus olub kabayih-i ifâ'line ve şenâyi' i'mâline i'tirâf ve nehr-i eltâf şâh-ı nik evsâfdan i'tirâfdan gayri câre bilmeyüb bi tekalîfaya ehl-i ve ryâli ile kal'adan çıkub Ali Pâşâ'nın ayağına düştü. Ve cebin tazarru' ve i'tizârı zemîn tahaşşu' iftikâde sürdü. Ali ²²³Pâşâ dâhi Niğbolu kal'asını vesâir kıl'a zabt edüb Susmanos itbâ' ve eşyâ' ile mu'asker-i sultân Kâtisâtâna revâne etti. Ve ol gümrâhdan sudûr eden günahlar 'affını der havast ve şefâ'at merâsimini bi küm[59^b]Ve kâst eyledi. Eğerce Samanos cerâim sabıka ve zenûb u lahikası mukabelesinde 'afv şâhidîn me'yus idi. Amma şâh-ı kerim yem-şim ol kâfir pûr-sitem ceramini dâmen kerim birle mestûr edub hûn ve mâlını ve ehl ü ryâlini afv buyurdu. Amma amma-i husun ve kıl'anı ve bilâd ve buka'nı zabt eyleyüb zamâyimi dârü'l-islâmdan eylediler

Cihâd-ı Ekber Sultân Gazî²²⁴ Murâd Han

Çun 'avn-i bîderig izdi. Ve sa'âdet-i musa'dat-ı dîn-i Muhammed ile ekser bilâdı dalâlet rüsûm ve atyeb mevâzî' kişver-i rum celû-gâh Hurşid îmân ve ârâmgâh 'adl ve ihsân sultân kâtisâtân olmakla mahalli emn ü emân ve müstakar sekine itmînân oldu. Bu ni'met-i 'âzime ve 'atıyye-i cisime şükrünü itmâm için şâh nîknâm 'ale' l-devâm hıdmeti dîn-i islâm merâsimini edade ihtimâm buyurub mesâlih i dîn ve menâzım cumhur müslimîn de nev'a tesahül ve gâza ve cihâd için tehiyye-i icâdda asla tekahhul buyurmazlar idi. Lâkin memâlik-i islâmiyye hudûdunda vücûd nâ-pâk mülûk ü üffâr ve ecnâs-ı şeyatın insü ebalise-i eşrar sebeb-i azrar ehl ehl-i İslâm ol hudûdunda vücûd-

²²³ Sürdü AN: + Ali M.

²²⁴ Sultan Gâzi AN: + Murad Han M.

u nâpâk²²⁵ tathîr vilâyetlerini feth u teshîr zimmet i himmeti şaiye lâzım oldu. Ve şâh-
ı dil-âgâh

وَقَاتِلِهِمْ حَتَّى لَا يَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ

226

mazmûnuna intibah ile ol savb savab nümâyân ‘âzim oldu cümle-i hayraın bedgirdâr ve hemsâyegan şekâvet medârdan Sırf hâkimi olan Las ve Bosna kralı ve Arnavut İskenderiyyesi hâkimi sultân-ı âfâk cenâbına adâvet ve şikâk üzre ittifâk edüb bundan ‘akdem Lala Şâhin ile hemrâh olan sipâh ol gümrahlar mekri ile tebah olub nice eziyet ve ihanet ve suîniyyet ve hıyânetleri zuhûr itmeyin ol gürûh u dala l istisaline tasmin i ‘âzimet ve tasrîfi inan himmet edüb sene ihdi ve tis’in ve seb’âmîe diyâr-ı küffâra gurb civârı olduğu için Filibe şehrinde kışladılar ve ol kış esbâb-ı cihâd cem’inde içtihad edüb evvel bahâr da diyâr-ı küffâra İlğara ‘âzim ve nâyire fitnelerin itfâ’ya câzim olduklarını laz pûr- vesvas ihsâs edicek etrâfı memâlik mülûküne elçiler perakende edüb Sultân gazî azm mâgâzî ve ol diyârı eşrarına isal mehâzî edeceğin ihbâr ve bu manayı dâhi işâr ettiki benim mülk ve cahımı ve hil ü sipâhımı istisal ederlerse âli hesabı tertib sizin diyârınızı dâhi [60^a] tahrip edicekleri mütea’yyin ve fırsat kuvvetinden sonra müdâfaya adem-i iktidârımız mütebeyyin dir. Eğer şimdi ittifâk edüb imdâd esbâbını a’dâd edersenüz mazarratrâtlarını def’i hayyizdir. Bu üslûb üzre her cânibe ırsâl-i peygam ve imdâdı talebinde ikdam edicek ol mahadil dâhi ibrâma râm ve sipâh İslâm mukabelesinde mukatele için kıyâm etmek üzre müttefikül kelâm oldular. Ve bil’cümle Bosna ve Frenk ve Engurûs ve Eflâk ve Arnavut ve Boğdan hâkimleri ve akvâm-ı sakalliyeki hâlen leh ve çeh nâm-ı ile meşhurlardır. Las ile ittifâk ve evvel bahârda cem’ olmaya ‘ahd ü misak eylediler. Ve ikiyüzbin kâfir kaleme getirdüler. Las dâhi mukavemet levâzımını tekmiiden sonra bi hirâs olub Filibe de dergâhı cihan savbına elçi gönderüb tomarımar girdarına şekli murdarına layık ihbâr derc etmiş. Ve Fuad ehl-i cihâda rab u hiras ilkası için kesret-i a’dâd ve fetredi efrâd ecnaddan ve dem orub temeddüh ve tafazzül de sanatlar harc etmiş ve ayin-i dîn-

²²⁵ Nâpâk AN: -M.

²²⁶ Kur’an-ı Kerim, Bakara Sûresi, 193. âyet; “Onlarla Savaşınız tâki yeryüzünden fitnenin kökü kurusun ve Allah dini bütünüyle egemen olsun”.

i Muhammedi ki medâr-ı izzu ikbâl sermedidir. Memâlik-i islâmiyyeden merfu' ikdâm Müslimin ol diyârdan memnû' ve medfû olmak mâksud u matbû'ları ettiğin izhâr ve şehzâdeler dâhi muzammâr kârzâr'da ihdâr olunsunlar deyü işâr eyledi. Şâh-ı âli cenâb dâhi elçiye bu vecîhle cevap verdi ki inşallahür rahman zamanı bahârda ve avân zuhûr ve izhâr da Kava-i namiye tertip-i sipâh rayahın gürzar ve leşker kâfir nejad berf ü sermayi târümâr ettikde evlâd-ı emcâd ve amme-i ecnad ile Kosovada köstdiliri Sadası ile tas-ı eflâkı pûr-hiras ve hücum u Şiran düşman giran ile hâki siyâha iclas las edsek gerek ve sermaye' izzı sermedi olan şerh 'i mutahhiri Muhammedi ebrûyla nâyire-i fitne-i küffârı nâ-bud ve şu'le-i cevvalê-i tîğ ateşbarı ol fırka-ı dalale havale etmekle derun tarlarını pûr-dûd edsek gerek eğer merd ise dursun ve gerd neberd nice olduğun görsün deyü zehr âmîz ve kahr engiz haberler ile las elçisini gönderdiler. Ve Anadolu muhafazatı ile me'mur olan şehzâde-i civânbaht Sultân Yıldırım Han ve Ya'kûb Çelebinin ihzârına fermanı vacibü'l adegan sudûr etti. Ve Kastomoniyye hâkimi İsfendiyâr Bege ve Germiyan hâkimi Ya'kûb Begi ve Saruhan ve Menteşeli ve Aydınili ve Hamidili hâkimlerine küffâr-ı bed fercam nefir âmm ettiklerini ilâm²²⁷ buyurdular ve cümlesine bu cihâd-ı ekber ikâmeti sultân-ı islâm inâyeti farz-ı 'ayin olduğu efhâm buyurdular. Gayreti İslâm ve hâmiyyet [60^b] dîn-i seyyid enâm muktezası üzre mülûk-ü afâk sülûk meslek ittifâk edüb ikâmet-i cihâd için i'nâyed ve imdâd ve Sultân Ali Nejad cenâbına ıblâğ ecnad ettiler. Tayb-ı hevayî bahâr 'arsa-i gürzarda arsa-i leşker izhâr ettikde cünûd müslimîn ve 'asker muvahhidîn

228 حَسْبُكَ اللَّهُ وَبِإِتِّعَاكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

medlûli üzre sultânü'l mücâhidîn mu'askerine karin olub mülûk ü etrafdan hesabü'l ma'kdur merâsim imdâd ve 'inâyedi zuhûr etti. Ve ricâl i gayb u sipâh lâribden bi haddü intihâ

²²⁷ Buyurdular AN: -M

²²⁸ Kur'an-ı Kerim, Enfal sûresi, 64. Ayet. "Allah'ın yardımı sana ve sana bağlı olanlara yeter."

وَأَيَّدَ كَعْبُ بْنُ جَعْفَرٍ دَلَمَ بَرَوَهَا

‘asâkir-i dâhi pişvâ-yı sipâhı zafer penâh oldu.

بیای زهرجانی لشکری

سپاهی کراغایه باسوری

بدرگاه عالمناز آمدند

همه دل بر از مهر شاه آمدند

سپاهی که صحرا و دریا کوته

شد از نعل اسبان ایشان

خروش سواران واسبان داشت

ز بهرام و کیوان همی رکذشت

Nehri Meriç tuğyân üzre cerâyan etmeğın sipâh girân ‘ubûru âsân olub²³¹ birkaç gün Filibe de tevakkuf lâzım gelüb Timurtaş Beginoğlu Yahşi Beg beş bin süvâr ile ol rüzgârda serhaddi memâlik-i küffâr olan şehir köyü cânibine ılgar içün mukaddema irsâl buyruldu. Ol leşker zafer eser dâhi sür’âtde bâd’ü sarsar ve şeb-i hayizlikde

²²⁹ Kuran-ı Kerim, Tevbe sûresi, 40. Ayet, “Onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi”

²³⁰ “Doldu taşıtı her taraf ard arda gelen ‘askerle/Değerli sipâhiler başlarında Begleriyle/Aldılar cihanı tutan otağın çevresini/ Bu gelişte buldu gönüller şâh-ın sevgisini/Hepsi sipâhi kesildi dağlar, ovalar, denizler/ Bunların nal seslerinden korktu, soldu benizler/Atlıların parlaması, kışnemesi atların/ Benzemede öyküsüne Zühal ile Merihin” anlamlarına gelmektedir.

²³¹ Olub AN: olmayub B.

nesîm-i seher gibi ol diyâr ve kişver cânibine güzâr edüb nehb u gâret eylediler. Ve esir-i bisyâr ve destgîr bîşümâr ile kemâl müsâre‘at üzre dergâh-ı şâh-ı pûr-istitâ‘atdan yana mürâca‘at ettiler. Las mürdar bu kârdân haberdar olcâk on beş bin kâfir gönderdi ki rah-güzârı mücâhidinde olan derbendleri sedd-i âhenîn tîğ kin ile bend edeler ve esirlerini gerü alub esirgir olan şirleri beste-i zincir edüb huzuruna götüreler.

232 وَمَا كُنَّا لَكَ فِئًا إِلَّا فِي ضَلَالٍ

Mûcibi üzre²³³ ‘asker-i küffârın isticâlleri müntic âmâl olmayub dîde-i hayret ve çeşm-i hasretlerine gubâr-ı destur ‘asker-i mensurdan gayri nesne zuhûr etmedi.

معراج
چون بگردش نبوی واکرد
234

Mazmûni guş bi serveşlerine erüb hasır u hâib las pûr-ma‘âyib mahzûruna ayıb oldular. Sipâh-ı islâm ganâyimi tamam ile sultânı enâm cenâbına gelüb ‘arz-ı ganâyim ettikde Meriç dâhi geçit verüb ‘asker Mansur nehr-i mezbûrdan ubûr edüb ihtîmân sahrasına teveccüh buyruldu ve Köstendil hâkimi ki mutî ve harâc güzâr olan mülûk u küffâr²³⁵ üzre icrâ-yı itâatte istikâmetle iştiâr bulmağın ve ‘ubudiyyet [61^a] Makâmında pâye-dâr olmağın râyet mansure ol vilâyet mâ‘mure semtine teveccüh buyruldu. Köstendil hâkimi olan Kostantin dâhi mevâki bı ikbâl istikbâlinde isticâle etti. Ve hıdmet ziyafeti ikmâl etti. Hayl u haşmi ile sipâh islâma mülhâk oldu. Mülûk küffârdan yedi nâm-dâr Beg ki her biri mâl ve câh ve hayl ve sipâh ile da‘vâyı istiklâl edüb bir ‘ahde sırfürü etmez idi. Bir yere gelüb zor ba‘zılarının sarf edüb leşker-i enbûh ve sipâh-ı pûr-şekuh cem‘etmişken

²³² Kur’an-ı Kerim, Mü’min Sûresi, 25. Âyet; “Kâfirlerin tuzakları boşa çıkmaya mahkûmdur”. anlamına gelmektedir.

²³³ Üzre AN: + ‘asker-i küffârın B.

²³⁴ “Mısra: Erişemedikleri ayakları tozuna, ne de iyi oldu.” Anlamına gelmektedir.

²³⁵ Küffâr AN: +Üzre B.

سَنَلِقَى فِي قَلْبِ الدِّينِ كَفَرُوا الرَّعِيْبَ اشْرَكَوا

236

Mûcibi üzre ol gürûh u nâ sipas mağlub havf u hirâs olub isti'lâm-ı ahval-i sipâh-ı İslam için mekânlarında tevakkuf ve ârâm²³⁷ eylediler. Ve niçün te'hir ve ihmâl edersiz deyü elçi ile iblâğ peygam eylediler. Bu haber bi edebâne şâh-ı ferzâne cenâbına ma'ruz olıcak âteş-i gayret ve gazabları muhattab ve şimşir-i alemgirleri lem'ât aknab gibi muzdarip olub Kosova sahrasını meva'id kârzâr²³⁸ ettiler. Ve elçiye destur verüb akabince ilgar ettiler. Meva'ide garib geldikde tertib-i sipâh ve ta'yin rezmgâh hususunda müşavere için 'ayân-ı devleti ümerâyî pûr- ü savlet ihzâr²³⁹ buyruldu ve her birinin hulâsa efkârı istihbâr buyruldu. Evrenos Beg küffâr ile ceng-e me'nus olub mekru hilelerine ârif ve keyfiyyet muhârebelerine vâkıf olmağın muhattab-ı hitab ı şâh âlî cenâb oldukda tehiyyet ü senâ merâsimin eda edüb itti ki evvela lâzımdır ki ma'hûd olan rezmgâha mukaddem vârla vukûfa kabil bir mahalli münâsib ihtiyâr oluna ve saniyen sevab oldur ki hîn-i mukabele-i sufûfda mukateleye müsâra'a olunmaya ki sipâh-ı küffâr sedd-i âhenîn gibi üstüvâr olur.

لَا تَقْرَبْ فِي حَدِيدٍ بَارِدٍ

240

Bir kelâm derki mahalinde vâridir. Mestâne-i 'azm ı kârz edüb safdan hurûc eden küffâr ile muhârebe asândır ve bunun emsali ba'zı dilpezir tedbirler ki şâh-ı kişvergir cenâbına 'arz etti. Makbul u zamîr i münirleri olub rehğüzârlarında vâkı' olan derbende bekçi kâfirler olduğu ma'ruz olıcak Evrenos gazîye pâşâ yigîdnâm dilâveri koşub nice dilâverler ile yol açmağ için ve düşmanı hâksârîdan dil' almak için mukaddem gönderdiler. Mezbûr derbende erişdikde otuz müselliğ kâfir ol mahall su'b da zâhir olıcak mukaddema-i mukaddem guzât Evrenos gazî ki san'at-ı tir-i endazi de

²³⁶ Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân Sûresi 151. âyet; "Kâfirlerin yüreklerine eş koşukları şeyle korku salarsınız".

²³⁷ Eylediler AN: -M

²³⁸ Ettiler AN: - M

²³⁹ Buyruldu AN:- M

²⁴⁰ "Soğuk demir işlenmez" anlamına gelmektedir.

şerh ik ve enbazi yoğ idi. Fi-l-hâl ol gürûh dalalden birinin sîne-i pûr- kinesini sanduka- i tir dildüz edüb hâkı [61^b] helâka devşirdi. Biri dâhi mübarizeye mübadere edicek anı dâhi bir tir-i cansuz ile cansuz etti. Vesâir mücâhidîn bu hali göricek ikdam ettiler. Ve sekiz bahâdır kâfiri helâk ettiler. Bâkîleri firar edüb ekseri giriftâr oldu. Ol derbend idüşvar-ı güzâr müsahhar-i sipâh zafer şair olub giriftâr olan Tire rüzgârlar şâh-ı kâmkâr cenâbına irsâl olundukda kemâl-i sürûr ile derbendden mürûr ve Morava savbından dâhi ‘ubur ettiler ve bir sahrayı vâsi’de sa‘âdet ve ikbâl ile nüzûl buyurdular. Mülûk u küffâr sipâhı islâmı göricek istihkâr ettiler ve kesret-i adedi kendilere meddedi evlâ sandılar. Ve her biri davâyı merdi etmede lâf u güzâf etti. Ve vade-i ikdam-ı mesaf etti. Cümleden las’ın hevaherzâdesi olan ve Vilkoğlu davâ etti ki tenhâ tevabi’ ve levâhıkı ile ‘asker-i islâma mukavemete ide ve onlar ile müstakilen cenge mübaşerh et eyleye Las dâhi mecmu’ küffâr icre dedi ki her kim ki İslam padişâhını tutup nazarına getüre dama dem olâ ve on mâ’mur kal’a dâhi tevabi ile temlik edim deyü va’adler edüb sipâhını cenge tahriz ve iğza²⁴¹ eyledi ve iblis sıfât ol hizb-i şeyâtini bu güne mevâ’id ile iğva eyledi. Ve Bosna kralı dâhi beş kal’a vermeyi müte‘ahhid oldu ve sayir mülûk dâhi her biri bir minvâl üzre ihsân etmeğe ‘ahd ü peyman ettiler. Sultân Hudâvendigâr dâhi şehzâde Yıldırım han ile isti’lâm ahvâli küffâr için bir kühsara çıkub gördüler ki ru-i zemîn derya-yı âhenîn olmuş.

بیت

بچه لشکر آتشده روده بکزر

دمورایم بچمده پنهان اوده بکزر

242

‘asker-i İslâm humsları mikdarı olduğunu göricek tedbir i kârzâr için ümerâyı nâm-dar ihzâr buyruldu. Ba‘zıları böyle rey ettiler ki küffâr atları deveden hirâsân olur münâsib oldur ki develeri‘asker önüne vaaz ederüz ki atları ürküb Saf mertebeleri

²⁴¹ Eyledi AN:- M

²⁴² “Beyit: Nice leşker akan bir ırağa benzer/Demirlere gömülmüş volkana benzer” anlamlarına gelmektedir.

perişan olıcak mukatile asan olur. Sultânı kâmkâr hâlef-i hilâfet şiarlarından bu tedbir dilpezir midir deyü istihbâr buyuracak şehzâde-i nâm-dar dâhi buyurdular ki şimdiden inâyet perverdigar bu hânedanı himaüeti ve şurûr gurûr iddasından velkayıt etmiştir.

243 لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ

Fehvâsı üze imdâd ve inâyet-i mülk ü nesire tevekkül ve fahri resûl ve hâdi-i sebil ruhaniyyetine tevessül edüb rûzberû muhârebe etmek gerek edegeldiğimiz mekru hile tevekküle [62^a] Helâl verir hail ve hicab ‘avn ı melik vehhab tir-i tavassut cemel sû-i amelden naşıdır ve bu güne tedbirin me’âli mütelaşıdır. Âli Pâşâ dâhi Sultân Yıldırım Bâyezîd buyurduğu tedbiri dilpeziri edüb etti ki bu gice mushaf-ı mucidden tefe’ül ettim fethi cedidden müş’ar bu kelam ı sa’id bedid oldu.

244 يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ

İnşallah zıllu efdâl hazreti ilah sipâh-ı islâma peşt-i penâh olur hile ve tedbirsiz dâhi maksud ²⁴⁵ husûl bulur ve Timurtaş Pâşâ dâhi bu re’y-i kil ve rûzberuz mukateleye mâil olub etti ki emri ma’kûs olursa livâmız menkus olmak lâzım gelür ol gürûh âhen puş cuş u hurûş edicek yahtemil ki develer ürküp akanlarına uyalar ol takdirce leşkerimiz müteferrik ve perişan ²⁴⁶ olur ve bu mâkule emri hatırda su-i tedbir eden ‘âkıbet pişman olur. Lâcerem merdane meydana girmeyi ihtiyâr ettiler. Ve tedbiri tertib sipâhı zafer şi’âr ettiler amma şâh-ı leşker şiken-i kesret sipâh-ı düşman sebebiyle gamkin ve ‘asker-i islâm için dîde-i merhametleri nemgin olub hususen hasım cânibinden bâd ü muhalif esub ol sahrayı pûr-kerdûn kalkan gûbar sipâh-ı islâm dîde sin tîre ve târ etmek havf u serbar oldu. Binâen âla zalik sultân marazzü’l mesâlûk reşkûl îla-eşk mütevalleri çehre niyaz üze saçdı ve derûn u şeb de hacet elini açtı. Ve kadiül hacat dergâhına ref’ münâcat edüb tazarru’ ve zari ve dem’cârî birle dedi ki

²⁴³ Kur’an-ı Kerim, Tevbe Sûresi,25. Âyet; “Allah size pekçok yerde yardım etmişti”.

²⁴⁴ Kur’an-ı Kerim, Tevbe Sûresi,73. Âyet; Ey Peygamber, kâfirler ve münafıklarla savaş”.

²⁴⁵ Maksud AN : + husûl M

²⁴⁶ Olur: AN: -M

ilâhi sen ol padişâh sinki ‘âlem ehl-ine penâhısın ve serrâ ve zarrada ve şiddet ve rahada
‘amma-i ‘ibada ümîdgâhsın. İlâm-ı İslâm kametini küffâr-ı liâm elinde lâm etme ve bu
‘abd-i nâ-tuvâni enâm içre bed nâm etme

مَوْلَاهُ

247

اب روی جیب اکرم ایچون

کر جلوه روان اولان دیم ایچون

شب فوقده اعلین کوز ایچون

ره عشقده سورین یوز ایچون

اهل دردک دل حزینی ایچون

بیانه تاغرایدن اینی ایچون

ایله یارب لطفکی همراہ

حفظکی ایله بیزه پشت پناه

اهل اسلامه اول معین نصیر

دست اعدای بیزدن ایله قصیر

باقم یارب بزم کما حمزه

نظرات جان دلدن آهسته
 اتمه یارب مجاهدینی تلف
 بیر اعدایه قلمه بیزی هفت
 چشمه صقله کرد معرکه دن
 چند اسلامی بکله مهملکه دن
 بونجه میل سعی واجتهادنی
 غزواتی بجم نخشی آدمزی
 اتمه یارب قهر کیله بتاه
 یوزومی خلق ایچنده اتمه سیاه
 راه دین ایجم بن فدا اولانم
 سیر عسکر هدی اولانم
 دین یولنده بنی شهید ایله
 آخرتده بنی سعید ایله
 ملت اسلامی پامال اتمه
 منزل فرقه ضلال اتمه

کرمک چوقدر اهل اسلا

دیلمیکم ایرسته اقامه

248

Bugüne söz u kudaz birle tazarru‘ ve niyaz edüb ol şebtari tazarru‘ ve zari ile geçirdiler. Gûyâ ki enfâs tayyibelerinden su‘ûd eden buhâr sahab-ı midrâr ve sipâh-ı nusret medâr üzre perde-dâr oldu ve hengâm-ı seher matarrı tayyibü’l eser aşikâr olmakla girde muareke-i kârzârı bâ sevâb ol sahrayı pûr-gubâr etrafı macerayı enhâr oldu. Şâh-ı kâmkâr duâ‘larını makbul dergâhı gird-gâr olduğun ol sayb-i tayyib‘den istidlal etti. Ve edâ-yı merâsim şükre isti‘câl etti.

بیت

چو کیتی در روشنی باز کرد

جهان بازی طرقة آغاز کرد

249

Hüsrev sipher yani mesned-i çarmin de bâlâ nişîn olan mehri sır perde-i haşmet âbbasiden zuhûr ve ruvi zemini pûrnur ettikde ‘asker ehl-i hâk ve batıl birbirine mukabil oldular. Ammâ sanadid mülûk u küffâr ol şebtar‘da sipâh-ı islâma şebhûn etmek münahaza etmişlerdi. Lakin Yorgi nâm kâfir begi kemâl-i gurûr üzre mürûr idüb ettiki şebhûn takdiri üzre Müslüman ‘askeri nâ-çar mukabelemizden kaçır şebtâr‘da

²⁴⁸ “Yazardan: Ab-ı rûyi Habib-i Ekrem için/Kerbelâ‘da akıtılan dem için/Veda gicesiağlayan göz için/Aşkın uğruna sürünen yüz için/Lûtfunu ya Rab yoldaş eyle bize/ Korumanı siperdaş eyle bize/Ehl-i islâma her an ol yardımcı/Düşman elinden bizi kurtarıcı/Bakma ya Rab bizim günahımıza/ Bak sen can ve gönülden âhımıza/Etme ya Rab savaşıları telef/ Düşman okuna kılma bizi hedef/Sakla gözümüzü cengin tozundan/İslam erini koru saldırıdan/Bunca yıl süren gayretlerimizi/Gazalarda şanlı kıl isimimizi/Etme ya Rab kahrınla beni fena/Yüzümü halk içinde etme kara/Dinin uğruna ben feda olayım/‘askerin önünde heba olayım/Ben kulun şehid eyle din yolunda/ Kılırsan mutlu ne olur uçmakta/ İslâm toprağını çiğnetme sakın/Dalalet ehl-ine yurt etme sakın/Çok dürur keremin dindaşlarıma/Dilerim hayr ile erişe sona” anlamlarına gelmektedir.

²⁴⁹ “Beyt: Dünya yeniden aydınlandı nasıl da/Yiğit Padişah işi ele alınca” anlamlarına gelmektedir.

fırar edeni kim arar. Ve hazır şikâr kaçırmak neye yarar bu kalilü'l âded sipâh-ı leşkerimiz deryası nehenklerine tu'me-i çâştgah olur deyu sabahâ te'hir ettiler. Ve ol yedi zebani veş kâfir beglerinin her biri bir mahal-i mahsusda karar eylediler. Cümleden Azgun²⁵⁰ nâm-ı azgun las oğlu ile kalb-i leşkerde durdu ve Las'ın hevahezâdesi olan ve Vilkoğlu meymene-i 'adimü'l meymenelerinde kıyâm etti ve Bosna kralı Levendoğlu ile meyserede ve Engurûs ve Eflâk ve Bulgar ve Arnavut ve Çeh ve Leh 'askerleri cenâhında durdular. Sultân Gazî dâhi üslûb u ma'ruf üzre tertib-i sufûf ve ta'yin-i erbâb-ı süyûf edüb ruh-i 'asker pûr-fütûh olub kalb-i sipâhda 'izzu temkîn ile mekin ve ferzend-i ercümendleri Yıldırım Bâyezîd Hân'ı mukim-i cânib yemîn oldular ve Saruca pâşâ dâhi şehzâde hizmetine koşuldu. Ve Şehzâde Ya'kûb Çelebi, Toca Balaban Beg ile cânib meyserede durdular. Ve Evrenos Beg gâzi dâhi cenâh yemîninde subaşı İne Beg²⁵¹ cenâh yesârda kıyam ettiler ve Ali Pâşâ²⁵² dâhi [63^a] Yemîn şâh kâmkârda ve Timurtaş Pâşâ cânib-i yesâr da karar eylediler vesâir hükkâm ve mülûk-i sultân ile mürâfakat mesleğine sülûk etmişlerdi. Etrâf sultânı ihâta ve eziyyeti küffârı imâta ile mâ'mur olub mevâki'b-i ikbâl-i şâh-ı ile cevânbında kıyâm ettiler. Ve yeniçeri padişâh önünde saf bağladılar. Evrenos Beg²⁵³ gâzi sabıka 'arz ettiği re'y-i-i mûcibi üzre tertib-i sufûf küffâr-ı perişan etmek için iki bin tir endaz cihâddarı mukaddema-i 'asker eylediler. Bini meymene önünde ve bini dâhi meysere önünde durdu. Şâh-ı dil agâh bu vech üzre tertib-i sipâh edicek

254 وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

deyüb 'azm ve rezm-gâh ettiler. Ve mukaddema ol tirendazlar küffâr-ı hâksâr cânibine tîr cevşan güzâr ettiler nâvek dildüz ve peykan ciğersiz önünde bulunan bahâdırlar mânend hâşâk oldu. Ve nice dilâverin giriban hayatı çâk oldu. Şehzâde-i

²⁵⁰ Azgun AN: + Nam-ı azgun B

²⁵¹ İne Beg AN: -M

²⁵² Ali Paşa AN: + dâhi M

²⁵³ Evrenos Beg AN: + Gâzi M

²⁵⁴ Kur'an-ı Kerim, Enfâl sûresi, 10. Âyet: "Gerçek yardım ancak Allahın katından olur".

bâte'yyid sultân Yıldırım Bayezid meysere-i sipâh mağlub ve livâyı istîlâları mağlub olduğun ve leşker-i düşman saf şiken olub 'asker-i İslâm arasına yol bulduğun göricek himmet-i sâdika birle sâ'ika şarka gibi ol gürûh u şûm üzre hücum ve gürzi kerân ile hod u cevşenlari mum etti.

بیات حمله شہزادہ نامدار

بیفکند ازیشان فراوان سوار

255

Sair 'ümerâyı devlet şehzâde pûr-savlet gösterdiği merdaneliği müşâhide edecek tûsen mübâzarat-ı münâzarat inâyeti ol şehsüvar mıdmâr-ı mücâhidet-i inâyetine sarf ettiler. Ve Lala Şâhin ve Evrenos Beg ve Yahşi Beg ve İsa Beg ve Saruca Pâşâ İne Beg subaşı Kara Mukbul ve Balaban Beg ve Şire Merd Beg ve müstecâb subaşı vesâir sipâhdârlar her taraftan kâfir üzerine hücum ettiler ve hâml-e-i şirâne ve vusûle dîlarâne ile kâfir-i menhus livâsını menkus ve miyan ab-da numeyan olan bigir dirahıt gibi nikû nisar ma'kus eylediler. Eğerçe çok Dilaver gazî ol ma'reke-i serbâzi de şerh bet şehâdeti nûş ve hayat fani lezâizini ferâmûş eyledi. Amma küffâr bergüşte rûzgârdan düşen küştelerden ol bidade peşteler peydâ oldu. Ve ol sahra-yı vasi' seyl hûn ile doldu. Merdan-ı pûr-sitîz şu denlü u hûn riz ettiler ki tîğ-ı el meskûnları Yakuti Remmani ve sinân-ı can sitanları akık yemani oldu. Sipâh-ı cihâd âyîn nizeleri üzre dikilen [63^b] Serhûnin düşmanı dîn ile ol 'arsa-i kârzâr numûne-i lâlezar²⁵⁶ oldu. Ve Küffâr-ı hâkisar encümeni nâle²⁵⁷ pûr ü ve zâr oldu. Ve las nesnâs iltibâs zahm-ı şimşir-i gazîyan bi hirâs ile helâk olub bekâya-yı süyûf-i gâziyan dilîr-i giriftâr ve esir

²⁵⁵ "Mısra: Şanlı şehzâdenin bir hamlesiyle/ Onlardan pek çok atlı yere düştü" anlamlarına gelmektedir.

²⁵⁶ Oldu AN: -M

²⁵⁷ Nâle AN:+Pûr B

oldular. Sipâh-ı islâmı bend için ihzâr ettikleri kement u zincir ile beste ve destgir oldular.

صالح

258 بیچیدہ - تود بہ یای هرکس عملش

Sultân bahirü'l teyid bu feth i cedidden gâyetle mesrûr ve edâ-i şükr ü mevfûr etti. Amma ol şeb-i münâcatta ve zaman-ı 'arz-ı hacâtta kavz-ı şe'âdet-i şehâdet talebini hâtme-i du'â' ve cenâb-ı vahhâb'dan ol matlab'ın husûlen istidâ' etmişler idi. Gürûh u dalâl-ı bil külliye istisal olunmakla ol mes'ûlün esbâbın 'âdiyesi mefkûd olub perde-i gayb'den 'âdem-i zuhûru vesair müsteda'ıyyat husûl bulub bu matla bu dergâh Rab'de makbul olmadığının hatır-ı 'atırlarına huturu mûcib tehayyur zarur-i olub bu efkâr ile dîlfikar iken ve bakıyye-i sipâh ile ma'reke-i dîn de mekin ve küffâr ardınca şıtab eden mücâhidîn mu'avedatınâ karin-i intizar iken meğer küşte peştelerinin bunda ol seba' seb'a'nın biri mecruh olub henüz diri imiş. Bîm-i can ile maktûller arasında pinhan olmuş şâh-ı kamkar sipâh andan şümâr ile ol mahalle-i güzâr buyurdukda ol kâfir hûnhar ki Miloş Nikola demekle iştiâr bulmuş idi. Sermaye-i hayattan me'yus olub tahsil-i nâm u nâmus için Sultân islâmı ihlâka 'azm ve bu emr-i hatır-ı nâkeh cazim olup mürgi nim bismil gibi küşteler içinden çıkub 'arz-ı islâmeyleydi. Ve Pabüs ü şehriyar etmeye ikdâm eyledi. Ve her cend ki çâvuşân pûrû savlet ile ol bi devlet reddîne mübaderet ettiler. Müfid²⁵⁹ olmadı ve Sultân cenâbına 'arz edicek mahfî sözüm vardır deyü rikâb-ı mâ'delet intisâbdan bâ'id olmadı. Şâh-ı kerem pen'ahdan işfâk-ı celi ve terahhum cebilleri mûcibi üzre ol hûn galitanın kad-ı hamidesine merhamet edüb saha-i samahâlârlarından devr u şerif pabüslerinden mehcûr ettirmediler.

²⁵⁸ "Mısra: Eylediği iş herkesin kendi ayağına dolandır" anlamına gelmektedir.

²⁵⁹ Olmadı AN: -M

مَوْاعِدَه

کوروت اول پادشاهت عدل و دادین

عدویه دیر که عرض قسوت مرادین

260

Ol likası menhus ve şikası mahsus kâfir-i me'yus kasd-ı pabüs edüb sultân muhib[64^a] Rikabına karib olıcak mekr-i isteyan pûrkini içre bir hançer zehr-darı varmış.

صَاح

قصدی اهلک شه دیند ریش

اول خنجی تیزی ناف صاف شاه نیک اوصافه ²⁶¹ اولدی

مَوْاعِدَه

شهه ووردی بر زخم پهلو کذار

که خونین دن اولدی زمین لاله زار

دو شردی جو سلطانی اول زخم سیز

²⁶⁰“Yazardan: Görün padişâh-ı nasıl kollar hâkla adaleti/ Düşmana bile izin verir söylemeye dileğini” anlamlarına gelmektedir.

²⁶¹“Mısra: Kasdi dindar padişâh-ı öldürmek imiş ve bu keskin hançeri, güzel huylu şâh-ın temiz bağrına sapladı” anlamlarına gelmektedir.

Eğerçe fikr-i fâsîd ve i'tikâd kasd mûcibi üzre ol la'în makhûr bu girdar murdar ile kendini nâm-dar ve meşhur etti. Lakin Sultân mücâhidîn cah-ı din ile gazâ ve şehâdeti cam'î ve bu şerefle mezkur mecâmi ve mesmû-i mesâmi' ve livâ-yı sa'âdet iltiva şehâdetleri sipâh-ı şüheda ref' oldu. Şâh-ı âli cenâb ol leyle münâcat da 'arz ettiği hâcât makbul ve müstecâb olduğundan tahsil-i server bi hesab ve şükr melikü vehhâb edüb cerâhatı mahsuratı bilub meliki süliden duri ve evlâd-ı ıcafadden mehcuri zaruri zuhûrundan asla bi huzuru 'arz olmadı. Ve bargâh etse mezîd-i irtibat sebebiyle senûh eden şevk ve nişat ve server inbisatlarına bu köhne ribattan irtihâl mülâhazası mâ'ruz olmadı. Lâ-cerem ol şâh-ı pûr-kerem âyin pîşîn üzre temşit-i umûr müslimin ve takviyeti dîn-i mübin için şehzâde-i güzîn sultân yıldırım Bâyezîd hanı cânîşin ve şerh ef'-i bahş mesned-i izzü temkîn etmek için taleb buyurdular. Şehzâde-i ecel mesrur u²⁶³ bin sari ecel gibi âle'l acele küffâr hâksârî ardınca 'ümerâ-yı nâm-dar ile ilgar etmişlerdi. İttifak bu esnada gelüb bu haber-i mühiş ve peyâm müşevveş mesmû'ları oldukda ah ve ânin ve eşki hûnin ile şâh-ı 'âli cenâb dergâhına şıtab ettiler. Ol şehriyar-ı kâmkâr pister-i ihtizar üzre hafta ve hûn ü gülgin içre nihufte olduğunu göricek hûn u muhabbet cuş u derun u dilden nâle dil hıraş hurûş edüb girye vezari ve eşki lâle günlerin câri ettikde

مَوْلَاهُ

شاه بلند اختر نیکونهاد

خسرو جم مرزبه سلطان مراد

²⁶² "Yazardan: Şâha yandan vurup açtı bir yara/ Kanıyla döndü heryer lâlezara/ Bu keskin hançer düşürdü sultânı/ O anda sardı bir feryad cihânı" anlamlarına gelmektedir.

²⁶³ Mesrur u AN: + bin sa'r-i B

بچدی کوزین کوردی پو شهرزاد
 سرووش اول سرور آزاده
 قامیتنی غم یوکا لام یلش
 صبری اوین کره تمام یلش
 دیدی پنچون نه ایدرسن فرق
 کیمه او نور بوره نزدیک راق
 کیمه در او کیم بومی نوش اعد
 شاقه دهرانی خوش اعد
 خنجی کیمه وورمادی خرج
 قنق شری تختدن ایرمادی خرج
 دولت دینایه ایدن اعتماد
 عاقبت کار او نور نامراد
 [64^b]
 چونکه قنادر بوجها نك اش
 حیف که مغرور اوله اکاکش
 اغلاریسلک اغله مسلمانلره

ظلمه احوال پریشان نره

ای سبب زهت قلب خیز

چون سنی اندی بکا حق جانشیز

خیرد عاثر بکا تحصیل قیل

عدل و سخا ر سنی تکمیل قیل

عدل که سرمایه شاهی درد

مویه فضل الهی درد

سعی قیل اول مویه به ابرین

سلطنتک دادنی تاویرین

سلطنتی صفا که راحت درد

بلکه حقیقت ده جراحیت درد

چند ایت ایامیوه باغ مراد

عالم ایچنده بولاسن بخشی د

چونکه جهان کسیه باقی دکل

نام نیکو به چالش ای جان و دل

شرعی مدار ایله هر تها تکه

کمره ایدر ظلمت ظلم ایدی

شه که ستم ایدر یقر عالمی

شه که همساز خلایق دکل

ظل آله اولمغه لایق دکل

جلیب دعا ایدر کوراجدا دکه

ایت انی کیم لایق اولادو که

بو یله دیوب، یلیدی عزم جلیب

اکرمه الله بفضیل جزیل

264

²⁶⁴ “Yazardan: Huyu güzel, yıldızı parlak padişâh/ Sultân Murad ki, Cem rütbesinde o şâh/ Açtı gözünü gördü şehzâdesini/ Serviye benzer ol Begzadesini/ Gam yüküyle bükülmüştü boynu onun/ Ağlamaktan kalmamış hiç sabrı onun/ Dedi benim için neden eylersin fırak/ Kimseye kalmaz burası yakın irak/ Öc hançerini kime vurmadı felek/ Hangi şâh-ı tahtından atmadı felek/ Dünya saltanatına umut bağlayan/ İşin sonunda kırılır kalır inan/ Çünkü fena buldu cihanın her işi/ Gel üzül, mağrur olursa buna kişi/ Ağlar ise ağla sen Müslümanlara/ Zulm ile berbad olan perişanlara/ Ey kederli gönlümün neşe kaynağı/ Sensin Allah'ın yerime atadığı/ Bana hayır du'âlar dermeye çalış/ Cömertlik adalet töresine alış/ Adalet temelidir padişâhlığın/ Sunduğu gökçek armağandır Allah'ın/ Çalış ki er geç bu armağana eresin/ Saltanatın hâkkını tamam veresin/ Sanma saltanatı sen ki rahat dürür/ Bilsen gerçekte belki de üzüntüdür/ Ey umut bağımın meyvesi gayret et/ Âlemde sen bulursun böylece şöhret/ Çünkü cihan kimse için baki değil/ İyi ad bırakmak gerektir bunu bil/ Kötü eyler zulm karanlığı 'âdem-i/ Padişâh ki zulmeder yıkar âlemi/ O şâh ki, yaradılmışı hoş tutamaz/ Dünyada

Şâh ve sipâh bu matem i cângâh ile gâmnâk ve câme çâk olub dil'leri harab ve dideleri pûr-ab oldu. Ven avaze-i İnnâllahe vird zıban sipâh olub

بیت 265

“tedbir ve çare çîst-i derin derd u gayr u

sabır çun bu budni çeçuvar gerd-i gayri sabır”

deyüb pabüs padişâh cedid ettiler. Ve merâsim ta'ziyet ve nihâyeti temhid ettiler. Şehzâde Yakub Çelebi ki firâr eden küffâr ardınca ilgâr etmişdi. Bu vaka'dan henüz haberdar olmamış idi. Ümerâ'yı devlet ve erkân hazreti

266 الْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

Mefhûmunu mülâhaza edüb sabiken Savcı Beg'den sudûr eden vâzı bi edebâned²⁶⁷ dâhi mütenebbih olub saltanât varislerinin tâ'adi meslek ve milel intizâmına hâlel verdiği tecarible ma'lûmları ve saltanâtı-saye ulûhiyyet olduğu cihâttan sâye-i ve sâyedâr Beg'ninde müşâbehet ve mümaselet lüzûmu mefhûmları olmanın Yakup Çelebi'ye şehd-i şehâdeti nûş ettirdiler. Ve şehzâde-i Sa'id tabutunu Sultân-ı şehid tabutuna ref' târik edüb Bursa kablucasında binâ buyurdıkları câmi'-i şerif civârında tayîn buyrulan mezar-ı sa'âdet medârda def'in ettiler. Ve Şehit oldukları mahalde bir kubbe ref' binâ olunmuşdur. Sinin-i hayat-ı müstetbiü'l harekâtları hams ve sittîn ve müddet-i saltanâtları ihda ve selâsîn oldu. Mehâsin asarları medâric iştihâra bervecihle urûc etmemişdir ki tastir-i hâme-i bedayi' nigare muhtaç ola [65^a] keramen hareketü'l âdetleri hayiz tevâtüre vusûl bulmuşdur. Ve cümleden kapluca câmi'ni ihtimâm hengâmında teferrüce buyurdıklarında dest-i kerem peyvestelerinde olan bâz pervâz edüb kıyye cezû'nün yerine konub okundukça nüzûl etmediği cihetten koruyu

Tanrının gölgesi olamaz/Atan için almaya bak hayır duâ/ İşle anı ki, layık ola adına/ Çıktı büyük yolculuğa deyip böyle/ Kerem ide ana Allah fazliyle” anlamlarına gelmektedir.

²⁶⁵ Beyit AN: Begit B.

²⁶⁶ Kur'an-ı Kerim, Bakara Sûresi, 191. âyet, “Fitne adam öldürmekden beterdir”

²⁶⁷ edebâned AN : + dâhi M.

kâl dediklerinde durduğu yerde kalıb huşk olduğu mütevattirdir. Şimdilere dek bâl ve biri ol cez' üzerinde durur idi ve bunun emsalî kerametlerinin pâyânı yokdur. Merkadı mu'attarlarında olan du'â karin-i icâbet olduğu meşhur ve hâk pākileri deva-yı emraz²⁶⁸ için ettiği sabit ve mezkûrdur.

بیت

۲۶۹ بَدَلِ بَدَنِی نَشْرُ شَرْقِ وَ غَرْبِ دینی مَنُورِ ایدِ یاربِ مَرْقَبِی

²⁷⁰Min 'Ulemâ-i Fi Zaman-ı Devlet

El-mevâlî Kadı Mahmud Sultân Mahmud Bursa nevâhîsî'nden Sultanönü dedikleri mevzi'ada mütevellid olmuşdur. 'Ulûm u 'arabiyye ve tefsir ve hâdis ve fıkıh ve usûl ü ebvâb ve fusûlî ile 'ulemâ-i 'asrından istifâde edüb her birinde mâhir ve akrânı beyninde fazlî zâhir olcâk Sultân Murâd Gâzi Medine-i Bursa'ya kadı etti. 'İlim ü 'ameli câmi'i ve takvâ ve teşrî' ile mezkûr mecâmi' idi. Müddet-i medîd 'ahd-ı ba'id Bursa da kadı ve leylü nehârı icrâ-yı marazı üzre mâzi olub şeyh fânî olmağın Koca Efendi dimekle iştiâr bulmuşdur. Bursa hisârında Kavaklı mescid ve Habiboğlu mahallesinde olan mescid onların âsâr-ı hayrındandır. Mesârîf-ı içün evkâf ta'yin etmiştir. Mahmud nâm bir-ferzend-i encümendi tahsil-i fazl u kemâl idüb sinn-i şebâb da intikâl ettikde Musa Pâşâ nâm bir veledi kaldı. Ve âvân-ı iştigâlinde bilâd-ı 'acem 'ulemâsı'nın âvâzesini istimâ' etmeğın ol diyâra 'azim ü 'azîmetini 'akaribinden kâtım oldu. Meger hemşiresi bu halden âgâh olmuş ve hıll u cevâhîrinden bir mîkdar nesne kitapları arasına vaz' etmiş ki var gurbette anı harç eyle. Bir gün bağteten akaribi ile ve rağ-ı 'azm u 'acem eyledi. Ve Horasâna varub 'ulemâsından istifâde-i ulûm-i kesîre ettikten sonra Maverâünnehire vardı. Ol diyâr 'ulemâsından hafî fezâ'il-i bi-hisâb iktisâb edüb tahsîl-i iştiâr-ı [155] tâm edüb Kadızâde-i Rûmî demekle ol memlekette şöhret buldu. Sonra Semerkand Padişâhı Mirzâ Alıg Beğın hizmetine vâsıl ve mezîd-

²⁶⁸ Emraz AN: +için B.

²⁶⁹ ol etti. Neşr garb ve şarka din-i münevver yarab eyle merkaddi.

²⁷⁰ بَدَلِ بَدَنِی نَشْرُ شَرْقِ وَ غَرْبِ دینی مَنُورِ ایدِ یاربِ مَرْقَبِی AN: + B

i iltifât ve ikbâle nâ'il olub mukarrebü'l hazret oldu. Mirzâ 'ulûm u riyâziyeye ma'il olmanın Mevlânâ'dan kütüb-i riyâziyeyi kıra'ât eyleyüb ol fenin feridi oldu. Rivâyet olunur Mevlânâ avân-ı iştigâlde seyyid-i şerif hizmetine ittisâl edüb bir müddet telmiz eyledi. 'Akıbet beynlerinde muhâlefet vuku' bulub münfâsıl oldu. Seyyid-i Şerif Mevlânâ hakkında tâbi'ine riyâziyat gâlib olmuşdur demiş ve Mevlânâ dahi Seyyid bana 'ulûm u riyâziye ifadesine kâdir değildir demiş. Sene erba 'ışretün ve sema nâi de 'ulûm u heyette çavminiye bir şerh te'allik etmiştir. Ve hams 'ışretün ve semanemiede ilm-i heyette Çağminiye bir şerh ta'lik etmiştir. Ve hamse 'ışretün ve semanemiede eşkâl-i tesîse şerh yazdı. Hikâyet olunur ki Semerkantta bir medrese-i mürteba var imiş ki her köşesinde bir dershanesi olub hücerât-ı kesîresi var imiş. Ol medâris-i erbâ'ının birinde vazife-i kesire ile Mevlânâ müderris olub derse hazır olduklarında ol üç medresenin dâhi müderrisleri talebeleri ile Mevlânâ dersini istima' ederler idi. Mevlânâ gittikten sonra her biri medresesinde ifadeye meşgul olurlar idi İttifâken ol müderrislerin biri ma'zul olmuş. Mevlânâ'nın mesmu'ı olacak dersten münkâtı' oldu. Padişah Mevlânâ'nın dersten inkıta'ını istima' ettikte nişân-i 'arıza-i müzâcata zan edüb ibadet kasdı ile ziyâret eyledi. Sıhhat-ı mizâcını müşahede ettikde terk-i ders sebebinden su'al edecek Mevlânâ dedi ki ba'zı meşâyih böyle vasiyet etmiştir ki münâsib-i dünyeviden 'azl-i tahallül eden mansıbını kabul etmem münâsib-i tedris-i öyle zan etmeğin ihtiyar etmiştim. Çünkü [156] ona dâhi 'azl-i tahallül eder imiş. Ferâgat ettim. Mirzâ dâhi 'azl ettiği müderrise giru medresesini verib yemin etti ki minbad müderris 'azl etmeye ve Mevlânâ envâ' in'âm ile medreseye varmak teklifinde ibram ettiler. Ve Mirza Alig Bey Semerkanda Gıyâseddîn Cemşid mübâşereti ile rasd ü vaaz' edip tamam olmamışken Gıyâseddîn Cemşid vefat edecek Kadızade-i Rûmi mübâşir oldu. Onlar dâhi kablü'l-ikmâl civârı rahmete intikâl eylediler. Sonra Mevlânâ Ali Bin Muhammed el-Kuşcu itmâm etmişlerdir.

Minhum el-mevâli el 'âzam cemaleddîn el Aksarayî İmam Fahreddîn Razi neslindendir deyu menkuldür ve imâm Fahreddîn hem sadıkı ve hem farûkidir. Nitekim Mevlânâ-i musannifin Mahmud Paşa nâmına yazdığı ahlâkının mukaddemesinde tasrih etmiştir musannifin dâhi evlad-ı imâmdan olduğun ol kitâbta tâyin etmiştir. İnşallah mahallinde zikr olunur.

Mevlânâ Cemaleddîn ‘ulûm u arabîyye ve şer‘iye ve ‘akliyenin cemi’sinde mâhir ve fâzıl ve meziyeti bâhir oldu. İfâde ve tasnif edüb icâde eden ‘ulemâyı namdârdan çok efâzıl Mevlânâ hizmetinde hâsıl olub hadd-i intihâyâ vâsıl olmuşlardır. Cümleden Mevlânâ Fenârî ki Nesîmî iştihârı meşâm-ı müsâma‘a sâridir. Cümle telamizelerindendir. Keşâfa havâşî te‘âllik etmiştir. Ve izâhı me‘aniye şerh yazmıştır. ve mücezzeti dâhi şerh etmiştir. Bilâd-ı Karaman da zencürlü medresede müderris idiler. Bani-i müderrise medresesini sahhah-ı cevâhiri hâfız olan medreselerde şart etmiş bu fazilet Mevlânâ Cemaleddîn’e mahsus olmanın medrese-i mezbûre tedrisi onlara tevcih olunmuşdu. Talebesi üç tabaka idi. Tabaka-i evveli medreseye zehâbları zamanında iktisâb ederler idi ve onlara meşâyun tesmiye olundu. Ve tabaka-i saniye revâk-ı [157] medrese de sakin olmanın onlara revâkıyun denildi. Ve tabaka-i sâlise dâhil medrese de sakin olanlar idi. Farstan nüzûl ettikte revâkîyyun revak medresede ders verdikten sonra iç dershaneye girub dâhil medrese de sâkin olan fuzulâya ders verirler idi. Mevlânâ’nın sît-i fazileti etraf-ı memâlike vâsıl olmanın Seyyid-i Şerif Mevlânâdan istifâdeye râgıp olup diyâr-ı rum’a a intikâl etti. Helâl-i mesâferetde izâh-ı şerhini göricek

البقر لحم على كالزبات

demişler. İzâh-ı metn-i mebsût olup telhise şerh gibi olduğu cihetten ekser nevâzi‘i şerhten müstagnı olmanın ve şer‘i mezbûr memzûc yazılıb temyiz için metn-i serhle yazılmagın serh-i siyaha galib olduğu sebepten lehm-i bakr üzre konan zıbaba teşbih etmişler ba‘zı talibib seyyid-i şeriften nevan inkâr ihtimâlini fehmedecek Mevlânâ’nın takririne tahririne gâlib ta‘biri dilpeziri münteci mütâlibtir. Müceddeden Mevlânâ hidmetine seyyidi râgıp eyledi. Bilâdı Karamana dâhil olacak ol diyâra vürûd-u Mevlânâ’nın mevtine müsadıf ve mülakât müyessir olmadığından gâyetle müte’essif oldu. Mevlânâ Fenârî ile müsâhabet edüb ahir ihtiyarın ifakat edüb ma‘iyetle diyâr-ı Mısır’a varub Şeyh Ekmeleddîn’dan ‘ulûm u şer‘iyye tahsiline iştigâl ettiler.

Ve minhum el-mevâli Burhaneddîn Ahmed Azerbaycan’da kadı idi. Ümera katında Azerbaycan’a emir oldu. Ve fazl u kemâl ile ma‘ruf ve iştihâr-ı tam ile mevsûf

idi. Telvihe tercih nâm bir haşîye-i makbule yazmıştır. Hâlen ‘ulemâ beyninde mutad oldur. Şeyh Bin Hacer derdkâminesinde Kadı Burhaneddîn tercümesinde böyle demiştir ki Haleb ‘ulemâsında ‘ulûm-i şer‘iyye tahsilinden sonra beledîne mürâca‘at etti. Ve emir mezbûra [158] Damad oldu sonra aralarında şikâk vâki‘ olub mukâtele mu‘di oldu. Kayın atasını katledüb mesnedîne mâlik oldu. Nizâm-ı latife mâlik ve kemâl şeca‘âtla leysi mu‘arik oldu ve evârîhi sene semanî’e de Akkoyunlu Türkmanın Serdâr-ı Kara ‘Osman Bin Dur Ali ki Kara İluk demekle meşhurdur. Kadı Burhaneddîn ile muhârebe edüb Kadı mu‘arekede maktul oldu.

Ve Min Mesâiyih-i Zamane

Eşşeyhü’l ‘ârif el Hâcî Bektaş cümle ashabı kerâmet ve erbâb-ı vilâyetten idi. Bilâd-ı Türkman da kabirleri bir kubbe-i refî‘ içre vâ‘ki olmuştur. Ve cenûbunda bir zâviyeleri dâhi vardır. Ziyâret-gâhı ehl-i intibâhtır. Ba‘zı mülâhede nisbet-i kâzibe ile onlara intisâb da‘va ederler. Ama zeyli ‘ismetleri ol nâpâkların levs-i intisablarından tâhir ettigu beynel ekâbir zâhirdir. Ve minhum eş-şeyh Mehmed el keşteri bilâd-ı ‘acemden Rum’a intikâl edüb Bursa’da hâlân keşteri mahallesi demekle Ma’ruf olan mahalle nüzûl etti. Cezbe-i ‘azime ve firûz-i umime sahibi idi. Ve minhum el arife’l meczub postinpuş ‘acemden rum’a gelüb Bursa’dan sakın olmuşlar. Cezre ve kerâmet ile kesiru’l icâb davası müsatecâb idi. Sultân Murâd Gâzî Yenişehir de bir zâviye binâ etmiştir. Postinpuş zâviyesi demekle ma‘rûftur. Mezarları andadır.

EKLER

Ek 1: Tâcü't-Tevârih'in Fransa Milli Kütüphanesinde bulunan Turc.64 nolu nüshası(AN), 35b varak.

nolu nüshası(AN), 36a varak.

Ek 3: Tâcü't-Tevârîh'in Fransa Milli Kütüphanesinde bulunan Turc.64 nolu nüshası(AN), 36b varak.

Ek 4: Tâcü't-Tevârîh' in Fransa Milli Kütüphanesinde bulunan Turc.64 nolu nüshası(AN), 37a varak.

Ek 5: Tâcü't-Tevârîh'in Fransa Milli Kütüphanesinde bulunan Turc.64 nolu nüshası (AN), 37b varak.

Ek 6: Tâcü't-Tevârîh'in Kanada Toronto Üniversitesinde bulunan
DR485S34-1862v1 nolu nüshası (M), 65 varak.

Ek 7: Tâcü't Tevârih'in Kanada Toronto Üniversitesinde bulunan
DR485S34-1862v1 nolu nüshası(M) 66 varak.

Ek 8: Tâcü't-Tevârîh'in Kanada Toronto Üniversitesinde bulunan
DR485S34-1862v1 nolu nüshası(M) 67 varak.

Ek 9: Tâcü't-Tevârîh'in Kanada Toronto Üniversitesinde bulunan
DR485S34-1862v1 nolu nüshası(M) 68 varak.

Ek 12: Tâcü't-Tevârîh'in ABD Michigan Üniversitesinde Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonunda bulunan 381 numaralı nüshası(B), 81. varak

Ek 13: Tâcü't-Tevârîh'in ABD Michigan Üniversitesinde Türkçe Yazma Eserler koleksiyonunda bulunan 381 numaralı nüshası(B), 82 varak.

Ek 14: Tâcü't-Tevârîh'in ABD Michigan Üniversitesi Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonunda bulunan 381 numaralı nüshası(B)-83 varak.

